IPA програм Европске Уније за Босну и Херцеговину

Приручник за унапређење квалификација у стручном образовању и обуци

Пројекат финансира Европска унија

Пројекат имплементира EPRD у сарадњи са SQA, IBF i INBAS

ПРИРУЧНИК ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИФИКАЦИЈА У СТРУЧНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ОБУЦИ

Уредник Приручника:
Проф. Др. Миле Џелалија, ЕУ пројекта "Развој квалификацијског оквира за цјеложивотно учење"

У изради Приручника учествовали су чланови радне групе Пројекта:
Алмина Ћибо (Министарство цивилних послова БиХ - Сектор за образовање), Зорица Крсмановић (Министарство цивилних послова БиХ - Сектор за рад, запошљавање, социјалну заштиту и пензије), Радмила Коцић-Ћућић (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Славица Купрешанин (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Радмила Пејић (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Амир Кадрибеговић (Федерално министарство образовања и науке), Алмира Езић (Министарство образовања, науке, културе и спорта Унско-санског кантона), Никола Чича (Министарство образовања, науке, културе и спорта Тузланског кантона), Слађан Матковић (Министарство за образовање, науку, културу и спорт Зеничко-добојског кантона), Амира Боровац (Министарство за образовање, младе, науку, културу и спорт Босанско-подрињског кантона Горажде), Зоран Матошевић (Министарство образовања, науке, културе и спорта Средње-босанског кантона), Кармела Зломислић (Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта Херцеговачко-неретванске жупаније-кантона), Нада Ђерек (Министарство просвјете, знаности, културе и спорта Жупаније Западнохерцеговачке), Ламија Хусић (Министарство за образовање, науку и младе Кантона Сарајево), Мате Крижанац (Министарство знаности, просвјете, културе и шпорта кантона 10), Мара Маткић (Одјељење за образовање Брчко дистрикта БиХ), Дина Боровина (Просвјетно-педагошки завод Кантона Сарајево), Сања Хаџихајдић (Педагошки завод Зеничко-добојског кантона), Нијаз Зорлак (Педагошки завод Босанско-подрињског кантона Горажде), Златко Ибришимовић (Педагошки завод Тузланског кантона), Ејуб Алагић (Педагошки завод Унско-санског кантона), Борис Крешић (Завод за школство Мостар), Сабахета Биједић (Педагошки завод Мостар), Зоран Богдановић (Републички педагошки завод Републике Српске), Слободан Ристић (Педагошка институција Брчко дистрикта БиХ), Душан Сарајлић (Агенција за предшколско, основно и средње образовање АПОСО), Јасмина Херцеговац (Федерално министарство рада и социјалне политике), Мира Васић (Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске), Јасмина Курспахић (Удружење послодаваца ФБиХ), Аида Ивчев (Удружење послодаваца Брчко дистрикта БиХ), Милка Кантар (Унија удружења послодаваца Републике Српске), Тања Маркуш (Завод за запошљавање Републике Српске), Викторија Бешевић-Ћомић (Федерални завод за запошљавање), Адмир Галијатовић (Завод за запошљавање Брчко дистрикта БиХ), Горан Змијањац (Завод за образовање одраслих Републике Српске), Суад Алић (ЈУСШ пољопривреде, прехране, ветерине и услужних дјелатности, Сарајево), Валентина Совиљ (Угоститељско-економска школа, Приједор)

У прегледу Приручника учествовали су чланови Управног одбора Пројекта:
Аднан Хусић (Министарство цивилних послова БиХ - Сектор за образовање), Зорица Крсмановић (Министарство цивилних послова БиХ - Сектор за рад, запошљавање, социјалну заштиту и пензије), Радмила Коцић-Ћућић (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Славица Купрешанин (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Горан Змијањац (Министарство просвјете и културе Републике Српске), Мира Васић (Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске), Рајко Кличковић (Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске), Амир Демировић (Министарство образовања и науке ФБиХ), Јасмина Херцеговац (Министарство рада и социјалне политике ФБиХ), Славољуб Башић (Одјељење за образовање Владе Брчко дистрикта БиХ), Перо Гудељевић (Одјељење за привредни развој, спорт и културу Владе Брчко дистрикта БиХ), Азра Делић (Министарство образовања, науке, културе и спорта Унско-санског кантона), Нада Дујковић (Министарство просвјете, знаности, културе и спорта Посавског кантона), Никола Чича (Министарство образовања, науке, културе и спорта Тузланског кантона), Бернадета Галијашевић (Министарство за образовање, науку, културу и спорт Зеничко-добојског кантона), Емира Драковац (Министарство за образовање, младе, науку, културу и спорт Босанско-подрињског кантона Горажде), Зоран Матошевић (Министарство образовања, науке, културе и спорта Средње-босанског кантона), Елвир Хељић (Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта Херцеговачко-неретванског кантона), Марио Микулић (Министарство образовања, знаности, културе и спорта Жупаније Западнохерцеговачке), Алија Грабовица (Министарство за образовање, науку и младе Кантона Сарајево), Мате Крижанац (Министарство знаности, просвјете, културе и спорта кантона 10)

Овај приручник израђен је у оквиру ЕУ пројекта "Развој квалификацијског оквира за цјеоживотно учење" који је повезан са Основама квалификацијског оквира у Босни и Херцеговини („Службени

гласник БиХ“, бр. 31/11 и 39/12) и Акционим планом за израду и провођење квалификацијског оквира у Босни и Херцеговини за период 2014. – 2020. („Службени гласник БиХ“, број 28/15).

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 6

ДИО I. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАЗВОЈ КВАЛИФИКАЦИЈА СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ 7

1. Основни појмови 8
1.1. Класификацијски инструменти 9
1.2. Елементи 11
1.3. Карактеристике елемената и њихово одређивање 14
1.4. Стандарди и процеси 19

2. Исходи учења 22
2.1. Исходи учења у различитим контекстима 23
2.2. Оправданост увођења исхода учења 24
2.3. Карактеристике исхода учења 24

3. Карактеристике квалификација стручног образовања и обуке 26
3.1. Концепт квалификације 26
3.2. Врсте квалификација стручног образовања и обуке 27

4. Методологија и процеси развоја квалификација стручног образовања и обуке 30

ДИО II. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАЗВОЈ СТАНДАРДА ЗАНИМАЊА, СТАНДАРДА КВАЛИФИКАЦИЈА И НАСТАВНИХ ПЛАНОВА И ПРОГРАМА У СТРУЧНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ОБУЦИ 36

1. Увод у процес развоја стандарда занимања и стандарда квалификација 37

2. Развој стандарда занимања 38
2.1. Методологија развоја стандарда занимања 38
2.2. Образац стандарда занимања 41

3. Развој стандарда квалификација 43
3.1. Методологија развоја стандарда квалификација 43
3.2. Образац стандарда квалификација 46

4. Развој наставних планова и програма 48
4.1. Кључни кораци развоја наставних планова и програма 49
4.2. Кључни елементи наставних планова и програма 49

ДИО III. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ВРЕДНОВАЊЕ НЕФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМАЛНОГ УЧЕЊА 51

1. Увод у вредновање неформалног образовања и информалног учења 52

2. Анализа пракси у другим земљама 56

3. ЕУ препоруке 56

4. Методологија и процеси за вредновање неформалног образовања и 59
информалног учења 59
4.1. Принципи 60
4.2. Процеси и институцијски оквир

ДИО IV. ВОДИЧ ЗА КОРИШТЕЊЕ МОДУЛА У СТРУЧНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ОБУЦИ 64

1. Увод у појам модула 65

2. Образац модула 65

3. Предности и начини кориштења модула 66

4. Корелација између модула и других елемената НПП-а и упуте за кориштење модула 68

ЛИТЕРАТУРА 70

ПРИЛОГ 1. ПРИМЈЕРИ ИСХОДА УЧЕЊА 71

ПРИЛОГ 2. ПРИМЈЕР СТАНДАРДА ЗАНИМАЊА 72

ПРИЛОГ 3. ПРИМЈЕР СТАНДАРДА КВАЛИФИКАЦИЈА 79

ПРИЛОГ 4. АНАЛИЗА ПРАКСИ ВРЕДНОВАЊА НЕФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМАЛНОГ УЧЕЊА У ДРУГИМ ЗЕМЉАМА 84

ПРИЛОГ 5. ОБУКА ТРЕНЕРА О УНАПРЕЂЕЊУ КВАЛИФИКАЦИЈА СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ 88

ПРЕДГОВОР

Приручник је резултат активног рада представника свих надлежних образовних власти те других кључних партнерских институција у Босни и Херцеговини и намијењен је свим институцијама, односно тијелима укљученим у процес развоја основних елемената квалификацијског оквира (стандарди занимања, стандарди квалификација, наставни планови и програми, кориштење исхода учења). Приручник је непосредно повезан с програмом обуке тренера за унапређење квалификација стручног образовања и обуке, који укључује додатне радне материјале за обуку.

Приручник је подијељен у четири главна дијела:

- први дио објашњава све кључне појмове, укључујући исходе учења, квалификације те методологију развоја квалификација стручног образовања и обуке;
- други дио описује развоје стандарда занимања, стандарда квалификација, наставних планова и програма и модула у системима стручног образовања и обуке, постављајући их у јасан однос;
- трећи дио представља систем вредновања неформалног образовања и информалног учења као важног процеса потицања цјеложивотног учења појединаца;
- четврти дио објашњава појам модула те даје упутства за његово кориштење у различитим условима.

Након четири основна дијела овог приручника, слиједи пет прилога:

- Примјери исхода учења;
- Примјер стандарда занимања;
- Примјер стандарда квалификација;
- Анализа пракси вредновања неформалног образовања и информалног учења у другим земљама;
- Програм обуке тренера о унапређењу квалификација стручног образовања и обуке.

ДИО I. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАЗВОЈ КВАЛИФИКАЦИЈА СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ

1. Основни појмови

Квалификацијски оквири у свим земљама, између осталога, имају за циљ стварања веће јасноће у системима квалификација која постоје у тим земљама. То се постиже тако да се уведу појмови који су међусобно јасно повезани те да таквих појмова буде што је могуће мање.

Основни појмови у квалификацијским оквирима на којима се сви даљњи појмови граде су – **квалификација и исходи учења.**

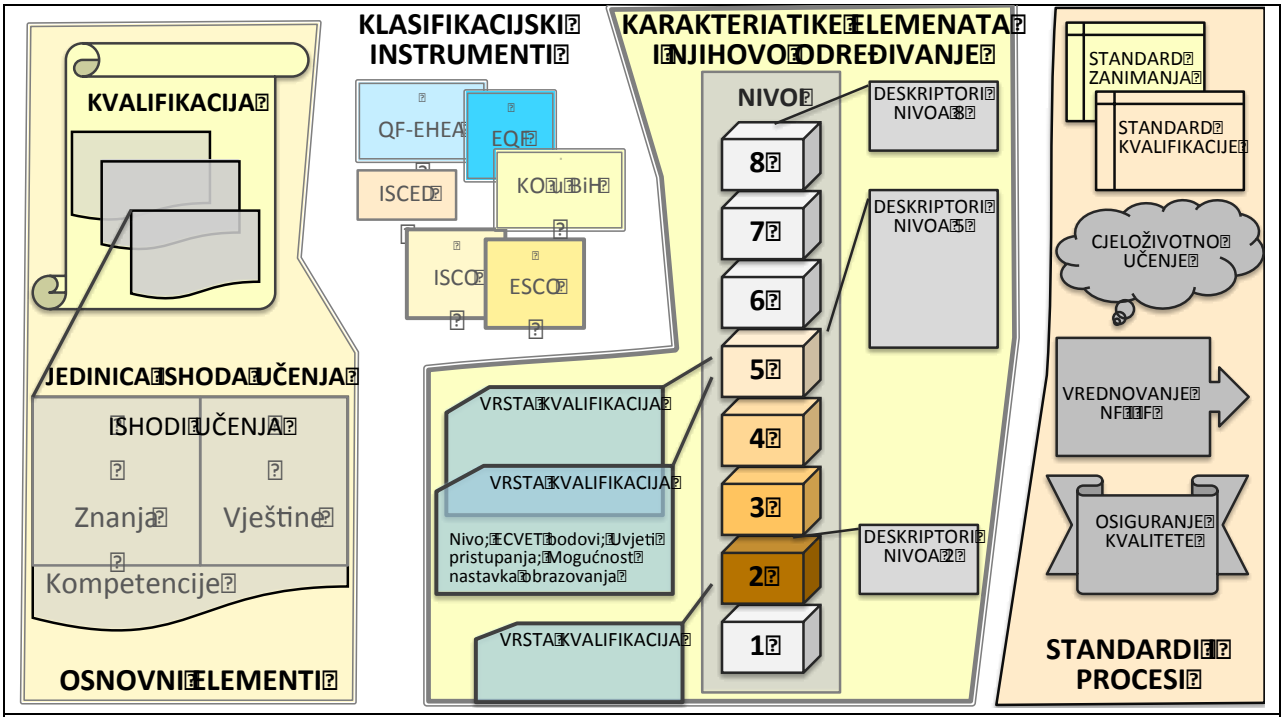

Osnovni pojmovi u sistemima kvalifikacija.

За боље разумијевање кључних појмова и њихово кориштење од стране свих учесника у процесу, појмове треба структурисати и класификовати, а за што су првенствено намијењени квалификацијски оквири. Различити појмови имају различиту улогу у квалификацијским системима. Неки међу њима представљају подпојмове другим темељним појмовима.

Постоје појмови које већ јако дуго користе образовне институције, послодавци као и надлежне образовне власти, али су им понекад називи различити од стране различитих корисника. У таквим се случајевима стварају потешкоће у разумијевању и изградњи система осигурања квалитете.

У многим квалификацијским системима различитих земаља задњих су се година креирали нови појмови који прије нису били у употреби, а у данашња времена постају нужност. Ту спадају појмови као што су – исходи учења, нивои квалификација, дескриптори нивоа, кредитни системи, и други. За многе врло често долази до отежаног разумијевања чак и за основне појмове који су у редовитој употреби као што су – занимања и квалификације.

Занимање означава попис сродних група послова, а за које су потребна одговарајућа знања, вјештине и компетенције како би се наведени послови уредно извршавали. Квалификације се

стичу кроз образовање, а представљају се јавним исправама, као што су дипломе или свједоџбе. До забуна и мијешање појмова често долази у случајевима када су квалификације фокусиране на точно одређена занимања, нпр. – кухар. У таквим случајевима такве квалификације и занимања имају исти назив. Но, јасно је да не означавају исти појам. Један од њих означава конкретне послове на тржишту рада (занимање), а други свеукупне исходе учења која су важна за успјешно извршавање прихваћених задатака у оквиру таквих послова (квалификација). Рекли бисмо следеће – ”*особа је квалифицирана за послове у оквиру занимања кухара, ако је стекла квалификацију кухара у једној од одобразовних установа стручног образовања и обуке*”.

У овом приручнику[1], основни појмови се групирају на следећи начин:

- Класификацијски инструменти (примјери су: Европски квалификацијски оквир, International Standard Classification of Education – ISCED, International Standard of Classification of Occupations – ISCO) [1,2,3];
- Елементи (примјери су: квалификација, исходи учења) [4,5];
- Карактеристике елемената и њихово одређивање (примјери карактеристика за квалификацију су: ниво, кредитни бодови) [4,5];
- Стандарди и процеси (примјер процеса је: осигурање квалитете) [6].

1.1. Класификацијски инструменти

Класификацијским инструментима у овом приручнику називамо групу метода којима се уређују и класифицирају основни елеменати и процеси у квалификацијским системима, као што су – врсте образовања, квалификације, занимања. Исходи учења су кључни за транспарентно класифицирање. Такви инструменти даље уводе карактеристике тих елемената по којима их класифицирају, као и методе за одређивање тих карактеристика.

Овдје се уводи неколико класификацијских инструмената:

- ISCED (International Standard Classification of Education);
- ISCO (International Standard Classification of Occupations);
- ESCO (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations taxonomy);
- Европски квалификацијски оквир за цјеложивотно учење (EQF);
- Квалификацијски оквир Европског простора високог образовања (QF-EHEA);
- Државни квалификацијски оквир (NQF);
- Квалификацијски оквир у Босни и Херцеговини (КО у БиХ или QF in BiH).

ISCED (International Standard Classification of Education) је међународна стандардна класификација образовања.

ISCED класификује образовање у девет нивоа: од 0 до 8. Ниво 8 одговара образовању за стицање доктората или еквивалентних квалификација. Потребно је уочити да ISCED не класификује квалификације већ образовање за стицање квалификација. Поред ISCED класификације

[1] Појмови, који су већ дефинисани у другим објављеним документима, преузети су из тих докумената.

образовања по нивоима постоји и класификација по подручјима/пољима (ISCED-F). Шира подјела по подручјима има једанаест подјела: од 00 до 10. Нпр., 05 означава природне знаности/науке, математику и статистику.

ISCO (International Standard of Classification of Occupations) је међународна класификацијска структура за класификацију занимања у низ хијерархијских група у складу с кључним пословима у тим занимањима.

ISCO је основа за класификацију занимања у многим земљама, а развила ју је Међународна организација за рад (ILO, International Labour Organization). Најчешће се користе за приказ статистичких података, као и за примјене оријентиране на различите кориснике, укључујући повезивање особа које траже запослење с послодавцима, односно институцијама које се баве запошљавањем особа и обуком.

ESCO (European Skills/Competences, qualifications and Occupations) је вишејезична класификација вјештина/компетенција, занимања и квалификација.

ESCO су развиле земље Ебропске Уније, а представља врло важан алат за подршку имплементацији стратегије Европа 2020. ESCO је развио и класифицирао три групе елемената, а то су: занимања, квалификација те њихове повезнице – вјештине/компетенције. Овдје вјештине/компетенције означавају термин који је директно преведен (”skills/competences”). Овај термин означава појмове који се у КО у БиХ називају – знања и вјештине. За развој квалификација стручног образовања и обуке, кад год је то могуће, предлажемо користити термине из ESCO-а.

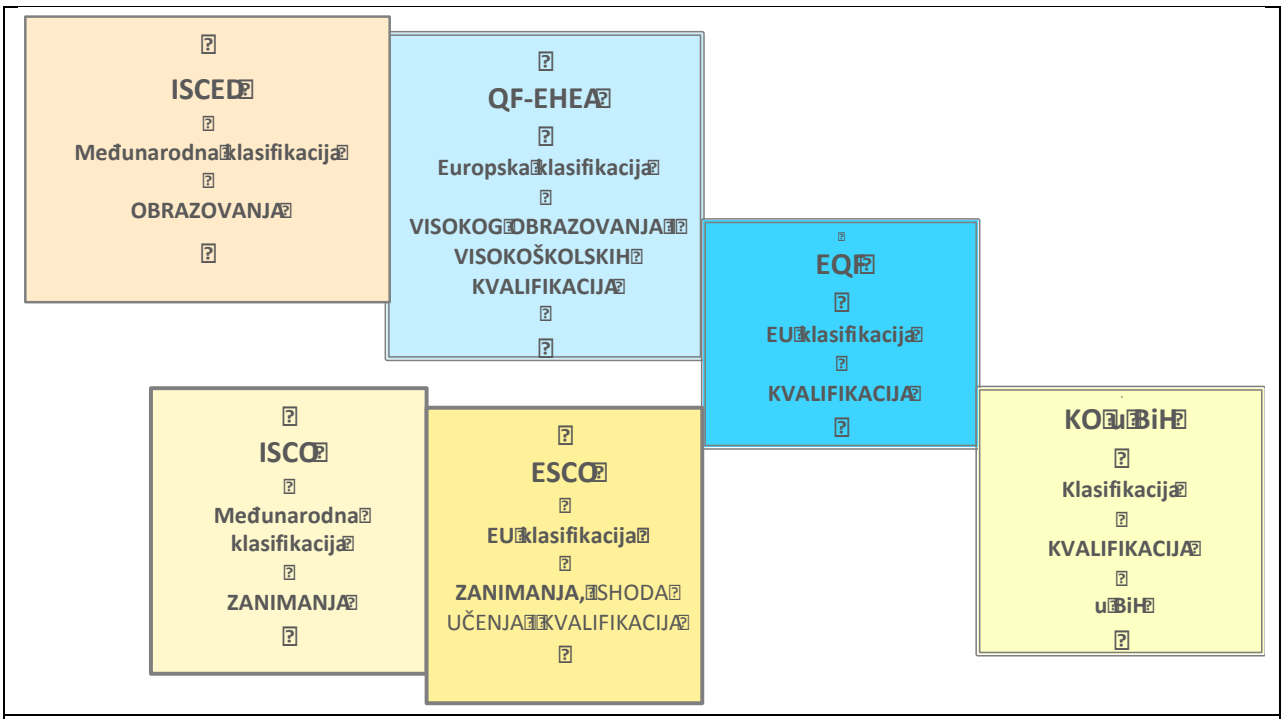

Класификације занимања, квалификација, образовања.

Европски квалификацијски оквир за цјеложивотно учење (European Qualifications Framework for Lifelong Learning – EKO ili EQF) је инструмент успостављања нивоа квалификација, организован

тако да дјелује као средство препознавања и разумијевања квалификација између националних квалификацијских оквира.

EQF је примјер транснационалног квалификацијског оквира. За EQF се још каже да је метаоквир, тј. квалификацијски оквир у који се не смјештају квалификације него се повезују квалификацијски оквири различитих земаља под точно одређеним условима и критеријима. Оригинално је замишљен као оквир за повезивање квалификацијских оквира ЕУ земаља те земаља које су у економској повезаности с ЕУ (Норвешка, Исланд, Швицарска, Лихтенштајн), као и оних земаља које су у процесима приступања у ЕУ. У новије вријеме постоје иницијативе за повезивање на EQF и квалификацијских оквира других земаља из свијета те се, стога, дефинирају услови и критерији за такве случајеве (нпр. Аустралија, Хонг Конг, Нови Зеланд).

Квалификацијски оквир Европског простора високог образовања (Qualifications Framework for the European Higher Education Area – QF-EHEA) је документ који је усвојила Конференција европских министара образовања у Бергену 2005. године, који дефинише генеричке дескрипторе за сваки од три циклуса високог образовања и који се примјењује у свим државама потписницама Болоњског процеса.

QF-EHEA је примјер транснационалног квалификацијског оквира који се односи само за високо образовање. Тренутно укључује 48 земаља. Све земље које су укључене у EQF су уједно и у QF-EHEA. Обратно није случај.

Државни квалификацијски оквир (National Qualifications Framework – NQF) је инструмент класификовања квалификација стечених у одређеној земљи, којим се дају основе за јасноћу, приступање, проходност, стицање и квалитет квалификација.

Тренутно у свијету таквих квалификацијских оквира има у више од 155 земаља – нпр., Њемачки квалификацијски оквир, Француски квалификацијски оквир, Аустралски квалификацијски оквир, Аустријски квалификацијски оквир, итд.

Квалификацијски оквир у Босни и Херцеговини (Qualifications Framework in Bosnia and Herzegovina – КО у БиХ или QF in BiH) је инструмент класификовања квалификација стечених у Босни и Херцеговини, којим се дају основе за јасноћу, приступање, проходност, стицање и квалитет квалификација.[2]

Активности које се проводе у вези с квалификацијским оквиром су усуглашене с EQF као и с QF-EHEA.

1.2. Елементи

[2] Тренутно у БиХ постоје Основе квалификацијског оквира у БиХ („Службени гласник БиХ“ бр. 31/11 и 39/12) а дефиниција је преузета из Акционог плана за израду и провођење квалификацијског оквира у БиХ за период 2014.-2020 („Службени гласник БиХ“ број 28/15). У закључку Народне скупштине Републике Српске 01-998/14 дефинисано је да се донесе Квалификациони оквир Републике Српске.

Овдје се уводе сљедећи елементи:

- Квалификација;
- Исходи учења;
    - Знања;
    - Вјештине;
    - Компетенције;
- Јединица исхода учења;
- Модул;
- Занимање.

Квалификација (Qualifications) означава формални назив за резултат процеса процјене и валидације, који је добијен кад компетентно тијело одреди да је појединац остварио исходе учења према предвиђеним стандардима.

Примјери квалификација су:

- мајстор кухар;
- специјалист мехатроничар;
- електротехничар;
- кухар.

Исходи учења (Learning outcomes) описују шта ученик/студент/особа која учи зна, разумије и може обављати на основу завршеног процеса учења, дефинисаног кроз знање, вјештине и компетенције.

Исходи учења су кључни елементи у квалификацијским системима. Све што особе стјечу учењем, без обзира на начин учења, називају се – исходи учења.

За исходе учења, поред процеса учења, важни су процеси за провјеру исхода учења које су ученици стекли ученици, као што су – испити, пројекти, есеји, итд. Исходе учење могуће је класифицирати на различите начине и групирати. Групирањем исхода учења стварају се различите структуре, као што су – квалификације, јединице исхода учења и модули.

Исходи учења се користе као основа за одређивање различитих карактеристика квалификација. Да би то било учинковито, важно је исходе учења дефинирати на договорене начине. Постоје различите теорије које се користе за дефинирање исхода учења, а у пракси имају више или мање успјеха. Потребно је изабрати и прилагодити неке од тих теорија како би сви учесници у процесу имали користи од тако дефинираних исхода учења, од студената и ученика, родитеља, послодаваца, професора и других заинтересираних. Ако су договорени начини дефинирања исхода учења превише формално, односно превише теоријски постављени, тада врло често не долази до проведбе – јер за већину учесника у процесу постаје врло компликовано. С друге стране, ако су договорени начини дефинирања исхода учења превише флексибилни, тада постају бескорисни.

Исходи учења неке квалификације су добро приказани ако је на релативно једноставан начин могуће одредити главне карактеристике квалификације којој припадају наведени исходи учења, те ако су јасни процеси испитивања исхода учења.

Циљ је постићи исходе учења који требају бити садржани у оквиру наставних предмета, модула, као и на нивоу наставних планова и програма.

Знање (Knowledge) је скуп чињеница, принципа, теорија и пракси које се односе на подручје рада или изучавања, настало као резултат усвајања информација у процесу учења. У контексту Европског квалификацијског оквира за цјеложивотно учење знање се описује као теоретско и/или чињенично.

Знања представљају темељ за друге видове исхода учења. За бољу употребу у квалификацијском оквиру, знања се класифицирају по својој сложености, нпр., на – памћење, објашњавање, примјењивање, анализирање, синтетизирање, процјењивање, креирање.

Вјештине (Skills) представљају способност примјене знања и кориштења принципа ''знати како'' да се изврши одређени задатак и помажу при рјешавању проблема. Вјештине могу бити когнитивне (укључују кориштење логичког, интуитивног и креативног размишљања), практичне (подразумијевају физичку спретност и кориштење метода, материјала, справа и инструмената) и социјалне (вјештине комуникације и сарадње, емоционална интелигенција и друге).

Вјештине представљају један вид исхода учења, а које се ослањају на знања. У систему образовања нема смисла говорити о вјештинама ученика ако те вјештине нису темељене на знању.

Компетенције (Competences) означавају способност примјене знања, вјештина и персоналних, социјалних и методолошких способности на радном мјесту или током учења, као и у приватном и професионалном развоју.

У EQF-у термин ”*competence*” који се односио на одговорност и самосталност у EQF Препорукама из 2017. године доживио је измјене – и сада означава доказану цјеловитост употребе знања, вјештина те других способности у различитим ситуацијама, те се не односи само на ”одговорност и самосталност”.

Јединица исхода учења (Unit of learning outcomes) означава исходе учења који стварају најмањи кохерентни/повезани дио неке квалификације.

Појединачних исказа исхода учења има на десетке тисућа (унутар ESCO-а, до 2017. години регистрирано их је преко 13.000). Стога је врло важно договорити начине њиховог групирања и хијерархијског класифицирања. Један од таквих начина остварује се кроз јединице исхода учења.

Добро уређени системи јединица исхода учења и њихова проведба у пракси омогућавају изградњу флексибилности образовних система и бољег организирања цјеложивотног учења.

Модул (Module) је логички заокружена цјелина функционално и тематски повезаних програмских садржаја и облика рада, која садржи исходе учења и критерије за њихово испитивање и оцјењивање, обухваћајући један или више предмета, а дио је програма за стицање квалификације.

Како је већ видљиво из дефиниције, модул представља један дио наставног плана и програма за стицање квалификације стручног образовања и обуке, а оправданост увођења остварује у мобилности ученика и оптималнијем организирању образовања. Једна од важних карактеристика модула је усклађеност његовог обима или величине. То значи да је број кредитних бодова модула усклађен с кредитним бодовима осталих модула. Нпр., има смисла договорити да сви модули унутар неког програма или чак образовног система имају број кредитних бодова једнак множењу броја 5 – 5, 10, 15, 20, 30 или 60 кредитних бодова (ECVET).

Занимање (Occupation) означава попис сродних група послова на основи заједничких карактеристика по садржају и сложености, који захтјевају одговарајуће компетенције појединца.

Примјер занимања је:

- пекар;
- туристички техничар;
- кројач мајстор.

Занимања се класификују по различитим карактеристикама, најчешће по различитим групама и подгрупама које се могу односити на секторе (Машинство и обрада метала, Здравство, Угоститељство и туризам, Шумарство и прерада дрва, итд.), или по сложености послова на које се односе. Примјер међународних класификација занимања су: ISCO и ESCO.

1.3. Карактеристике елемената и њихово одређивање

За класификацију квалификација уводе се сљедеће карактеристике елемената:

- Радно оптерећење;
  - Кредитни бод;
    - ECVET бод;
- Дескриптори нивоа;
  - Ниво квалификације;
- Врсте квалификација;
- Класа квалификација;
  - Цјеловита квалификација;
  - Дјеломична квалификација.

Радно оптерећење (Workload) означава процијењено вријеме за све активности учења које је нужно за постизање одређених исхода учења.

Радно оптерећење се одређује на основи процијењеног укупног времена које треба просјечним успјешним ученицима за учење и постизање исхода учења. Такву процјену могу дати само

предметни наставници. Узимају се у обзир сви нужни облици учења за ефикасно постизање договорених исхода учења, од директне наставе у школи до самосталног учења, кориштења библиотеке, те чак времена које се потроши за полагање испита, односно других начина провјере.

Radno opterećenje za stjecanje određenih ishoda učenja ne predstavlja opterećenje pojedinog učenika već procjenjeno vremensko opterećenje koje je potrebno za stjecanje tih ishoda učenja bez obzira o kojim se učenicima radi. Pretpostavimo da se procijenilo da za savladavanje svih predviđenih ishoda učenja iz matematike u 1. razredu srednje škole treba ukupno 150 sati za prosječnog učenika za sve potrebne aktivnosti učenja. To znači da će se za svakog učenika koji uspješno stekne sve predviđene ishode učenja iz matematike pridružiti ista vrijednost opterećenja bez obzira koliko je zaista vremena trebalo svakom pojedinom učeniku. Neki će učenici u stvarnosti trebati vremena puno više od navedenih 150 sati, a drugi puno manje. No svi će uspješni učenici imati isto opterećenje od 150 sati.

Радно оптерећење је подлога за одређивање кредитних бодова одговарајућих исхода учења.

Кредитни бод (Credit point) је мјерна јединица за исказивање опсега/обима стечених компетенција, а одређује се просјечним укупно утрошеним временом успјешних студената/ученика/особа које је потребно за стицање тих компетенција. Примјер, ECTS-бод (European Credit Transfer and Accumulation System) у високом образовању.

Кредитни бод представља договорени начин приказивања радног оптерећења за исходе учења. У земљама ЕУ најчешће су у употреби иста врста кредних бодова за одговарајуће образовне системе. У стручном образовању и обуци користи се ECVET, а за високо образовање је ECTS. Постоје земље које користе своје посебне кредитне бодове, али исте и за стручно образовање и обуке и високо образовање (нпр., Ирска, Шкотска, Хонг Конг).

ECVET бод (ECVET credit points) – означава нумерички приказ укупног опсега/обима постигнутих исхода учења, а одређује се просјечним укупно утрошеним временом ученика/особа које је потребно за постизања исхода учења. Један ECVET бод (1 ECVET) одговара просјечном укупно утрошеном времену ученика од 25 сати, укључујући директну наставу, самостално учење ученика и испите.

ECVET бод је кредитни бод за приказивање обима потигнутих исхода учења у стручном образовању и обуци. Користи се за приказ стечених квалификација или мањих група исхода учења (модула, предмета и јединица исхода учења). Једна година у пуном радном оптерећењу има 60 ECVET-а. То значи да је укупно радно оптерећење ученика у једној школској години – 1500 сати.

Дескриптори нивоа (Level Indicators/Descriptors) означавају генерички опис исхода учења одређеног нивоа.

Дескриптори нивоа представљају начин одређивања нивоа квалификације на основи исхода учења који представљају ту квалификацију. Дескриптори нивоа не могу се користити ако исходи учења нису наведени у одговарајућој квалификацији, или ако су лоше дефинисани. Стога је врло важно дефинисати исходе учење у складу с договореним правилима и упутама.

Дескриптори за нивое 2, 3, 4 и 5 из Основа квалификацијског оквира у Босни и Херцеговини:

Ниво	Знања	Вјештине	Компетенције	Објашњење
8				
7				
6				
5	Ова особа: • посједује широко теоретско и чињенично знање, као и специјализирано практично знање везано за одређену област учења или рада; • има способност анализирања и синтетизирања чињеница и теоријских знања, као и њихово вредновање; • има способност практичне примјене теоријских знања и чињеница, те њихово анализирање, синтетизирање и вредновање.	Ова особа: • посједује широке, за одређену област везане, теоретске и практичне вјештине. • има способност једноставних апстрактних креативних размишљања потребних за **развијање рјешења** апстрактних проблема **и <u>дјелимично непредвидивим условима.</u>** • има способност сложене употребе метода, инструмената, алата и материјала и извођења сложених покрета у **дјелимично непредвидивим условима,** као и израду једноставних метода, инструмената, алата и материјала.	**Професионалне компетенције:** Ова особа: • демонстрира широко практично искуство у раду или учењу; • демонстрира капацитет да примјењује знање и вјештине у изналажењу стратешких рјешења за добро дефиниране апстрактне и конкретне проблеме; • има капацитет за преузимање пуне одговорности у управљању/координирању људи и пројеката у дјелимично непредвидивим условима; • има ограничену одговорност за вредновање унапређења активности у дјелимично непредвидивим условима. **Личне компетенције:** Ова особа: • показује независност у учењу, те вољу и позитиван став према кључним компетенцијама цјеложивотног учења као што је нпр. учити како учити; комуникација на страним језицима; дигиталне компетенције; осјећај за иницијативу и предузетништво	На овај ниво смјештају се квалификације стручног образовања и обуке: специјалист и мајстор из различитих струка. Постоји могућност и стјецања квалификација у високом образовању кроз тзв. кратке циклусе. Без обзира о којим врстама квалификација се радило, предвиђени исходи учења на свим тим квалификацијама морају удовољити десктипторе овог нивоа.
4	Ова особа: • посједује значајно, за одређену област везано, теоретско и практично знање. • има капацитет да анализира чињенице и	Ова особа: • је sposobna da примјењује општа и специјалистичка знања и вјештине у промјењивим условима. • има способност <u>једноставних апстрактних логичких и креативних</u>	**Професионалне компетенције:** Ова особа: • демонстрира практично искуство у раду или учењу; • има капацитет за обављање сложених задатака и рјешава проблеме самостално; • има капацитет да надгледа друге. **Личне компетенције:**	На овај ниво смјешта се квалификација стручног образовања и обуке: техничара из различитих струка. Додатно квалификацији

	теоретска знања унутар подручја рада или учења.	размишљања и извођења сложених покрета, те **сложену употребу метода, инструмената, алата и материјала,** потребних за одабир и примјену релевантних информација у извршењу скупа сложених специфичних задатака, у промјењивим условима; • може прикупљати, одабирати и употребљавати релевантне информације из разних извора.	Ова особа: • преузима дјелимичну одговорност за вредновање и унапређење активности у промјењивим условима; • показује самоусмјеравање у учењу, те вољу и позитиван став према кључним компетенцијама цјеложивотног учења као што је нпр. учити како учити и слично.	техничара, на овај ниво смјештају се различите квалификације општег средњешколског образовања. Без обзира о којим врстама квалификација се радило, предвиђени исходи учења на свим тим квалификацијама морају удовољити десктипторе овог нивоа.
3	Ова особа: • посједује за одређену област практично и теоретско знање (чињенице, принципе, процесе и опће концепте везане за подручје рада или учења); • има капацитет да анализира чињенице унутар подручја рада или учења.	Ова особа: • посједује шире, за одређену област везане, практичне вјештине, у промјењивим условима; • посједује конкретна креативна и једноставна апстрактна размишљања, те способност извођења сложених покрета, задатака и рјешавање проблема одабиром и примјеном **основних метода, алата, информација и материјала,** у промјењивим условима; • може прикупљати, одабирати и употребљавати релевантне информације из разних извора.	**Професионалне компетенције:** Ова особа: • демонстрира ограничено практично искуство у раду или учењу; • има капацитет за обављање задатака уз усмјеравање и прилагођавање властитог понашања унутар заданих смјерница у промјењивим условима. **Личне компетенције**: Ова особа: • преузима ограничену одговорност за извршење једноставних и/или сложенијих задатака у промјењивим условима и за властито учење. • Учествује у раду као члан тима • Показује позитиван став према кључним компетенцијама цјеложивотног учења – као нпр. учење страних језика • Посједује осјећај за иницијативу и	На овај ниво смјешта се квалификација стручног образовања и обуке: квалифицирани радник из различитих струка. Предвиђени исходи учења на овим квалификацијама морају удовољити десктипторе овог нивоа.

			предузетништво и грађанске компетенције	
2	Ова особа: • посједује уска, за одређену област везана теоретска и практична знања и у могућности је да их примјењује у извршавању задатака унутар подручја рада или учења (укључујући и исправно коришћење стручног рјечника).	Ова особа: • посједује уске, за одређену област везане, практичне вјештине (нпр. способност коришћења једноставних метода, алата, инструмената и материјала) у познатим условима; • посједује једноставна конкретна логичка размишљања потребна за примјену релевантних информација у извршењу скупа једноставних и/или сложенијих рутинских задатака у познатим условима.	**Професионалне компетенције:** Ова особа: • има капацитет да проналази рјешења и да извршава једноставне и/или сложеније задатке за познате проблеме уз стручни непосредни надзор у познатим условима; **Личне компетенције**: Ова особа: • преузима ограничену одговорност за извршење једноставних и/или сложенијих задатака у познатим условима и за властито учење.	На овај ниво смјешта се квалификација стручног образовања и обуке: ниско квалификовани радник из различитих струка. Предвиђени исходи учења на овим квалификацијама морају удовољити десктипторе овог нивоа.
1				

Ниво квалификације (Reference Level of Qualification) означава сложеност стечених компетенција, а описује се скупом дескриптора.

Ниво квалификације је бројчани приказ сложености исхода учење квалификација у складу с дескрипторима нивоа. У КО у БиХ, нивои квалификација могу бити од 1 до 8, што је еквивалентно Европском квалификацијском оквиру за цјеложивотно учење. На примјер, ниво 8 представља квалификације доктора знаности/наука, а на нивоу 4 налазе се квалификације техничара.

Врста квалификација (Type of qualifications) – означава групу квалификација које припадају једном нивоу/разини, а овиси о кредитним бодовима, образовном и пословном сектору, условима приступања, као и даљњим могућностима за напредовање.

Врсте квалификација у системима стручног образовања и обуке (СОО) у БиХ налазе се на нивоима: 2, 3, 4 и 5. Више различитих врста квалификација могу се налазити на истом нивоу, али једна те иста врста квалификација може бити искључиво на једном нивоу. Нпр., на нивоу 5 налазе се двије врсте квалификација: мајстор и специјалист.

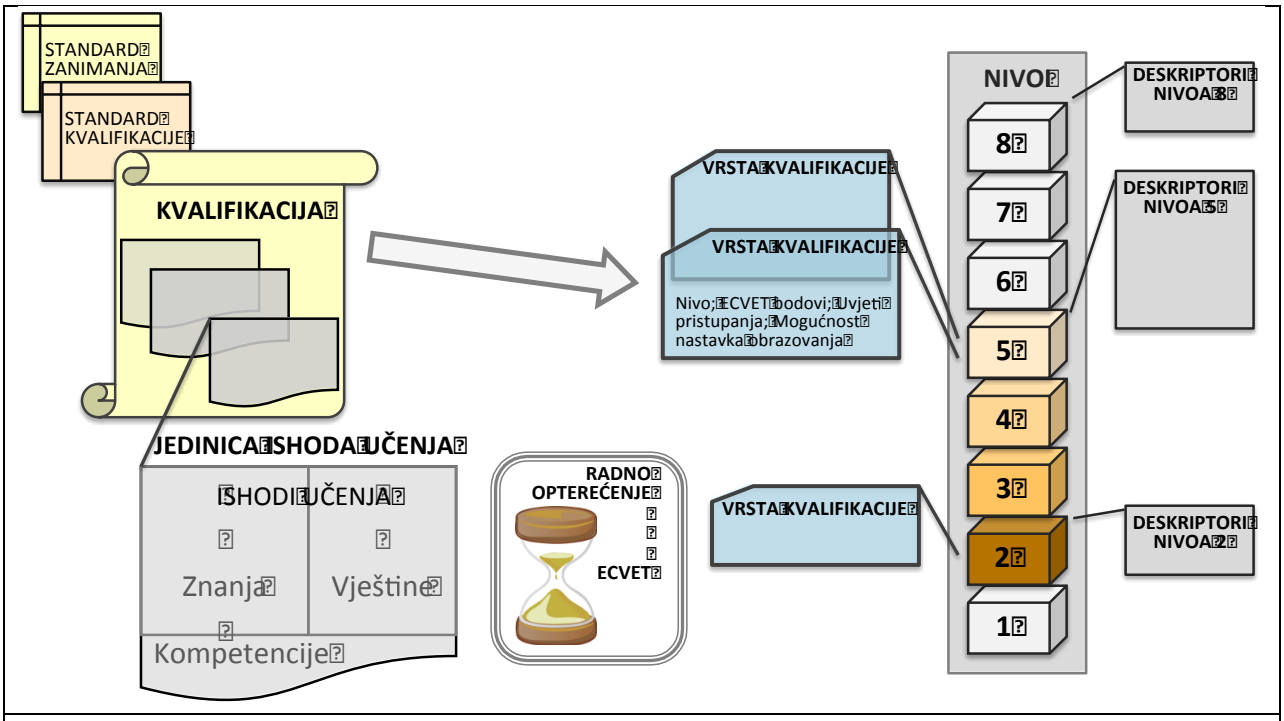

Елементи и карактеристике елемената.

Класа квалификација (Class of qualifications) – означава групу квалификација с обзиром на статус и улогу на тржишту рада и наставка образовања, а неовисно о врсти квалификација. Класа квалификација може бити: цјеловита и дјеломична.

Кад се створе прилике за увођење класа квалификација, таква пракса би могла омогућити флексибилност образовања и потицај цјеложивотног учења у образовним системима у БиХ.

Цјеловита квалификација (Full qualification) – је квалификација која самостално испуњава формалне услове за запошљавање и/или наставак формалног образовања.

Примјер цјеловите квалификације су уобичајене квалификације, нпр. агротуристички техничар. Такве квалификације саме по себи, без повезивања с другим квалификацијама имају приступ барем једном дијелу тржишта рада.

Дјелимична квалификација (Partial qualification) – је резултат процеса испитивања једне или више јединица исхода учења цјеловите квалификације и она самостално не испуњава формалне услове за запошљавање и/или наставак формалног образовања.

Дјеломична квалификација је дио цјеловите квалификације и/или додатак цјеловитој квалификацији. Примјери образовања за стицање таквих квалификација су кратки течајеви и обуке, најчешће одраслих већ запослених. У циљу стварања флексибилних образовних система и потицања цјеложивотног учења добро је развити систем дјеломичних квалификација те облике њиховог стјецања. Примјери могу бити обуке за пружање прве помоћи, обуке за пословно комуницирање, обуке за специфична програмирања у ИТ сектору, и слично. Као приступ таквим обукама потребно је удовољити условима, као што је: завршена основна школа, завршена било

која средња школа, или завршено високо образовање, а понекад и с назнаком точно одређене струке.

1.4. Стандарди и процеси

Овдје се уводе сљедећи стандарди и процеси:

- Стандард занимања;
- Стандард квалификације;
- Цјеложивотно учење;
    - Формално образовање;
    - Неформално образовање;
    - Информално учење;
    - Инклузивно образовање;
- Вредновање неформалног образовања и информалног учења;
- Осигурање квалитете.

Стандард занимања (Occupational Standard) је попис свих послова које појединац обавља у одређеном занимању и попис компетенција потребних за њихово успјешно обављање.

Стандард неког занимања је документ који се састоји од нужних и основних садржаја о неком занимању, укључујући и довољно података за израду одговарајућег или више одговарајућих стандарда квалификације. Примјер стандарда занимања налази се у прилогу овог приручника.

Стандард квалификације (Qualification Standard) је стандард који одређује услове за стицање јавне исправе о одређеној квалификацији. Укључује све податке потребне за одређивање нивоа, кредитних бодова и профила квалификације и податке потребне за осигурање квалитета стандарда квалификације.

Стандард неке квалификације је документ који одређује све нужне садржаје неке квалификације без обзира на школе у којој се стјече таква квалификација. Такав документ може се користити као подлога за развој наставних планова и програма, као и за друге потребе, као што су боље разумијевање квалификација. У системима стручног образовања и обуке стандарди квалификација развијају се на основи стандарда занимања. Стандард неке квалификације може се схватити и као документ којим се дефинира назив квалификације. Примјер стандарда квалификација је у прилогу овог приручника.

Цјеложивотно учење (Lifelong Learning) подразумијева повезивање формалног образовања, неформалног образовања и информалног учења како би се стекле могућности за стално унапређење квалитета живљења.

Цјеложивотно учење укључује све облике учења тијеком живота појединца. Иако се интензивно користи у новије вријеме, овај концепт није нови. Људи су и до сада стално учили у циљу стварања веће конкурентности себе самих, али и својих тврткі и друштва у цјелини. У данашња времена овај се појам истиче јер се глобализацијом додатно повећава конкуренција па мање

развијене земље и земље у развоју морају дати већи напор у учењу цијелог живота. Штовише, ЕУ је увела и кључне компетенције које су важне за успјешно цјеложивотно учење.

Појам цјеложивотног учења није важан само да би се истакнила потреба учења током цијелог живота, већ да се покаже важност различитих облика учења као и њихове компаративне предности једног у односу на други. Једни облици учења се боље и брже прилагођавају потребама појединаца, тржишта рад и друштва у цјелини, док је код других истакнутије осигурање квалитете.

Сви облици образовања, односно учења, корисни су за појединца и друштво и не искључују једно друго. Знања, вјештине и компетенције се разликују, између осталога, и по својој важности, односно релевантности за појединце и друштво. Нека знања, вјештине и компетенције су дуготрајно занимљива појединцима и друштву, чак и стотинама година. Неке специфичне групе знања, вјештине и компетенција могу бити занимљива за друштво врло кратко, можда неколико година или чак и краће. Углавном је то случај за знања, вјештине и компетенције која се односе на модерне технологије. Често је случај у данашња времена да кад одређена знања, вјештине и компетенције у ИТ сектору настану и доживе огроман интерес на тржишту рада да релативно брзо и престане интерес.

Формално образовање (Formal Education) је учење које усмјерава наставник, које се стиче у образовним институцијама, а према наставним плановима и програмима одобреним од надлежних образовних власти и које се завршава одговарајућом јавном исправом.

Формално образовање је образовање које је организацијски врло сложено. Процеси осигурања квалитете израде и доношења програма до почетка наставе је дуготрајно. Формално образовање више се фокусира на знања, вјештине и компетенције за које је интерес дуготрајнији те која претстављају темељ за стицање других нових знања, вјештина и компетенција.

Сви процеси, укључујући провјеру стјецања предвиђених исхода учења (испити, пројекти, есеји, итд.) и осигурање квалитете општенито, су кључни дио формалног образовања. Формално образовање се организира у овлаштеним установама у складу с одобреним програмом, што укључује провјеру и оцјењивање стечених исхода учења.

Неформално образовање (Nonformal Education/Learning) је организован процес учења и образовања усмјерен према усавршавању, специјализацији и допуњавању знања, вјештина и компетенција према посебним програмима које изводе организатори образовања и обуке (редовне школе, центри за обуку, компаније, агенције и слично).

Неформално образовање представља организиране активности учења, али није под прихваћеним системом осигурања квалитете. Програми под којима се проводи организирано образовање нису прошли вредновање у складу с прихваћеним системом осигурања квалитете па тиме не постоји јавно прихваћена гаранција да су предвиђени исходи учења заиста стечени.

Неформално образовање је изузетно корисно образовање и нема смисла претварати га у формално образовање. Тиме би се изгубила вриједност и предност коју неформално образовање

има у односу на формално образовање – а то је брзина прилагођавања различитим потребама тржишта рада и потребама појединаца и друштва. Примјер таквих учења могу бити течајеви у ИТ технологији за нека специфична програмирања и слично.

Информално учење (Informal Learning) је спонтано учење и стицање знања и вјештина свакодневним активностима.

У односу на неформално образовање, информално учење претставља учење појединца које је још прилагодљивије различитим потребама појединца, тржишта рада и друштва општенито. Свакодневним учењима на радном мјесту и/или било којим другим активостима сви појединци уче. Информално учење има своје вриједности управо јер је неорганизирано и има смисла да се односи на стицање исхода учења који су занимљиви на тржишту рада и/или другим потребама управо тада кад се проводи такво учење.

Вредновање неформалног образовања и информалног учења (Validation of Non-formal and Informal Learning) означава низ поступака ради оцјењивања стечених компетенција неформалним образовањем или информалним учењем, укључујући издавање потврде надлежне установе, у складу са унапријед дефинисаним и прихваћеним критеријумима и стандардима.

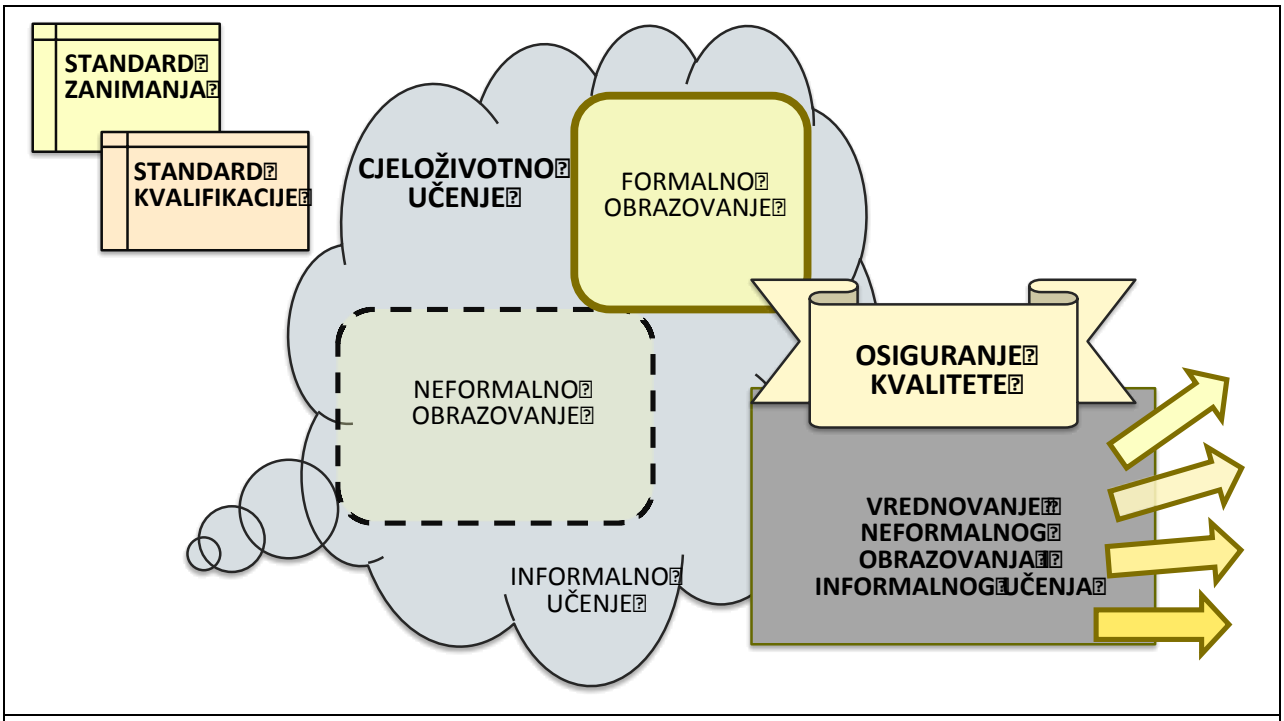

Стандард и процеси.

Сви облици образовања, односно учења, омогућавају појединцима стицање многих знања, вјештине и компетенције. Сви тако стечени исходи учења појединцима дају веће могућности, стварају их конкурентнијима у различитим подручјима.

Након што се исходи учења које је нека особа постигла испитају и оцијене од стране овлаштене образовне установе, појединцу се додјељује јавна исправа о стеченим исходима учења, односно квалификацији.

Осигурање квалитета (Quality Assurance) означава систем и поступке који се примјењују ради очувања договорених стандарда производа и услуга и њиховог сталног унапређења.

Европски квалификацијски оквир за цјеложивотно учење даје принципе, стандарде и смјернице за системе осигурања квалитете за квалификације које се стјечу у земљама које се повезују на EQФ, а исходи учења претстављају кључни дио.

Све квалификације које се преко квалификацијских оквира у појединим земљама повезују на EQФ морају бити осигуране поштивајући принципе како је наведено у прилогу ИВ EQФ препорука. Принципи укључују: примјену исхода учења у развоју квалификација, поуздано испитивање и оцјењивање у складу са стандардима који су повезани с договореним исходима учења; механизме побољшања; учеснике у свим процесу; самоевалуацију и вањску евалуацију; повезаности с унутрашњим управљањима и одговорности према додјели квалификација које имају EQФ ниво; мјерљиве стандарде и смјернице; прикладне ресурсе; редовиту вањску евалуацију тијела која проводе осигурање квалитете; те јавно доступне електроничке резултате евалуације.

2. Исходи учења

Исходи учења су основни елементи било које квалификације па им је важно озбиљно приступати приликом развоја квалификација. До исхода учења који се предвиђају стјецати у оквиру наставних планова и програма долази се почевши с анализама потреба тржишта рада у оквиру занимања, предвиђених интереса наставка образовања те других потреба друштва и појединца који могу бити специфични. На сљедећој илустрацији приказани су кораци којима се долази до исхода учења које ученици стјечу у оквиру образовне установе.

Као што је већ наведено, исходи учења описују што ученици знају, разумију и могу обављати након завршеног процеса учења, а дефинирају се кроз знања, вјештине и компетенције.

Горња једноставна и јасна дефиниција исхода може постати сложена када се размишља о детаљима које треба користити за дефинирање разумљивих исходи учења те како их повезати с критеријима и поступцима испитивања и оцјењивања. Исходе учења треба дефинирати тако да буду корисни. Дефинирани исходи учења с превише детаља могу збуњивати. С друге стране, ако су исходи учења превише генерички дефинирани, уопћени, тада тако дефинирани исходи учења постају бесмислени. То значи да је врло важно уредно дефинирати исходе учења који се уклапају са сврхом, из којих се могу одредити све важне карактеристике квалификација, укључујући њихову релевантност за тржиште рада, даље потребе учења или друге потребе појединца или друштва.

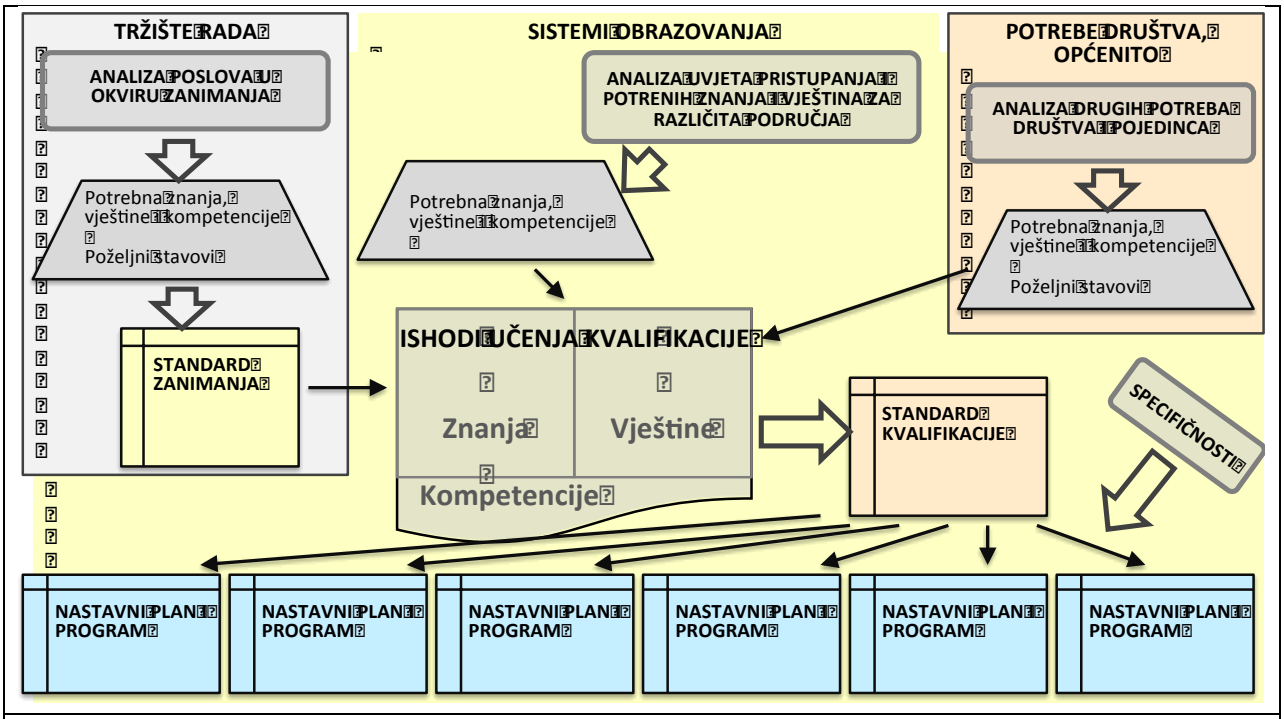

Од анализе потреба до исхода учења наставних планова и програма.

2.1. Исходи учења у различитим контекстима

Исходи учења се користе у различитом контексту и за различите сврхе. На примјер, могу се користити – у образовном контексту и контексту тржишта рада. У образовном контексту, исходи учења се користе за стандарде квалификација, наставне планове и програме, те јединице исхода учења или модуле.

У контексту тржишта рада, исходи учења се уграђују у стандарде занимања, оглашавање послова, уговоре о раду као и различите елементе у системима запошљавања. Ниво детаља, стил и хијерархија израза исхода учења зависи од контекста који чине да се исходи учења уклапају у сврху.

Сврха исхода учења у стандардима занимања је у лакшем дефинирању и разумијевању кључних група послова те њихову повезаност с потребним знањима, вјештинама и компетенцијама за дато занимање. У оквиру тржишта рада, исходи учења су корисни као основа за дефинирање радних пракси, цјеложивотног учења, запошљавања, итд. Стандарди занимања обично одређују професионалне активности које појединци требају изводити, те која знања, вјештине и компетенције требају имати за ту сврху.

У наставним плановима и програмима исходи учења дефинирају што ће успјешни ученици моћи радити након учења. Исходи учења усмјеравају ученике и наставнике у процесу наставе и учења и избору методологије учења. У наставним плановима и програмима исходи учења објашњавају наставницима, ученицима и родитељима што се од ученика очекује да ће знати, разумјети и моћи радити након успјешног завршетка програма. Циљ је постићи исходе учења који требају бити садржани у оквиру наставних предмета, модула, као и на нивоу наставних планова и програма.

Исходи учења на нивоу планова и програма описују што се од ученика очекује да зна и да може радити након завршетка цијелог програма. Због тога се такви исходи учења пишу шире тако да се узму у обзир сви исходи учења који се повезују са свим модулима у оквиру плана и програма. Они су хијерархијски изнад исхода учења на нивоу модула (или предмета).

2.2. Оправданост увођења исхода учења

Исходи учења су корисни за многе процесе у квалификацијским системима, као што су – боље разумијевање и признавање квалификација из других земаља, боље повезивања с потребама тржишта рада, потпора образовању и учењу, испитивању и оцјењивању, те осигурању квалитете.

Када имамо прилику читати уредно дефиниране исходе учења, тада ниво сложености те профил квалификација, односно сектор и дисциплина, постају јаснији и разумљивији. Исходи учења дају боље информације о релевантности квалификација на тржишту рада. Партнери на тржишту рада врло често нису стручњаци у процесима образовања и оспособљавања, дидактике ни педагогије, али без обзира на то они ће боље разумјети што могу очекивати од полазника када се њихова постигнућа изражавају кориштењем исхода учења.

Јасно дефинирани исходи учења дају потпору прилагођавању одговарајућих метода поучавања и оспособљавања како би се олакшало постизање исхода учења. Исходи учења мотивирају наставнике да дубоко размишљају о томе што требају постићи у својим активностима.

Уз бројне друге практичне потенцијалне предности, исходи учења омогућују и у процесима испитивања и оцјењивања да постану транспарентнији и прикладнији својој сврси, јер исходи учења упућују точно на то какве би активности ученика требало испитивати и оцјењивати. Различите врсте активности захтијевају различите облике испитивања. Врло важан аспект исхода учења је јасно усклађивање с испитивањима и оцјењивањима. Осим за подучавање и учење, исходи учења су својеврсна заједничка референца за испитивање. Одговарајуће методе и поступци испитивања користе се за провјеру постизања исхода учења. Усклађивање исхода учења, поучавања и испитивања помаже да цјелокупно искуство учења буде кохерентније, транспарентније и значајније за ученике и све остале учеснике у процесу. То изравно олакшава провођење унутарњег и вањског система осигурања квалитете. Осигурање квалитете је транспарентније и учинковитије ако се темељи на исходима учења.

2.3. Карактеристике исхода учења

Ishodi учења пружају јасну слику успјешности коју ученици очекују да ће имати након учења. Између осталог, добро дефинирани исходи учења требају бити специфични, а оно што је најважније – мјерљиви.

Исходи учења имају 4 главне компоненте:

- **Особа** – ученик, особа на коју се односи;

- На примјер, "Ученик ће ...".

- **Активност** – видљив активни глагол унутар контекста како би се описало што ће ученик моћи учинити као резултат учења. Употреба активног глагола је важна јер разјашњава што ће ученик учинити како би показао релевантна знања, вјештине и компетенције. Ти глаголи могу бити: "пописати", "објаснити", "идентифицирати", итд. Глаголи које треба избјегавати су: "знати", "разумјети", "повећати свијест", "учити" и сл., јер то нису лако мјерљиви глаголи или се односе на улазне активности или су опћенити. Ова компонента мора бити видљива и мјерљива. Овдје помаже питање: "Што ученик треба учинити?";
  - На примјер, "Ученик ће моћи објаснити основне карактеристике ЦНЦ стројева ...";
- **Услови** у којима се проводи активност – одређује стварни околиш или ситуацију у којој ће се активност појавити. Може се односити на трајање, мјесто и друге услове (нпр. висинске, климатске, географске, итд.). Стање такођер може идентифицирати алате, поступке, материјале, помагала или објекте који ће се користити за обављање задатка. Важно је знати што се даје, а што не; које су варијабле; који су алати осигурани; и у којем околишу или ситуацији мора понашање бити изведено. Овдје помаже питање: "Под којим условима ученици показују што су научили, што могу обављати?";
  - На примјер, "Ученик ће моћи објаснити ... без кориштења приручника ...".
- **Критерији** – описују границе или распон прихватљивог одговора, односно активности. Наводи се стандард за прихватљиву изведбу (трајање, точност, пропорција, квалитета, итд.). Добро дефинирани исходи учења указују на природу (у контексту или стандардима) изведбе потребне као доказ да је учење постигнуто, обрађујући нека од сљедећих питања: "Колико?", "Колико брзо?", "Колико добро?", "Колико често?", итд. Овдје помаже питање: "Колико добро треба бити приказано то што је ученик научио и извјежбао?";
  - Примјери: "Ученик ће моћи објаснити ... провјеравањем графикона у заданом временском раздобљу".

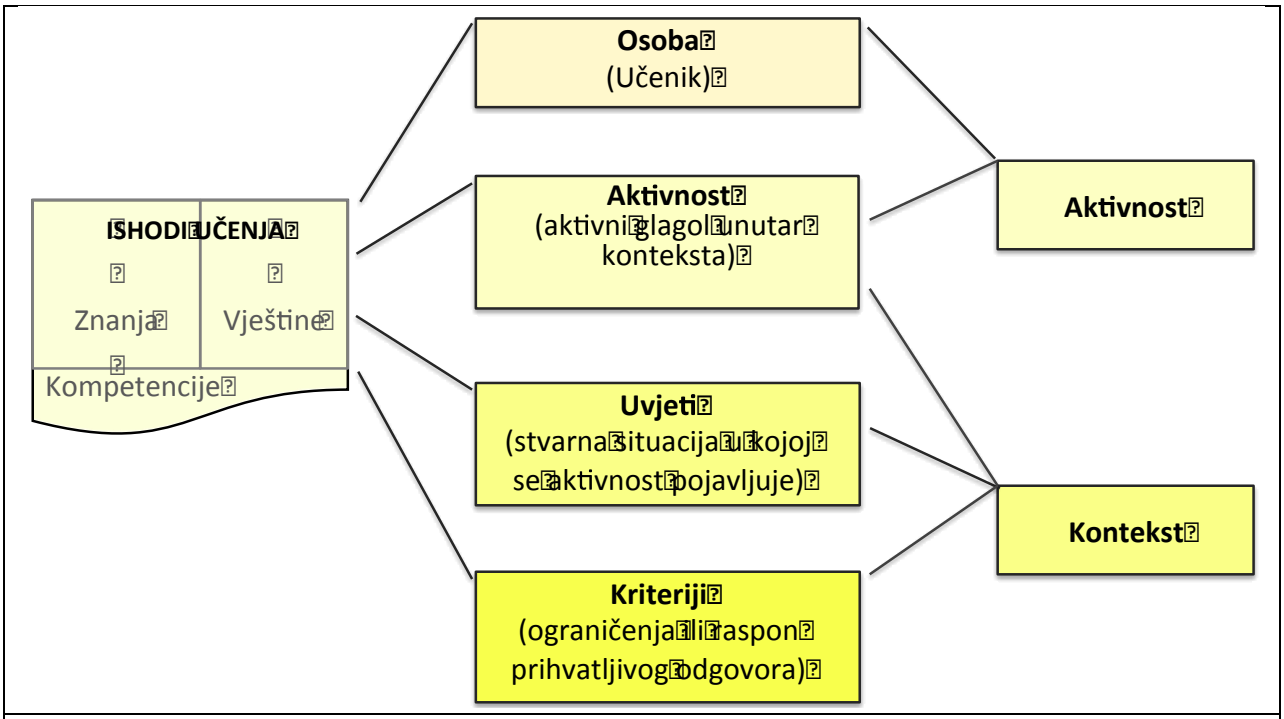

Илустрација исхода учења.

Комбинацијом наведених компоненти могуће је имати добро дефиниране исходе учења. Често, при писању исхода учења неке компоненте нису изричито наведене. Нпр. врло често нису изричито наведени: "критерији" и "услови", али и "особа". Примјер исхода учења у којем нису изричито наведени "критерији" нити "особа" (али се свеједно подразумијевају) је како слиједи:

- "Израчунати стандардну девијацију за дани скуп података"
    - Особа је: "Ученик"
    - Активност је: "израчунати стандардну девијацију"
    - Услови су: "Дани скуп података"
    - Критерији су: "Израчуната стандардна девијација је точна".

Горе наведене четири компоненте добро дефинираних исхода учења врло се често комбинују само у два дијела:

- Активност, која укључује или подразумијева особу и активни глагол,
- Контекст, што интегрише услове, критерије те контекст за коју се веже активност.

Примјери добро дефинисаних исхода учења су дани у додатку овог приручника.

3. Карактеристике квалификација стручног образовања и обуке

3.1. Концепт квалификације

Као што је на почетку овог приручника већ написано, термин квалификације дефинира се као формални назив за резултат процеса процјене и вредновања, који је добијен кад овлаштена установа одреди да је појединац остварио исходе учења према предвиђеним стандардима. Ова дефиниција служи као основа за заједничко разумијевање у контексту проведбе ЕQФ-а. Међутим, појам "квалификације" у европским земљама међусобно се разликује од земље до земље у односу на изворе, ступањ детаља, облике и структуру. Разлике у дефинирању не појављују се само између различитих земаља, већ и с обзиром на различита подручја образовања и оспособљавања те међу институцијама и експертима унутар земаља. Та различита схваћања видљива су кроз описе квалификација у различитим литературама.

Исходи учења дефинирају се унутар квалификација, али такођер и унутар мањих група исхода учења – модула, предмета и јединица исхода учења. Јединица исхода учења је најмањи дио стандарда квалификације. Модул представља неколико добро повезаних предмета у наставним плановима и програмима те је подлога за мобилност ученика у случајевима када је то могуће[3].

Анализом структуре и сложености исхода учења као главног садржаја квалификација, могуће је дефинирати основне карактеристике квалификација у системима стручног образовања и обуке у БиХ:

- Поље по ISCED FoET2013 (ISCED Fileds of Education and Training 2013). Овим се инструментом класифицирају и организирају подручја и поља образовања. Нпр.,

[3] U praksi, termin modul koristi se kao element koji je sastani dio predmeta, tj. manji od predmeta.

математика има шифру 0541, а смјештена је у уже подручје “054, Математика и статистика”, која је даље смјештена у подручје “05, Природне знаности, математика и статистика”;

- ECVET бодови;
- Ниво/разина;
- Услови/начини приступања.

Међу наведеним основним карактеристикама, једна од њих – ниво/разина – појављује се као врло важна карактеристика у свим квалификацијским оквирима. Ипак, све основне карактеристике једнако су важне за све учеснике у процесу за разумијевање квалификације.

Ниво је релативно нови концепт, који се уводи у многим земљама у свијету, па тако и у БиХ. Ниво означава сложеност стечених исхода учења поједине квалификације. ECVET бодови означавају укупну количину (обим) постигнутих исхода учења.

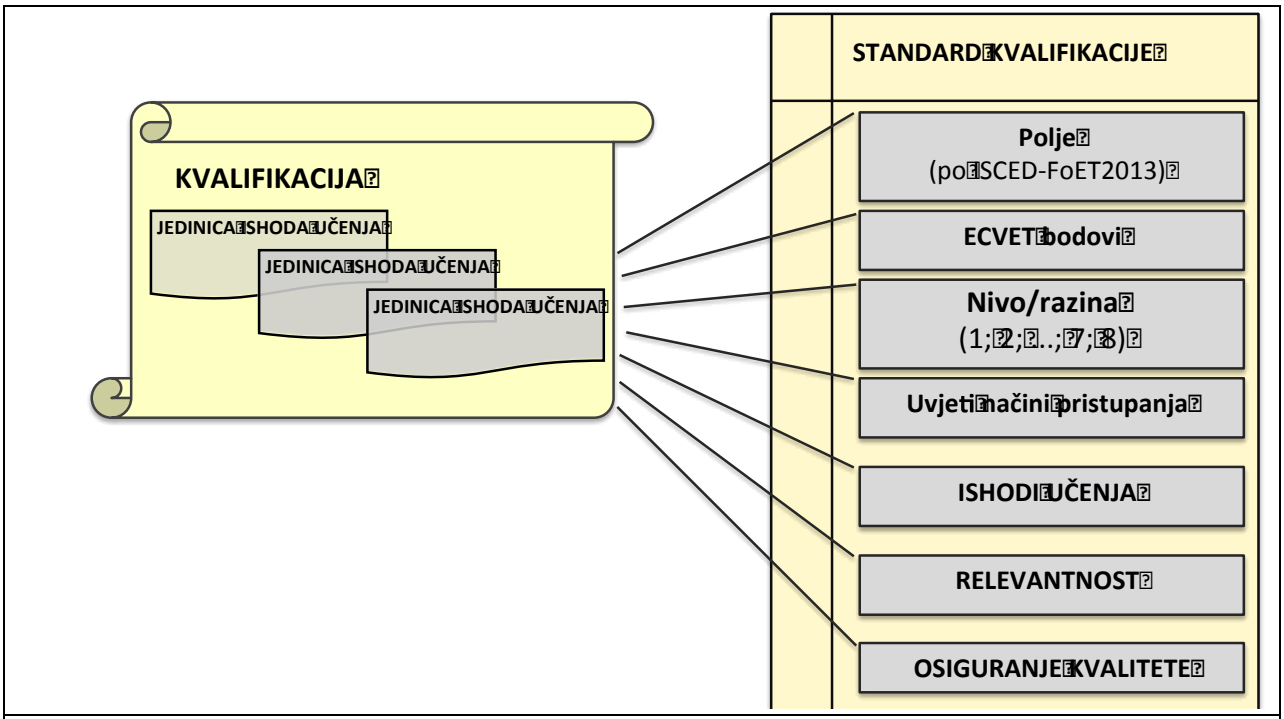

Квалификација и њене карактеристике.

Један од главних алата за класификацију квалификација у образовним системима су врсте квалификација. Врсте квалификација даље омогућавају класификацију квалификација по нивоима.

3.2. Врсте квалификација у системима стручног образовања и обуке

Врсте квалификација у системима стручног образовања и обуке у БиХ одређују се на основу сљедећих карактеристика квалификација, и то:

- ECVET бодови;
- Ниво/разина;
- Услови/начини приступања;

- Наставак образовања/проходност.

У складу с горе наведеним карактеристикама дефинирају се сљедеће врсте квалификација системима стручног образовања и обуке у БиХ за нивое од 2 до 5:

Ниво	Врста квалификације у системима стручног образовања и обуке
2	Помоћни радник / ниско квалификовани радник
3	Квалификовани радник
4	Техничар
5	Мајстор
	Специјалист

Како се све квалификације стручног образовања и обуке класифицирају и по врстама квалификацијама, тада појам – врсте квалификација – постаје такођер једна од карактеристика квалификација, као што је то ниво. Врста квалификације постаје врло важна карактеристика квалификација јер даје информацију о већини основних карактеристика квалификација те о генеричком дијелу назива квалификација. Може се уочити да за нивое стручног образовања и обуке (од 2 до 5) само на нивоу 5 постоје двије врсте квалификација стручног образовања и обуке – мајстор и специјалист. Остали нивои имају само по једну врсту квалификација стручног образовања и обуке. Поред квалификације стручног образовања и обуке на нивоу 4, постоје још квалификације из опћег и умјетничког образовања.

У сљедећим таблицима дају се главне карактеристике наведених врста квалификација стручног образовања и обуке.

ВРСТА КВАЛИФИКАЦИЈЕ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ (*TYPE OF VET QUALIFICATIONS*)	
1. Назив врсте квалификација (*Name of the type of qualifications*)	Помоћни радник / ниско квалификовани радник
2. ECVET бодови (*ECVET*)	30-60 ECVET
3. Разина/ниво (*Level*)	2
4. Услови/начини приступања (*Entry routes*)	Завршено основно образовање
5. Могућност наставка образовања (*Possibility for further education*)	Нема по основи ове врсте квалификације. Средњешколско 3-годишње и 4-годишње образовање на основи завршене основне школе

ВРСТА КВАЛИФИКАЦИЈЕ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ (*TYPE OF VET QUALIFICATIONS*)	
1. Назив врсте квалификација (*name of the type of qualifications*)	Квалификовани радник

2. ECVET бодови (*ECVET*)	180 ECVET
3. Разина/ниво (*Level*)	3
4. Услови/начини приступања (*Entry routes*)	Завршено основно образовање (*Completed elementary education*)
5. Могућност наставка образовања (*Possibility for further education*)	Образовање за квалификацију мајстора на нивоу 5, уз услов најмање 2 године радног искуства унутар професије; Програми доквалификације за техничаре

ВРСТА КВАЛИФИКАЦИЈЕ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ (*TYPE OF VET QUALIFICATIONS*)	
1. Назив врсте квалификација (*name of the type of qualifications*)	Техничар
2. ECVET бодови (*ECVET*)	240 ECVET
3. Разина/ниво (*Level*)	4
4. Услови/начини приступања (*Entry routes*)	Завршено основно образовање
5. Могућност наставка образовања (*Possibility for further education*)	Високо образовање на нивоу 6, те ниво 7 за интегриране програме; Образовање за специјалисте на нивоу 5, уз услов најмање 1 године радног искуства унутар професије

ВРСТА КВАЛИФИКАЦИЈЕ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ (*TYPE OF VET QUALIFICATIONS*)	
1. Назив врсте квалификација (*name of the type of qualifications*)	Мајстор
2. ECVET бодови (*ECVET*)	180 ECVET
3. Разина/ниво (*Level*)	5
4. Услови/начини приступања (*Entry routes*)	Стечена квалификација на нивоу 3, уз услов најмање 2 године радног искуства унутар професије
5. Могућност наставка образовања (*Possibility for further education*)	Програми доквалификације, на основи квалификације на нивоу 3

ВРСТА КВАЛИФИКАЦИЈЕ СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ (*TYPE OF VET QUALIFICATIONS*)	
1. Назив врсте квалификација (*name of the type of qualifications*)	Специјалист
2. ECVET бодови	120 ECVET

(*ECVET*)	
3. Разина/ниво (*Level*)	5
4. Услови/начини приступања (*Entry routes*)	Стечена квалификација на нивоу 4, уз услов најмање 1 године радног искуства унутар професије
5. Могућност наставка образовања (*Possibility for further education*)	Високо образовање на нивоу 6, те ниво 7 за интегриране програме, на основи стечене квалификације на нивоу 4

Свака цијела квалификација припада тачно једној од наведених врста квалификација образовних система у БиХ. Дјелимичне квалификације поближе се не објашњавају у овом приручнику, а предлаже се да се уведу у даљем раду.

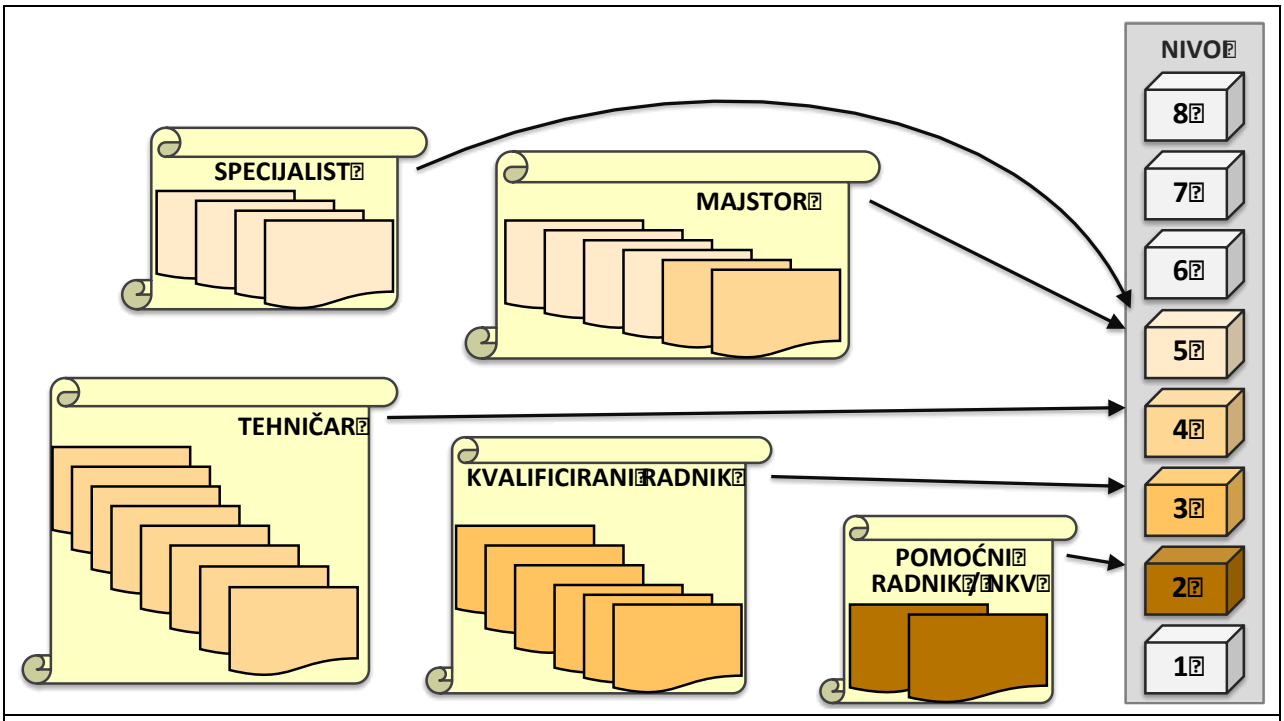

Врсте квалификација стручног образовања и обуке.

4. Методологија и процеси развоја квалификација стручног образовања и обуке

Релевантност и квалитет квалификација стручног образовања и обуке су кључни за изградњу конкурентности појединаца и друштва те за одрживу запошљивост те је важно у развој квалификација стручног образовања и обуке укључити све учеснике у процесу. Стандарди квалификација су документи који се развијају и користе као подлога за осигурање квалитете и релевантности квалификација.

Образац стандарда квалификација за квалификације стручног образовања и обуке, развијених у складу са потребама надлежних образовних власти у БиХ, омогућава досљедност и помаже да се различите групе квалификација лакше разумију те лакше користе, од ученика, родитеља до послодаваца, институција и тијела за осигурање квалитете те установа за образовање која дјелују

у образовним системима у БиХ, до међународних и иноземних учесника у процесу. Образац стандарда квалификације је приказан у другом дијелу овог приручника.

Стандард неке квалификације стручног образовања и обуке је документ који одређује све нужне елементе неке квалификације. Такав документ користити се као подлога за развој наставних планова и програма, као и за боље разумијевање квалификација стручног образовања и обуке у образовним системима у Босни и Херцеговини и у међународним оквирима.

У системима стручног образовања и обуке стандарди квалификација развијају се на основи стандарда занимања. Стандард неке квалификације може се схватити и као документ којим се дефинира и заштићује одређени назив квалификације стручног образовања и обуке, нпр., електротехничар. Више о стандардима квалификација налази се у другом дијелу овог приручника.

Стандард неког занимања је документ који се састоји од нужних и основних садржаја о неком занимању, укључујући податке за израду одговарајућег или више одговарајућих стандарда квалификација. Стандарди занимања укључују податке о кључним пословима и потребним знањима, вјештинама и компетенцијама, као и пожељним ставовима које појединци требају имати за обављање различитих послова тог занимања. Стандарди занимања постоје у свим ЕУ земљама, али свака земља има властити стил и начин приказивања таквих стандарда. Образац за приказ занимања омогућава лакше разумијевање за различите кориснике, од послодаваца, запосленика, шефова кадровских служби, наставника до студената.

Као и за стандард квалификација, тако је и стандард занимања више описан у сљедећем дијелу овог приручника.

Одређена квалификација стручног образовања и обуке добива свој смисао и комплетан садржај кроз имплементацију одговарајућих наставних планова и програма у образовним установама у образовним системима у БиХ. Наставни планови и програми су кључни елементи у систему квалификација, а требају се заснивати на договореним стандардима квалификација.

Кључни елементи за осигурање релевантности и квалитете су:

- Стандарди занимања (СЗ);
- Стандарди квалификација (СК);
- Наставни планови и програми (НПП).

Кључни елементи: стандарди занимања, стандарди квалификација и наставни планови и програми су наведени како слиједи:

ПРОЦЕСИ	ИНСТИТУЦИЈЕ/ТИЈЕЛА	УСЛОВИ
Приједлог развоја нове квалификације стручног образовања и обуке – СЗ, СК и НПП-ова	• Иницијативу за развој нове квалификације могу упутити учесници у процесу у складу с надлежностима, и важећим процедурама за покретање развоја нове квалификације, преко	• Постојање образовних установа који би проводили програме за стицање таквих квалификација, те образложење потребе за

	надлежних образовних власти	квалификацијом стручног образовања и обуке
Координација израде одговарајућих приједлога СЗ и СК	• Надлежне образовне власти у сурадњи с надлежним властима у сектору рада и одговарајућег занимања. Надлежне образовне власти могу, у процес координације, укључити и друге релевантне институције.	• Формални приједлог за развој квалификације стручног образовања и обуке
Израда приједлога СЗ	• Представници одговарајућих надлежних власти у сектору рада и одговарајућег занимања у сурадњи с представницима послодаваца везано за одговарајућа занимања, представницима надлежних образовних власти, те другим релевантним учесницима у процесу. Надлежне образовне власти могу, у процесу израде укључити и друге релевантне институције.	• Представници требају бити стручњаци у свом сектору како би могли активно судјеловати у изради СЗ, а приједлог њиховог именовања у координацији с образовним властима
Вредновање приједлога СЗ	• Представници надлежних власти у сектору рада и одговарајућег занимања, представници послодаваца везано за одговарајућа занимања, представници надлежних образовних власти, независни стручњаци те представници других релевантних учесника у процесу	• Израђен приједлог СЗ • Именовање представника за вредновање
Усвајање приједлога СЗ	• Надлежне образовне власти	• Позитивно мишљење стручњака у процесу вредновања СЗ
Регистрација и објава СЗ	• Регистрацију СЗ проводе надлежне образовне власти • Надлежне образовне власти ће, након усвајања и објаве, односно проведене своје процедуре, МЦП-у БиХ доставити линкове web страница на којима су објављени СЗ од стране надлежних образовних власти, а за потребе објаве на web страници МЦП-а БиХ или адекватној web страници предвиђеној за ту намјену • Надлежне образовне власти могу доставити МЦП-у БиХ на	• Одлука надлежних образовних власти

	објављивање и СЗ	
Израда приједлога СК	• Представници надлежних образовних власти у сурадњи с одговарајућих надлежних власти у сектору рада и одговарајућег занимања, представницима послодаваца везано за одговарајућа занимања, те другим релевантним учесницима у процесу. Надлежне образовне власти могу, у процесу израде укључити и друге релевантне институције.	• Израђен одговарајући приједлог СЗ • Представници требају бити стручњаци у свом сектору како би могли активно судјеловати у изради СК, а приједлог њиховог именовања у координацији с образовним властима
Вредновање приједлога СК	• Представници надлежних образовних власти и одговарајућег занимања, представници послодаваца везано за одговарајућа занимања, независни стручњаци те представници других релевантних учесника у процесу	• Израђен приједлог СК • Именовање одговарајућих стручњака
Усвајање приједлога СК	• Надлежне образовне власти	• Позитивно мишљење стручњака у процесу вредновања СК
Регистрација и **објава** СК	• Регистрацију СК проводе надлежне образовне власти • Надлежне образовне власти ће, након усвајања и објаве, односно проведене своје процедуре, МЦП-у БиХ доставити линкове web страница на којима су објављени СК од стране надлежних образовних власти, а за потребе објаве на web страници МЦП-а БиХ или адекватној web страници предвиђеној за ту намјену • Надлежне образовне власти могу доставити МЦП-у БиХ на објављивање и СК	• Одлука надлежних образовних власти
Израда приједлога НПП	• Надлежне образовне власти у сурадњи с педагошким заводима или другим овлаштеним тијелима и образовним установама те другим учесницима у процесу	• Израђен одговарајући приједлог СК
Вредновање приједлога НПП	• Овлаштене институције/тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти у складу с	Израђен приједлог НПП Регистриран одговарајући СК

	одговарајућим СК	
Усвајање и **објављивање** НПП	• Надлежне образовне власти	• Позитивно мишљење овлаштене институције/тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти

Наведени процеси презентирани су сљедећом схемом.

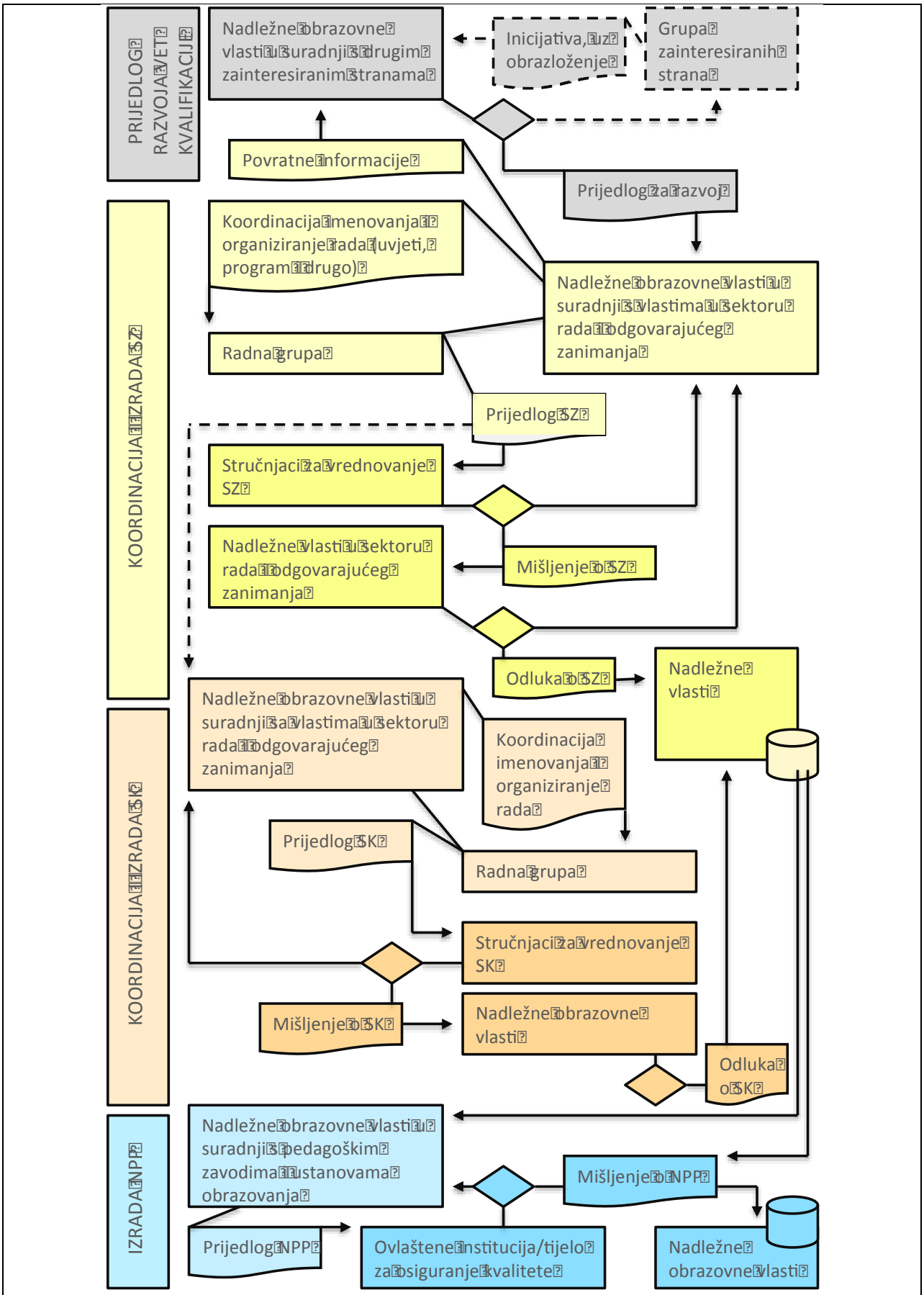

Развој квалификација стручног образовања и обуке.

Када наступи вријеме за ревизију стандарда занимања и стандарда квалификација, исти процеси се покрећу аутоматски једну годину прије истека рока за ревизију.

ДИО II. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАЗВОЈ СТАНДАРДА ЗАНИМАЊА, СТАНДАРДА КВАЛИФИКАЦИЈА И НАСТАВНИХ ПЛАНОВА И ПРОГРАМА У СТРУЧНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ОБУЦИ

1. Увод у процес развоја стандарда занимања и стандарда квалификација

У овом дијелу приручника објашњавају се обрасци који су потребни за транспарентну класификацију квалификација и занимања те за унапређење квалификација:

- Образац стандарда занимања и
- Образац стандарда квалификација.

Стандардима занимања обухваћена су потребна знања, вјештина и компетенције, као и пожељни ставови, које појединци требају постићи за извршавање кључних послова на радном мјесту. Стандарди занимања дефинирају и кључне послове које појединци обављају на радним мјестима унутар одговарајућег занимања. Ови стандарди се фокусирају на оно шта појединци уобичајено раде на одговарајућим радним мјестима, како то раде и колико добро то требају радити. Стандарди занимања дају подлогу за повезивање тржиште рада и образовања.

Једноставан и транспарентан образац за стандарде занимања омогућава лакше разумијевање тржишта рада од стране различитих корисника – послодаваца, водитеља кадровских служби, запосленика, наставника, ученика и родитеља па тиме и бољу подлогу за развој тржишта рада и образовања. Између осталога, стандарди занимања чине добру основу за развој квалификација, посебно за квалификације стручног образовања и обуке, како би те квалификације биле релевантније, тј. боље повезане с потребама и развојем тржишта рада.

Оба обрасца, и за стандард занимања и стандард квалификација, имају сличну главну структуру. Стандарди занимања састоје се од:

- Основних карактеристика (назив, шифра, струка, међународа класификација, ниво потребних квалификација);
- Кључни послови те потребна знања, вјештине и компетенције (опис занимања, група послова /кључни послови /активности, потребна знања, вјештине и компетенције, и пожељни ставови);
- Релевантност занимања (потребе на тржишту рада);
- Осигурање квалитете (чланови експертне групе, предлагатељи, web-страница на којој је одлука о усвајању, рок до када се стандард занимања треба поновно евалуирати);
- Додатне информације (специфична законска регулатива, ризици и радни услови, специфични захтјеви).

Стандарди квалификација састоје се од:

- Основне карактеристике (назив, поље, ECVET бодови, разина/ниво, услови/начини приступања);
- Исходи учења (знања, вјештине, компетенције, критерији испитивања и оцјењивања исхода учења, јединице исхода учења и ECVET бодови);
- Релевантност квалификације (потребе на тржишту рада, наставак образовања/проходност, друге потребе);
- Осигурање квалитете (чланови експертне групе, предлагатељи, web-страница на којој је одлука о усвајању, рок до када се стандард квалификације треба поновно евалуирати, надлежне власти и вањско осигурање квалитете).

Стандард квалификације је документ који даје основу за развој наставних планова и програма на транспарентан, једноставан и одговоран начин. Наставни планови и програми могу уносити додатне специфичне садржаје у односу на нужне које прописује одговарајући стандард квалификације.

Обрасци стандарда занимања и стандарда квалификација су приказани даље у тексту овог приручника. Примјери стандарда занимања и стандарда квалификација су у прилозима овог приручника.

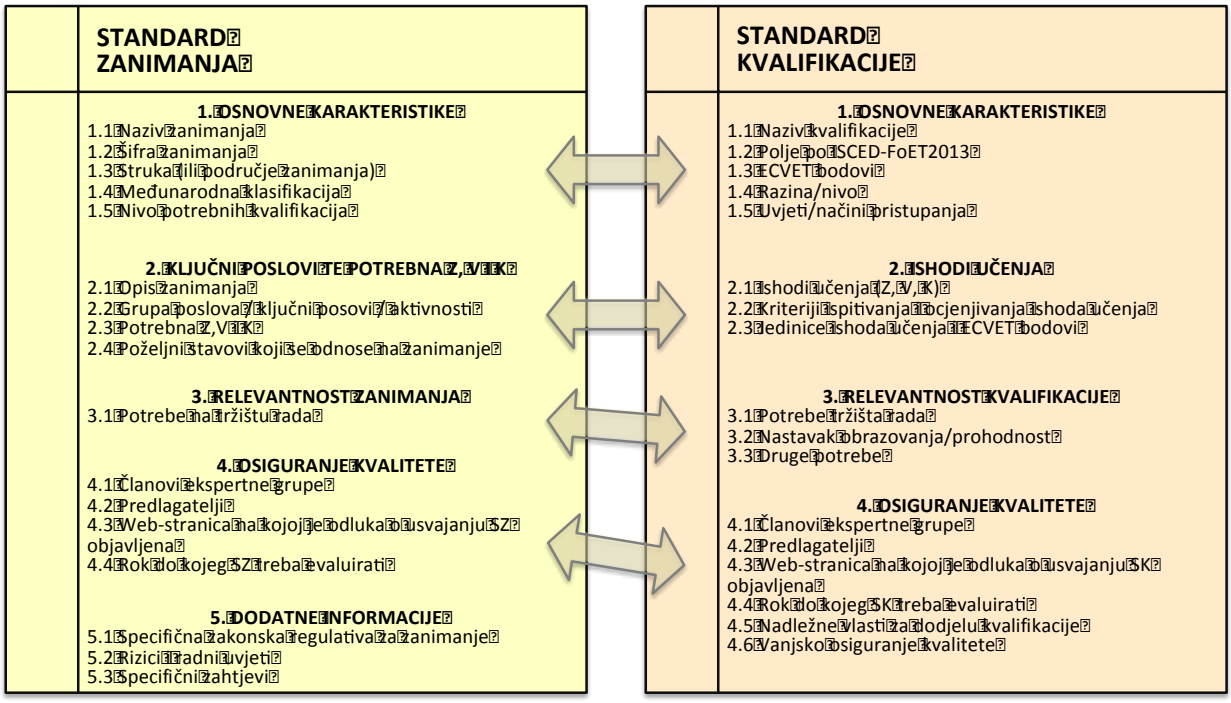

Главна структура образаца стандарда занимања и стандарда квалификације.

2. Развој стандарда занимања

Представници кључних учесника у процесу израде стандарда занимања су стручњаци у одговарајућем сектору на тржишту рада и образовања. Учествовање стручњака за исходе учења у вредновању приједлога стандарда занимања помаже разумијевању и бољем кориштењу стандарда занимања од стране образовних установа те других корисника у систему стручног образовања и обуке.

Осигурање квалитете стандарда занимања остварује се укључењем свих кључних учесника у процесу – послодаваца, привредних комора, надлежних образовних власти, надлежних власти за рад као и за одговарајући сектор, те представника образовних установа. Знања, вјештине и компетенције које се наводе у стандардима занимања требају разумјети сви учесници у процесу.

2.1. Методологија развоја стандарда занимања

Кључни кораци у ефиксаном развоју стандарда занимања су:

1. Идентификација и дефинирање занимања;
2. Сакупљање информација о занимању;
3. Идентификација кључних партнерских институција и стручњака у складу с њиховим могућим интересима у погледу занимања;
4. Идентификација кључних послова битних за занимање (групе послова, кључни послови, активности);
5. Израда пописа потребних знања, вјештина и компетенција, анализа сваке групе послова (или детаљније), те пописа пожељних ставова у оквиру занимања ако су потребни;
6. Попуњавање обрасца стандарда занимања;
7. Вредновање стандарда занимања од стране стручњака и евентуалне препоруке за даље унапређење;
8. Усвајање стандарда занимања и регистрација.

Питања на која треба одговорити при вредновању предложеног стандарда занимања:

1. Укљученост стручњака који представљају кључне учеснике у процесу? Схваћају ли учесници у процесу своју улогу у развоју и вредновању стандарда занимања? Је ли припремљена документација о занимању, на примјер, опис посла, класификација занимања, међународна класификација и документација (ИСЦО)? Јесу ли припремљени разговори и радионице с фокус-групама (стручњаци као представници кључних учесника у процесу)? Јесу ли организирана проматрања на пословима у оквиру занимања, упитник и конференције и њихове анализе? Јесу ли документи, методологија и други ресурси припремљени за рад?
2. Оправданост увођења стандарда занимања (СЗ-3), тј. развијање одговарајуће квалификације стручног образовања и обуке (СЗ, СК и одговарајуће НПП)?
   - СЗ-3.1: Је ли занимање релевантно за тржиште рада у БиХ? Која је добробит од увођења стандарда? Постоје ли већ слични стандарди занимања?
3. Кључни послови и потребна знања, вјештине и компетенције (СЗ-2)?
   - СЗ-2.1 Је ли опис занимања јасно дефинисан и расправљен са стручњацима?
   - СЗ-2.2-2.4 Јесу ли јасно написане групе послова, кључни послови и активности, битних за занимање? Јесу ли усклађена знања, вјештине и компетенције с групама послова? Јесу ли наведена потребна специфична и међусекторска знања, вјештина и компетенције? Уколико је потребно, јесу ли написани пожељни ставови? Јесу ли уредно дефинисана потребна знања, вјештине и компетенције?
4. Јасан запис основних карактеристика (СЗ-1)?
   - СЗ-1.1 Је ли назив занимања јасно написан и расправљен од стране стручњака из релевантних учесника у процесу? Постоји ли други стандард занимања који користи исти назив?
   - СЗ-1.2-1.3 Је ли шифра занимања јасно одређена? Је ли струка, односно подручје занимања, уредно наведена?
   - СЗ-1.4 Је ли написана веза с међународном класификацијом?
   - СЗ-1.5 Је ли ниво потребних квалификација написан и оправдан потребним знањима, вјештинама и компетенцијама (СЗ-2.3)?
5. Елементи осигурања квалитете (СЗ-4)?

- СЗ-4.1 Јесу ли написана имена и презимена свих стручњака ангажираних у развоју СЗ, укључујући њихове институције?
- СЗ-4.2-4.3 Јесу ли предлагатељи јасно наведени? Је ли наведена web-страница и функционира ли?
- СЗ-4.4 Је ли оправдан наведени рок до када СЗ треба бити евалуиран? Треба ли бити краћи или дуљи?

6. Уколико је потребно, јасноћа додатних информација (СЗ-5)?
   - СЗ-5.1 Је ли наведена специфична законска регулатива која се односи на занимање?
   - СЗ-5.2 Јесу ли ризици и радни услови јасно наведени, уколико је потребно?
   - СЗ-5.3 Уколико је потребно, јесу ли наведени било који други специфични захтјеви занимања?

За развој и вредновање стандарда занимања користити сљедеће упутства:

- 1.1 Назив занимања – записати назив који је разумљив и јединствен.
- 1.2 Шифра занимања – у складу за стандардима који се користе у БиХ (ИСЦО класификација).
- 1.3 Струка (или подручје занимања) – у складу за стандардима која се користе у БиХ.
- 1.4 Међународна класификација – користити ИСЦО класификацију.
- 1.5 Ниво потребних квалификација – за квалификације стручног образовања и обуке навести одговарајући ниво од 2 до 5.
- 2.1 Опис занимања – кратко описати специфичности занимања. По могућности користити ЕСЦО опис за исто или слична занимања.
- 2.2 Група послова / кључни послови / активности – записати све групе послова, по могућности 5 до 10 група послова. За сваку групу послова навести кључне послове те за сваки кључни посао навести активности. Није потребно наводити детаље појединих специфичних радних мјеста унутар занимања, већ заједничке послове за сва таква радна мјеста унутар одговарајућег занимања.
- 2.3 Потребна знања, вјештине и компетенције – записати знања, вјештине и компетенције за сваку групу послова. Запис потребних знања, вјештина и компетенција треба бити у складу с уобичајеним захтјевима дефинисања исхода учења.
- 2.4 Пожељни ставови који се односе на занимања – навести пожељне ставове које би појединци требали имати у оквиру занимања, ако је потребно.
- 3.1 Потребе на тржишту рада – укратко описати стање на тржишту рада као и предвиђања за будућност.
- 4.1 Чланови експертне групе – навести имена и презимена свих појединаца и њихових институција који су судјеловали у изради приједлога.
- 4.2 Предлагатељи – навести институцију или више њих који су формално предложили развој стандарда занимања. То може бити једно или више различитих надлежних власти, установа за образовање, послодавци и други партнери.
- 4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању СЗ објављена – навести web-страницу.
- 4.4 Рок до којег СЗ треба евалуирати – навести рок који није краћи од 5 нити дуљи од 10 година.

- 5.1 Специфична законска регулатива за занимање – у случају када је то кључно, навести специфичну законску регулативу везано за ово занимање. Навести назив регулативе и службене ознаке.
- 5.2 Ризици и радни услови – у случају када је то кључно, навести специфичне ризике и радне услове. То се може односити на временске, просторне и све друге оквире кључне за занимање.
- 5.3 Специфични захтјеви – у случају када је то потребно – невести друге специфичне захтјеве.

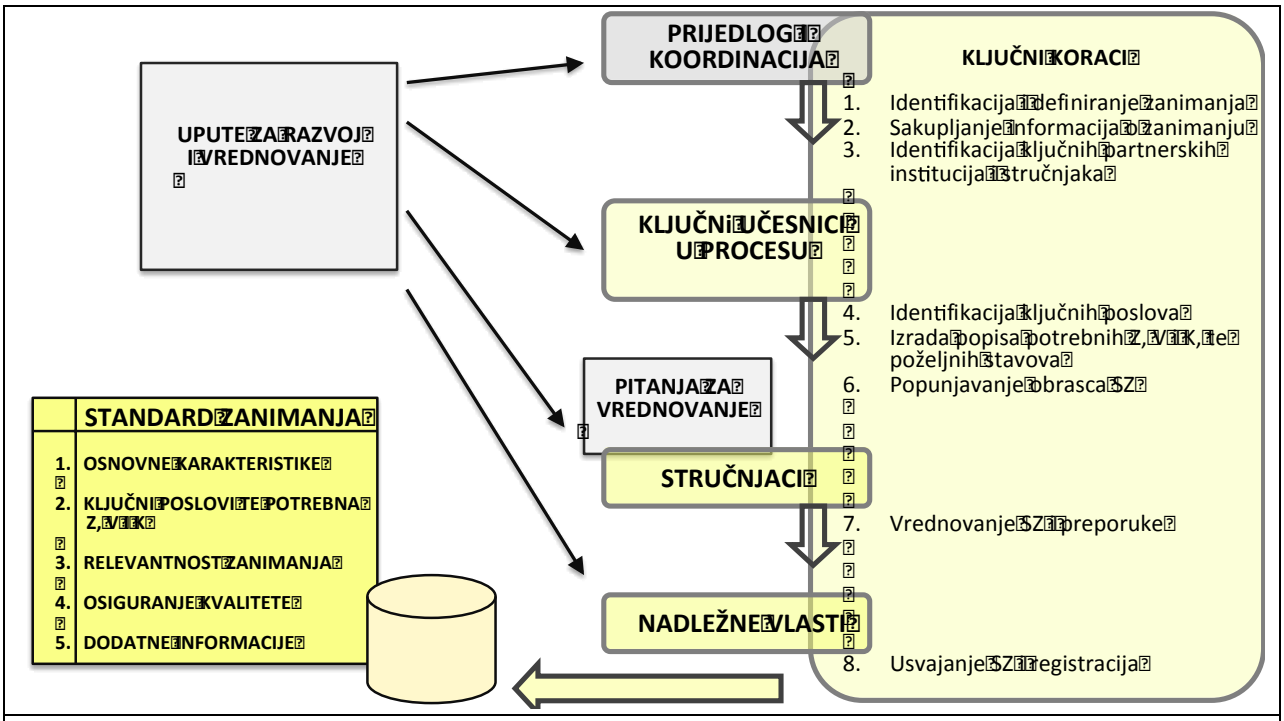

Развој стандарда занимања.

2.2. Образац стандарда занимања

СТАНДАРД ЗАНИМАЊА (*OCCUPATINAL STANDARD*)	
1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (*BASIC CHARACTERISTICS*)	
1.1 Назив занимања (*Name of the occupation*)	
1.2 Шифра занимања (*Code of the occupation*)	
1.3 Струка (или подручје занимања) (*Occupation family*)	
1.4 Међународна класификација	

(*International classification*)	
1.5 Ниво потребних квалификација (*Level of required qualifications*)	
2. КЉУЧНИ ПОСЛОВИ ТЕ ПОТРЕБНА ЗНАЊА, ВЈЕШТИНЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ (*KEY TASKS AND REQUIRED KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCE*)	
2.1 Опис занимања (*Description of the occupation*)	

2.2 Група послова / кључни послови / активности (*Group of tasks / key tasks / activities*)	**2.3 Потребна знања, вјештине и компетенције** (*Required knowledge, skills and competence*)

2.4 Пожељни ставови који се односе на занимање (*Desirable attitudes related to the occupation*)	
3. РЕЛЕВАНТНОСТ ЗАНИМАЊА (*RELEVANCE OF THE OCCUPATION*)	
3.1 Потребе на тржишту рада (*Labour market needs*)	
4. ОСИГУРАЊЕ КВАЛИТЕТЕ (*QUALITY ASSURANCE*)	
4.1 Чланови експертне групе (*Expert group members*)	
4.2 Предлагатељи (*Proponents*)	
4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању стандарда занимања објављена (*Web-page of the decision on adoption of the occupational standard*)	
4.4 Рок до којег стандард занимања треба евалуирати (*The deadline by which the OS*	

should be reviewed)	
5. ДОДАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ (*ADDITIONAL INFORMATION*)	
5.1 Специфична законска регулатива за занимање (*Specific regulations for the occupation*)	
5.2 Ризици и радни услови (*Risks and working conditions*)	
5.3 Специфични захтјеви (*Specific requirements*)	

3. Развој стандарда квалификација

Укључивање свих учесника у процесу у развој стандарда квалификација је изузетно важно.

Кључни потенцијал стандарда квалификација је у давању транспарентних стандарда и смјерница за развој наставних планова и програма за стицање квалификације стручног образовања и обуке која је дефинисана тим стандардом квалификација. Стандард квалификације користи се и за вредновања приједлога наставних планова и програма. Стога је важно осигурати квалитету стандарда квалификација, што је могуће укључивањем свих кључних учесника у процесу у креирању идеје, конзултирању, развоју, вредновању и примјени стандарда квалификација.

Послодавци се требају бринути о релевантности исхода учења за тржиште рада, њиховој повезаност с одређеним стандардима занимања те за општу разумљивост стандарда квалификација. Различите надлежне власти, ученици и родитељи требају се бринути за дјелотворност, одрживост и транспарентност осигурања квалитета. Сви се требају побринути да се исходи учења добро повежу с критеријима испитивања и оцјењивања, те за придруживање ECVET бодова.

Сви исходи учења требају бити разумљиви свим учерсницима у процесу.

Стандарди квалификација бит ће релевантни и добро примљени само ако су све релевантне учеснике у процесу биле исправно укључене од почетка и ако су у потпуности разумјеле садржај који су развијали.

3.1. Методологија развоја стандарда квалификација

Кључни кораци у ефикасном развоју стандарда квалификација су:

1. идентифицирање улоге и потребе квалификације. Улога квалификације може бити комбинација запошљавања, даљег образовања или других интереса појединаца и друштва.

2. Сакупљање свих релевантних докумената и информација о квалификацији стручног образовања и обуке и битним елементима (стандардима занимања, сличним постојећим наставним плановима и програмима, релевантним стратегијама, релевантним истраживачким анализама, итд.). Постоје различите технике за прикупљање информација о квалификацији. То обухваћа преглед база података о – описима радних мјеста, стандардима занимања из других земаља, описима технолошких процеса, стратегијима, истраживањима прогноза за тржиште рада и садашњих потреба. Дотано прегледима база података, потребно је учествовати на конференцијама, разговорима, упитницима, итд.
3. Идентифицирање кључних партнерских институција и стручњака у складу с њиховим могућим интересима у погледу квалификације и координирати њихов рад. Врло је важно обучити представнике учесника у процесу и припремити све што је потребно за њихов рад (све документе, методологију, итд.).
4. Развој исхода учења комбинирењем различитих техника и у партнерству са учесницима у процесу (преглед документације, разговори и упитник, догађаји с фокус-групама, представљање и разговори на конференцијама, итд.). Треба израдити табелу која даје однос између укупних исхода учења и јединица исхода учења.
5. Попуњавање обрасца стандарда квалификација.
6. Вредновање стандарда квалификација од стране секторских стручњака и стручњака за исходе учења и препоруке за даље унапређивање, односно мишљење о стандарду квалификације.
7. Усвајање стандарда квалификације и регистрација.

Питања која су корисна за вредновање предложеног стандарда квалификација:

1. Укљученост стручњака из институција учесница у процесу? Који су посебни услови у погледу квалификације? Јесу ли учесници у процесу добро уравнотежене? Схваћају ли учесници у процесу своју улогу у развоју и вредновању стандарда квалификације? Јесу ли сви документи, методологија и други ресурси припремљени за рад?
2. Релевантност квалификације (СК-3)?
   - СК-3.1: Има ли квалификација релевантност на тржишту рада? Која су занимања у фокусу? Постоји ли посебан стандард занимања, или их има више који су релевантни за ову квалификацију?
   - СК-3.2: Је ли квалификација релевантна за даљење образовање? Постоји ли посебан програм, или има више програма за даљње образовање, укључујући и високо образовање?
   - СК-3.3: Има ли других улога релевантних за појединце и друштво и јесу ли оправдани?
3. Исходи учења дефинисани (СК-2)?
   - СК-2.1: Јесу ли сви исходи учења уредно дефинисани? Јесу ли сви исходи учења уредно организирани у категорије у складу са дескрипторима нивоа (знања, вјештине, компетенције)? Јесу ли сви исходи учења повезани с предвиђеним јединицама исхода учења? Јесу ли су сви исходи учења тестирани у односу на дескрипторе нивоа на одређени ниво, и један ниво више и један ниво ниже? Јесу ли сви исходи учења добро повезани с исходима учења које стандарди занимања захтијевају, и/или с условима приступања даљњег образовања и другим улогама квалификације? Јесу ли кључне компетенције укључене, или нису потребне?

- СК-2.2: Јесу ли критерији испитивања и оцјењивања прилагођени наведеним исходима учења?
- СК-2.3: Јесу ли сви исходи учења добро организирани у јединице исходе учења? Јесу ли ECVET бодови одређени за сваку групу исхода учења?

4. Основне карактеристике (СК-1)?
   - СК-1.1: Је ли назив квалификације уредан? Је ли генерички дио назива повезан с одређеном врстом квалификације? Приказује ли назив транспарентно ниво квалификације?
   - СК-1-2: Је ли наведено поље у складу с ИСЦЕД ФоЕТ2013?
   - СК-1.3: Јесу ли ECVET бодови јасно одређени?
   - СК-1.4: Је ли ниво одређен у складу с исходима учења и дескрипторима нивоа?
   - СК-1.5: Јесу ли услови приступања јасно наведени?
5. Елементи осигурања квалитете (СК-4)?
   - СК-4.1: Имена и презимена свих стручњака ангажираних у изради написани у СК-у, укључујући њихове установе?
   - СК-4.2: Јесу ли предлагатељи јасно наведени?
   - СК-4-3: Је ли web-страница наведена и функционира?
   - СК-4.4: Је ли оправдан наведени рок до кога стандард квалификације треба бити евалуиран?
   - СК-4.5: Јесу ли наведене надлежне власти за додјелу квалификације?
   - СК-4.6: Је ли неведено вањско осигурање квалттете, институције и процеси?

За развој и вредновање стандарда квалификације користе се сљедеће упутства:

- 1.1 Назив квалификације – записати назив који је разумљив и јединствен. Генерички дио користити у складу с врстом квалификације стручног образовања и обуке (нпр. техничар, мајстор, специјалист).
- 1.2 Поље по ИСЦЕД-ФоЕТ2013 – навести поље у складу с таблицом ИСЦЕД-ФоЕТ2013.
- 1.3 ECVET бодови – навести ECVET бодове у складу с дефиницијом ECVET бодова те у складу с врстом квалификације стручног образовања и обуке.
- 1.4 Разина/ниво – За квалификације стручног образовања и обуке, навести један ниво од 2 до 5, у складу с врстом квалификације стручног образовања и обуке.
- 1.5 Услови/начини приступања – навести услове приступања, а у складу с врстом квалификације стручног образовања и обуке.
- 2.1 Исходи учења (знања, вјештине, компетенције) – записати скупна знања, вјештине и компетенције у складу с правилима дефинисања исхода учења.
- 2.2 Критерији испитивања и оцјењивања исхода учења – навести одговарајуће критерије за испитивање и оцјењивања, укључујући критерије за институције, потребну опрему и друге услове, критерије за испитиваче, њихове специфичне квалификације. Навести и облике испитивања те по могућности и друге детаље испитивања и оцјењивања.
- 2.3 Јединице исхода учења и ECVET бодови – набројати обвезне скупове исхода учења уз наведене ECVET бодове за сваку јединицу. Називи јединица требају бити разумљиви експертима, те требају имати оправдање у наведеним исходима учења под 2.2, било као директни допринос исходима учења, било као нужна подлога за њихово стицање.

- 3.1 Потреба тржишта рада – навести стандарде занимања који су релевантни за одговарајући стандард квалификације. Могу се навести и друга занимања за која наведена квалификација има повезаност.
- 3.2 Наставак образовања/проходност – навести потенцијалне могућности даљњег образовања, укључујући високо образовање.
- 3.3 Друге потребе – као релевантност квалификације, навести и друге потребе појединаца и друштва. То може бити улога спрам опће информатизације друштва, односа према околишу, очувању енергије, изградњи друштва и друго.
- 4.1 Чланови експертне групе – навести имена и презимена свих појединаца и њихових институција који су судјеловали у изради приједлога.
- 4.2 Предлагатељи – навести институцију или више њих који су формално предложили развој стандарда квалификације.
- 4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању СК објављена – навести web-страницу.
- 4.4 Рок до којег СК треба евалуирати – навести рок који није краћи од 5 нити дуљи од 10 година.
- 4.5 Надлежне власти за додјелу квалификације – унијети назив једне или више надлежних власти у образцу.
- 4.6 Вањско осигурање квалитете – навести овлаштене институције за вањско осигурање квалитете надлежних образовних власти.

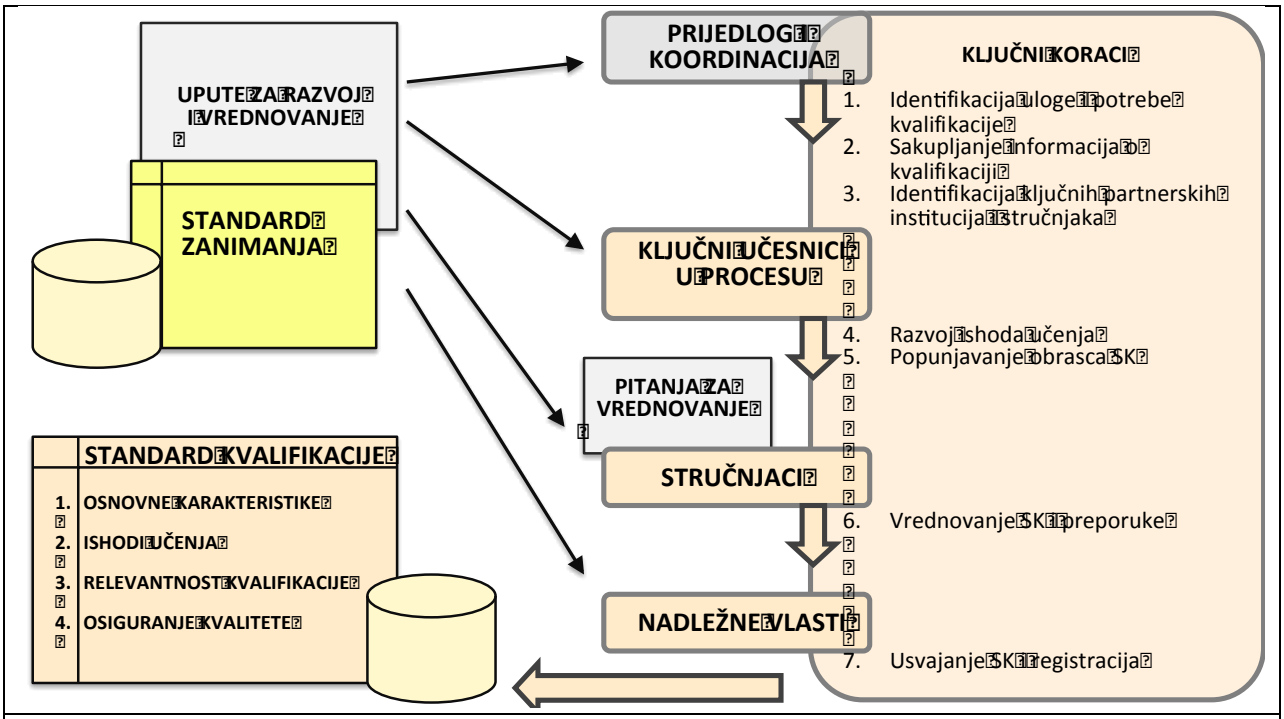

Razvoj standarda kvalifikacija.

3.2. Образац стандарда квалификације

СТАНДАРД КВАЛИФИКАЦИЈЕ (*QUALIFICATION STANDARD*)

1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (*BASIC CHARACTERISTICS*)	
1.1 Назив квалификације (генерички и специфични дио) (*title of the qualification; generic and subject specific*)	
1.2 Поље по ISCED FoET2013 (*Field in ISCED FoET2013*)	
1.3 ECVET бодови (*ECVET*)	
1.4 Разина/ниво (*Level*)	
1.5 Услови/начини приступања (*Entry requirements*)	
2. ИСХОДИ УЧЕЊА (*LEARNING OUTCOMES*)	
2.1 Исходи учења (знања, вјештине, компетенције) (*Learning outcomes (knowledge, skills, competences*))	
2.2 Критерији испитивања и оцјењивања исходи учења (L*earning outcomes assessment criteria*)	
2.3 Јединице исхода учења и ECVET бодови (*Units of learning outcomes and ECVET*)	
3. РЕЛЕВАНТНОСТ КВАЛИФИКАЦИЈЕ (*RELEVANCE OF THE QUALIFICATION*)	
3.1 Потребе на тржишту рада (*Labour market needs*)	
3.2 Наставак образовања/ проходност (*Further education/progression*)	
3.3 Друге потребе (*Other needs*)	
4. ОСИГУРАЊЕ КВАЛИТЕТЕ (*QUALITY ASSURANCE*)	
4.1 Чланови експертне групе (*Expert group members*)	

4.2 Предлагатељи (*Proponents*)	
4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању стандарда квалификације објављена (*Web-page of the decision on adoption of the qualification standard*)	
4.4 Рок до којег стандард квалификације треба евалуирати (*The deadline by which the QS should be reviewed*)	
4.5 Надлежне власти за додјелу квалификације (*Competent authorities for awarding the qualification*)	
4.6 Вањско осигурање квалитете (*External quality assurance*)	

4. Развој наставних планова и програма

По завршетку развоја стандарда занимања и стандарда квалификација могуће је припремити квалитетан наставни план и програм за стицање квалификација стручног образовања и обуке. Наставни планови и програми одређују детаље о начину на који ће се остварити стицање одговарајуће квалификације стручног образовања и обуке, а у складу с одговарајућим стандардом квалификације.

У процесу развоја наставних планова и програма модуле је потребно развијати групирањем јединица исхода учења који су наведени у одговарајућем стандарду квалификација. Модули се даље разрађују и остварују у настави кроз одговарајуће предмете овисно о могућностима у образовним установама. Наставни планови и програми укључују детаље о дидактичким средствима и наставницима који су потребни за имплементацију наставних планова и програма.

Образац наставних планова и програма не разрађује се у овом приручнику већ је препуштено свакој надлежној образовној власти да развије и користи свој образац. Међутим, овим се приручником наводе кључни елементи наставних планова и програма у системима стручног образовања и обуке за његово успјешно провођење.

Вредновање приједлога наставних планова и програма проводе овлаштене институције/тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти, а усвајање и објављивање наставних планова и програма проводе надлежне образовне власти.

У процесу вредновања наставних планова и програма, овлаштено тијело надлежних образовних власти за осигурање квалитете у системима стручног образовања и обуке посебно треба провјеравати:

- Опште образовне обвезне и изборне садржаје;
- Обвезне, изборне и факултативне садржаје који су специфични за одговарајућу квалификацију стручног образовања и обуке;
- Кредитне бодове и трајање појединих дијелова наставног плана и програма (модула и предмета);
- Материјалне услове и наставнике који су потребни за имплементацију наставног плана и програма;
- Исходе учења по модулима, односно предметима, њихово повезивање с програмским исходима учења те испитивањем и оцјењивањем ученика;
- Предвиђене методе образовања и подучавања по модулима и предметима, укључујући окружење, начине стјецања предвиђених исхода учења и одговарајућу литературу.

Овлаштене институције/тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти могу ангажирати стручњаке из система стручног образовања и обуке, високог образовања те одговарајуће послодавце или друге стручњаке с тржишта рада за имплементацију процеса вредновања наставних планова и програма. То могу бити исти експерти који су били укључени у развој и вредновање одговарајућих стандарда квалификација и стандарда занимања.

Надлежне образовне власти усвајају и објављују наставне планове и програме.

4.1. Кључни кораци развоја наставних планова и програма

Кључни кораци у ефиксаном развоју наставних планова и програма у стручном образовању и обуци су:

1. Идентификација стандарда квалификације стручног образовања и обуке за коју се развија наставни план и програм;
2. Преузимање општеобразовног модула;
3. Идентификација кључних партнерских институција и стручњака;
4. Развој модула на основи јединица исхода учења у одабраном стандарду квалификације стручног образовања и обуке;
5. Развој предмета унутар развијених модула те дефинисање наставних средстава и потребних квалификација наставника за предмете. Детаљнија разрада исхода учења по предметима и повезивање с испитом и оцјењивањем;
6. Попуњавање одговарајућег обрасца наставних планова и програма;
7. Вредновање приједлога наставних планова и програма од стране овлаштених институција/тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти и препорука за даљње унапређивање, односно давање мишљења о наставном плану и програму;
8. Усвајање наставног плана и програма и објављивање.

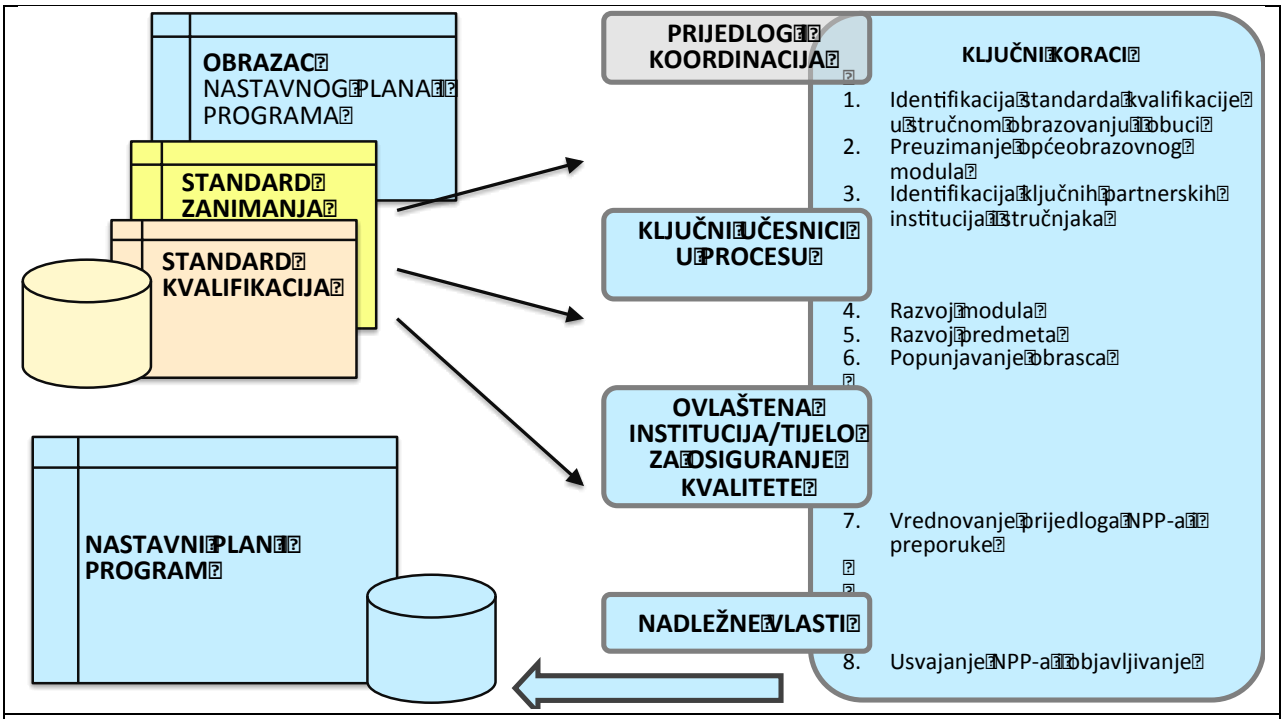

Развој наставних планова и програма.

4.2. Кључни елементи наставних планова и програма

Кључни елементи наставних планова и програма за стицање квалификација стручног образовања и обуке су:

- **Општи дио,** који приказује – циљ и трајање образовање, заокружене исходе учења након успјешног завршетка програма, услове уписа и завршетка образовања, те релевантност стечене квалификације на тржишту рада;
- **Наставни план**, којим се укратко приказују – предмети организирани у одговарајуће модуле с одговарајућом сатницом наставе и кредитним бодовима:
  - Општеобразовни модул, с обвезним и изборним предметима;
  - Посебни модули стручног образовања и обуке, обвезни и изборни (треба бити укључен практични рад који се проводи у образовној установи и/или одговарајућим фирмама);
  - Факултативни модули, по могућности;
- **Наставни програм**, којим се приказују – садржаји о свим предвиђеним модулима и предметима
  - Назив, циљ, исходи учења, наставне цјелине, методе и облици рада и учења, испити и оцјењивање, литература;
- **Материјални услови и окружење за учење**, којим се описују – образовне установе и друге институције које судјелују у процесу образовања и обучавања, те нужни услови у опреми и простору за сваки предвиђени предмет;
- **Наставници** за сваки предмет те њихове квалификације које их квалифицирају за наставу из одговарајућих предмета.

ДИО III. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ВРЕДНОВАЊЕ НЕФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМАЛНОГ УЧЕЊА

1. Увод у вредновање неформалног образовања и информалног учења

У данашњем свијету који се мијења и постаје све сложенији за појединце је врло важно да трајно прилагођавају и стичу нова знања, вјештине и компетенције кроз различите облике образовања и учења како би се могли носити с изазовима с којима се суочавају на послу и животу општенито. У многим случајевима велики дио исхода учења које су појединци стекли неформалним образовањем и информалним учењем остаје јавно непрепознат, а у многим случајевима непрепознат чак и од стране самих појединаца који посједују та знања, вјештине и компетенције. То често доводи до недовољног укључивања појединаца у развој друштва. Тако се не изграђује мотивација за даљњим укључивањем у различите облике цјеложивотног учења. Стога је важно исходе учења, које млади и одрасли стичу тијеком свог живота у неформалним образовањем и информалним учењем, приказати транспарентнијима с могућношћу да буду провјерени и оцјењени те у коначници кроз јавне исправе препознати и по потреби сврстани у квалификацијски оквир.

Формално образовање представља само један облик цјелокупног учења појединца. Други облици учења, неформално образовање и информално учење, не представљају ниже или мање вриједне облике учења. Напротив, неформално образовање и информално учење често су кључни за изградњу појединаца, нужни и изузетно вриједни. Врло често су управо знања, вјештине и компетенције стечене неформалним образовањем и информалним учењем кључни за одрживо запошљавање појединаца и његову конкурентност у односу на друге људе. Вредновање неформалног образовања и информалног учења, односно знања, вјештина и компетенција која су стечена кроз неформална образовања и информална учења, стварају додатну вриједност и потицање цјеложивотног учења. Вредновање и јавно признавање тако стечених исхода учења потиче појединце на додатна учења чиме се још више појачава њихова конкурентност.

Неформално образовање и информално учење имају своје специфичне вриједности управо зато што су другачији од формалног образовања. У такве вриједности спадају, на примјер – изузетно висока прилагодљивост потребама тржишту рада као и различитим потребама појединаца. Напомињемо да није добро ако сви појединци који су стјецали неке исходе учења кроз неформално образовање и информално учење увијек имају интерес проћи кроз цјеловиту провјеру и оцјењивање стечених исхода учења те додјелу јавне исправе о успјешном стјецању. Ако је у неким случајевима то заиста такав случај да сви појединци који похађају неформална образовања и уче кроз информалне облике учење, онда то може бити јасан индикатор да се процес вредновања неформалног обазовања и информалног учења није добро увео те је потребно његово хитно реформирање.

У Основама квалификацијског оквира у БиХ, цјеложивотно учење, те формално образовање, неформално образовање и информално учење дефинисани су на сљедећи начин:

- **Цјеложивотно учење** подразумијева повезивање формалног, неформалног образовања и информалног учења како би се стекле могућности за стално унапређење квалитета живљења.
- **Формално образовање** је учење што га усмјерава наставник или инструктор, које се стиче у образовним институцијама, а према наставним плановима и програмима одобреним од надлежних образовних власти и које се завршава одговарајућом јавном исправом.

- **Неформално образовање** је организиран процес учења и образовања усмјерен према усавршавању, специјализацији и допуњавању знања, вјештина и компетенција према посебним програмима које изводе организатори образовања и обуке (редовне школе, центри за обуку, компаније, агенције и слично).
- **Информално учење** је спонтано учење и стицање знања и вјештина свакодневним активностима.

Иако врло релевантно и корисно, за разлику од формалног образовања, неформално образовање и информално учење сама по себи не доводе до квалификација које се потврђују неком јавном исправом.

Да би се потакнуло цјеложивотно учење, као процес без којег није могуће имати нити задржати конкурентност у глобализираном свијету, уводи се процес вредновања знања, вјештина и компетенција која су појединци стекли наформалним образовањем и информалним учењем који, овисно о интересима појединаца, може и не мора довести до квалификација за које се добије јавна исправа. Вредновање неформалног образовања и информалног учења дефинира се као – низ поступака ради оцјењивања стечених компетенција неформалним образовањем или информалним учењем, укључујући издавање јавне потврде овлаштене установе у складу с унапријед дефинисаним и прихваћеним критеријима и стандардима.

Наглашавамо да за вредновање и признавање неформалног образовања и информалног учења није потребно неформална образовања и информална учења претварати у формална образовања како би се постигло вредновање и признавање исхода учења који су се стекли на такве начине. За појединце који су стекли исходе учења на такве начине и који из неког разлога имају потребу доказивати усвојеност одређених исхода учења у облику јавних испитава, тада се то може омогућити за те појединце кроз јасне поступке и критерије за провјеру у одговарајућим институцијама.

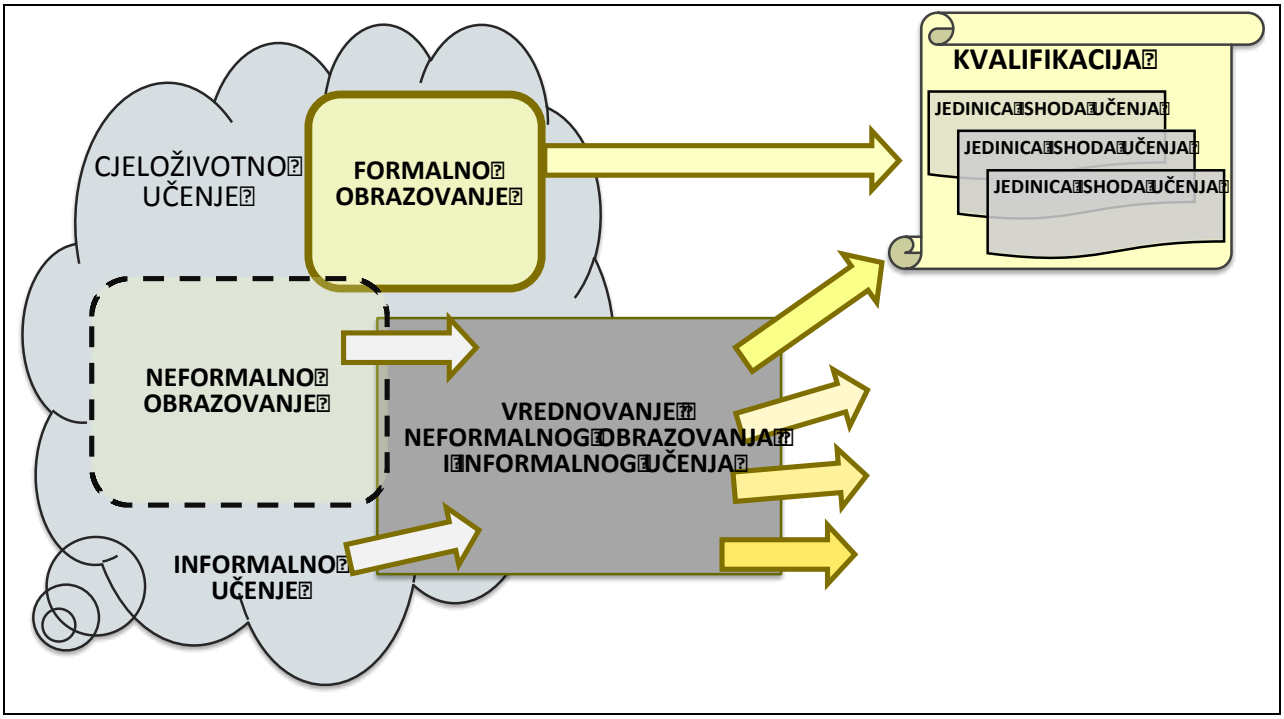

Различити облици цјеложивотног учења и однос с вредновањем неформалног образовања и информалног учења.

Сви облици образовања, односно учења, омогућавају појединцима стицање многих знања, вјештине и компетенција. Сви тако стечени исходи учења појединцима дају веће могућности, стварају их конкурентнијима у различитим подручјима.

Након што се исходи учења, које је нека особа постигла, провјере и оцјене од стране овлаштених установа (испитних центара), појединцу се може, али и не мора, додијелити јавна исправа о стеченим исходима учења, односно квалификацији.

Вредновање неформалног образовања и информалног учења укључује низ повезаних активности, међу којима се налази и испитивање, односно провјеравање стечених знања, вјештина и компетенција.

Испитивање стечених знања, вјештина и компетенција може имати више функција, као што су:

- Потврђивање успјешног учења појединца у односу на договорене исходе учења;
- Идентифицирање потребног даљњег учења како би се у коначници могло потврдити да су постигнути сви договорени исходи учења у складу с одговарајућим стандардом квалификације стручног образовања и обуке;
- Утврдити која друга учења је имао појединац, а да нису била унапријед дефинисана као обвезна;
- Потврдити успјешност идентификованих учења појединца за потребе професионалног развоја.

Испитивање је кључни дио који се повезују с процесом вредновања неформалног образовања и информалног учења. Повјерење у систем вредновања неформалног образовања и информалног учења дубоко је повезано уз поузданост процеса испитивања стечених исхода учења појединаца кроз неформално образовање и информално учење. У случајевима када је ваљаност испитивања упитна, тада ће повјерење у цјелокупни процес вредновања бити такођер упитан, тј. у сваки његов дио, од принципа, критерија и свих поступака везаних уз вредновање неформалног образовања и информалног учења.

Да би цјелокупни процес вредновања био поуздан, нужно је да одговарајући принципи, критерији и поступци буду транспарентни и под механизмима осигурања квалитете. Процес испитивања мора бити непристран како би се избјегли сви могући облици сукоба интереса.

Могући облици испитивања у процесу вредновања нефоралног образовања и информалног учења су:

- Дијагностички;
- Сумативни.

Дијагностичко испитивање омогућава утврђивање јесу ли поједини исходи учења стечени или нису. Овај облик испитивања нема за циљ додјелу оцјене већ усмјеравање појединца за даљње поступања. Овај облик испитивања утврђује исходе учења које појединац има и који му недостају

у односу на договорене стандарде. Овакав облик испитивања треба омогућити појединцима кроз тзв. само-испитивање на web-порталима или слично.

Сумативно испитивање даје цјеловиту оцјену након учења. То се обично одрађује кроз задатке, питања и слично. Сумативним испитивањем одређује се је ли појединац показао одговарајућа знања, вјештине и компетенције или није. Сумативно испитивање је једно од кључних начина испитивања унутар процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења, али наравно и унутар формалног образовања.

Вредновање неформалног образовања и информалног учења означава скуп процеса који се у новије вријеме уводе у многим земљама у Европи и свијету, али се често различито схваћају и различито проводе у праксама. У расправама на тему вредновања неформалног образовања и информалног учења треба уочити кључне разлике у разумијевањима и праксама између различитих стручњака, институција па и земаља.

Постоје одређене разлике које се предлажу ЕУ препорукама и смјерницама [7,8] у односу на UNESCO смјернице [9] за системе вредновања неформалног образовања и информалног учења. УНЕСЦО смјернице процес вредновања неформалног образовања и информалног учења фокусирају на коначни циљ, а то је – јавна потврда да је појединац стекао одговарајуће исходе учења у односу на договорене стандарде кроз унапријед дефинисану методологију испитивања.

ЕУ препоруке предвиђају процес који има исти коначни циљ, а то је испитивање појединца и утврђивање је ли стекао одговарајуће исходе учења од стране овлаштене институције. Додатно томе, ЕУ препоруке имају шире значење јер дефинирају низ од четири фазе вредновања неформалног образовања и информалног учења, а то су:

- ИДЕНТИФИКАЦИЈА кроз разговор о искуствима и учењима појединца;
- ДОКУМЕНТАЦИЈА којом се наведена искуства показују јаснијима;
- Формално ИСПИТИВАЊЕ јесу ли наведена искуства заиста присутна;
- ОВЈЕРАВАЊЕ/ПОТВРЂИВАЊЕ резултата формалног испитивања, што може водити до дјелимичне или цјеловите квалификације.

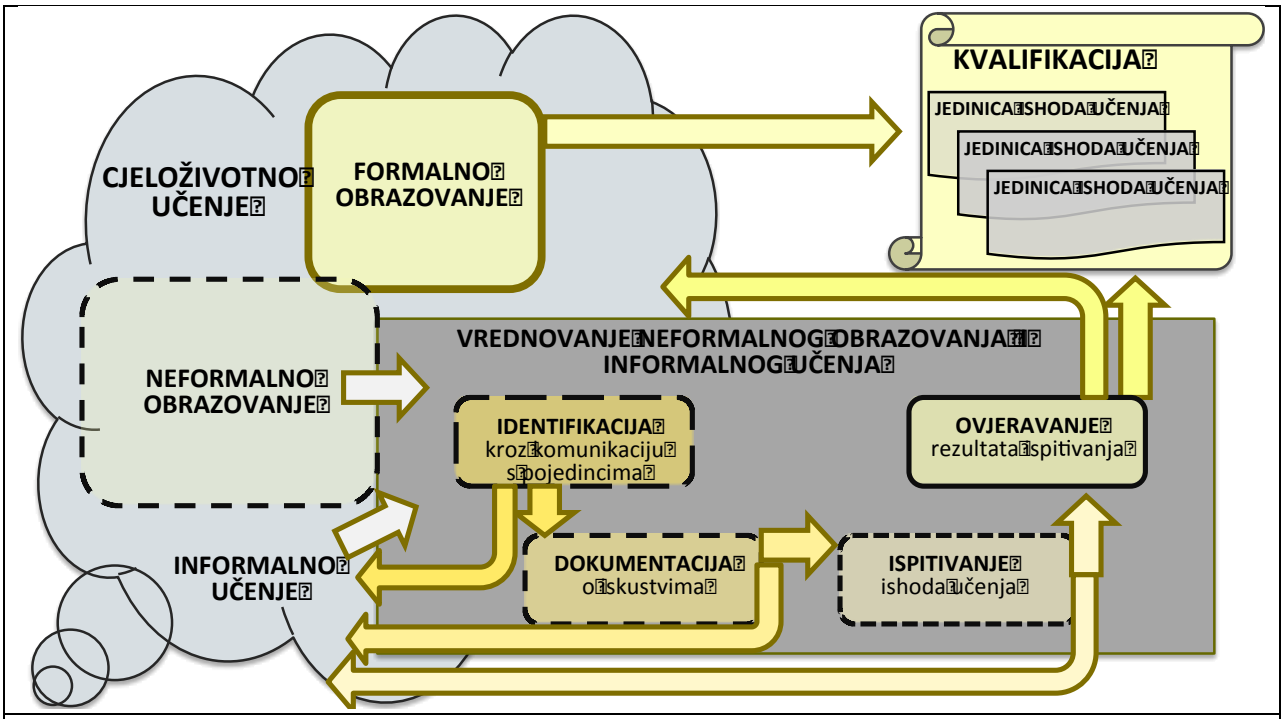

Фазе вредновања неформалног образовања и информалног учења и мотивисање појединаца за цјеложитовно учење.

ЕУ препорукама се предлаже да се у фокус постави интерес појединца на начин да се наведене фазе вредновања могу користити појединачно или у комбинацији овисно од интереса појединца, а не искључиво цјеловито до коначног овјеравања јавном исправом. На тај се начин ЕУ пропорукама истиче и потиче цјеложитовно учење као кључна трајна активност за развој конкурентности појединца и друштва општенито, а не додјела само и искључиво јавне исправе о исходима учења који су стечени неформалним образовањем и информалним учењем.

Стога за појединце, тржиште рада и друштво општенито у Босни у Херцеговини треба искористити овај процес вредновања неформалног образовања и информалног учења као један од кључних алата за мотивирање појединаца за трајним цјеложивотним учењем.

Наведене фазе вредновања неформалног образовања и информалног учења потребно је повезати са системима осигурања квалитете као и квалификацијским оквиром.

2. Анализа пракси у другим земљама

Анализом искустава у другим земљама уочава се да у многим случајевима појединци и различите учеснике у процесу све више разумију вриједност цјеложивотног учења те посебно када се вредновање неформалног образовања и информалног учења повеже с механизмима осигурања квалитете и квалификацијским оквиром.

У анексу се приказују основе процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења у неколико земаља, не улазећи у детаље таквих процеса.

3. ЕУ препоруке о вредновању неформалног образовања и информалног учења

У циљу потицања цјеложивотног учења свих грађана земаља у Европској Унији (ЕУ), укључујући неформало и информално учење, ЕУ је позвала све чланице да изграде системе за вредновање неформалног образовања и информалног учења до 2018. године. Препоруке Еуропске Уније дале су потицај сурадњи између ЕУ земаља и потпори изградњи вредновања неформалног образовања и информалног учења у свим земљама ЕУ.

На основи ЕУ препорука [7], Цедефоп је публицирао ЕУ смјернице [8], које су писане за појединце и институције које су надлежне за покретање, развој, имплементацију и функционирање процеса вредновања наформалног и информалног учења. Прве ЕУ смјернице развијене су 2009. године. Након анализе процеса вредновања у ЕУ земљама, нове смјернице су објављене 2015. године.

ЕУ препоруке предлажу увођење кључних фаза у процесу вредновања неформалног образовања и информалног учења како би сви заинтересирани појединци имали што већу корист од процеса вредновања, узимајући те фазе издвојено или у међусобним комбинацијама.

Фазе вредновања неформалног образовања и информалног учења које се дефинирају у ЕУ препорукама су:

- ИДЕНТИФИКАЦИЈА кроз разговор о искуствима појединаца, односно о исходима учења које су појединци стекли кроз неформално образовање и информално учење;
- ДОКУМЕНТАЦИЈА којом се наведена искуства и стечени исходи учења кроз неформално образовање и информално учење показују јаснијима;
- Формално ИСПИТИВАЊЕ наведених искустава појединаца, односно стечених исхода учења кроз неформална образовања и информална учења;
- ОВЈЕРАВАЊЕ/ПОТВРЂИВАЊЕ резултата формалног испитивања стечених исхода учења кроз неформално образовање и информално учење, што може водити до цјеловите или дјеломичне квалификације.

ЕУ препоруке дефинирају принципе који се требају примјенити у процесу вредновања неформалног образовања и информалног учења:

- Вредновање неформалног образовања и информалног учења је повезано с квалификацијским оквирима појединих земаља те с ЕQФ-ом;
- Информације и смјернице о корисности и могућностима процеса вредновања, као и релевантним процедурама, доступне су појединцима и организацијама;
- Угрожене скупине, укључујући незапослене појединце и оне који су у ризицима губљења запослења, посебно имају корист од процеса вредновања јер вредновање може повећати њихово учествовање у цјеложивотном учењу и приступ тржишту рада;
- Појединци који су незапослени или у ризицима незапослености, у складу са законским оквирима, подлијежу провјери својих знања, вјештина и компетенција унутар разумног времена након идентифицирања потреба, идеално унутар 6 мјесеци;
- Процес вредновања неформалног образовања и информалног учења је подржан прикладним смјерницама и савјетовањима, који су доступни;

- Транспарентни системи осигурања квалитете су у складу с постојећим системима осигурања квалитете дају потпору поузданим, ваљаним, вјеродостојним методама и алатима испитивања;
- Организирање обуке за развој професионалаца који су укључени у вредновање за различите учеснике у процесу;
- Квалификације, или гдје је то примјењиво за дијелове квалификација, које се добију кроз процес вредновања неформалног образовања и информалног учења у складу су са договореним стандардима, који су или исти или еквивалентни са стандардима за квалификације које се добију кроз програме формалног образовања;
- Употреба транспарентних алата, као што је Европасс и Youthпасс, потичу се за документацију о исходима учења;
- Постојање синергије између процеса вредновања и кредитних системима у формалног образовању, као што су ЕЦТС и ECVET.

ЕУ пропоруке промовишу укључивање различитих учесника у процесу у проведби процеса вредновања, као што су послодавци, синдикати, привредне коморе, обртничке коморе, институције које су укључене у признавање квалификација, заводи за запошљавање, организације младих, образовне установе и грађанске удруге.

Примјери питања која се расправљају у ЕУ смјерницама су:

- Сврха процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења, те како се одговара на различите интересе појединаца;
- Кораци за координирање помоћи и усмјеравања појединаца и установа;
- Координирање, усмјеравање и савјетовање појединаца, те стварање кохерентног приступа;
- Повезаност процеса вредновања с квалификацијским оквиром, те како то утјече на транспарентност;
- Кориштење истих стандарда као код формалног образовања те како то утјече на вриједност стечених исхода учења;
- Повезаност на осигурање квалитете и како то утјече на поузданост и повјерење;
- Кораци у обучавању професионалаца који су укључени у процес вредновања;
- Улога процеса вредновања у образовним системима, тржишту рада, и сектору волонтирања;
- Кориштење и комбинирање алата и инструмента за идентификацију, документацију и испитивање.

Поузданост испитивања стечених исхода учења у формалном образовању је кључна разлика у односу на све облике неформалног образовања и информалног учења

Вредновање треба бити тако организирано да се види његова главна сврха. Пуно је више појединаца које је потребно мотивирати и освјестити за трајно учење и стицање релевантних знања, вјештина и компетенција без обзира на облике учење и на формално стицање јавних докумената о знањима, вјештинама и компетенцијама.

Фаза идентификације мора бити прилагођена појединцима и њиховом широком спектру знања, вјештина и компетенција и облицима учења. Ова фаза може укључивати кориштење ИЦТ алата којима се појединци самоиспитују. Без обзира на то, важни су професионалци и њихово савјетовање заинтересираних појединаца. За ову фазу, кључни су алати и методе за идентификацију те смјернице и савјетовање, као и њихова кохерентна интеграција.

Фаза документације слиједи након идентификације и даје одговарајућу евиденцију о стеченим исходима учења. Таква документација може бити различитог облика, овисно о врстама исхода учења. Документација којом се приказују одређена искуства није довољна ако се само набрајају искустава и учења. ЕУ смјерницама потиче се кориштење одговарајућих образаца за приказивање исхода учења која су се стекла неформалним образовањем и информалним учењем.

Фаза испитивања односи се на провјеру да ли су исходи учења које су стекли појединци неформалним образовањем и информалним учењем у складу са стандардима или другим договорима. Испитивање може укључивати провјеру писаних докумената али и других облика показатеља о стеченим исходима учења. Многи алати и методе испитивања у овом процесу могу бити исти или слични алатима и методама који се користе код испитивања у формалном образовању, уз одређена прилагођавања појединцима и карактеристикама исхода учења. Испитне методе и алати могу се комбинирати, нпр. писани тестови, практични рад, практична демонстрација, симулирање и слично.

Задња фаза процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења, фаза овјеравања, даје формалну слику о стеченим исходима учења неформалним образовањем и информалним учењем. Ова фаза укључује додјелу јавних документа о квалификацији или неким њеним релевантним дијеловима. Такви се документи могу односити и на лиценцирања за одређене послове. Без обзира о којим се случајевима ради, када процес вредновања дође до овјеравања и додјеле квалификације, потребно је одређено сумативно испитивање исхода учења. Овакви процеси морају бити повезани с квалификацијским оквирима и организирано кроз одговарајуће законске оквире.

Један од основних принципа процеса вредновања односи се на појединце као средиште процеса. Ту се мисли да су појединци ти који морају имати тај процес у својим рукама у смислу да одређују које ће фазе користити. Појединци требају бити они који одлучују у којој фази излазе из процеса. Одређени појединци могу имати интерес да само идентифицирају своја знања, вјештине и компетенције те да их уредно запишу у своје животописе. Други могу имати интерес да то још на одговарајући начин и документирају, итд. Да би то било омогућено, приватност појединаца мора бити заштићена.

Вредновања се могу проводити у различитим окружењима, у образовним установама, одговарајућим тврткама, удругама или другим релевантним институцијама. Алати за испитивање и документирање могу бити исти или слични онима који се користе уобичајено у формалном образовању – тестови, испити, дијалог, расправа, проматрање активности, сумулације и слично. Овисно од интереса појединаца, приказивање стечених исхода учења кроз неформално образовање и информално учење може се остваривати кроз ЦВ (животопис), извјештаји трећих особа о исходима учења појединца, портфељ и слично.

4. Методологија и процеси за вредновање неформалног образовања и информалног учења

У овом дијелу дају се препоруке за принципе, процесе и институцијски оквир за вредновање неформалног образовања и информалног учења у БиХ, у складу с ЕУ препорукама и смјерницама.

4.1. Принципи

Пратећи принципе који се презентирају у ЕУ смјерницама о вредновању неформалног образовања и информалног учења те специфичностима у БиХ, предлажу се сљедећи принципи за вредновање неформалног образовања и информалног учења у БиХ:

- Појединци који уче су у фокусу процеса вредновања
    - све фазе процеса вредновања наформалног и информалног учења су добровољне за појединца;
    - приватност појединаца се поштује и заштићена је;
    - резултат (јавне исправе) процеса вредновања је власништво појединаца, осим у случајевима када тврткe преузимају потпуну потпору учења за појединце и имају интерес чувања потврда у својој архиви;
    - једнако и поштено поступање са свим појединцима;
- Процес вредновања неформалног образовања и информалног учења има различиту улогу, фокусирајући се на потицање цјеложивотног учења
    - Улоге се остварују кроз 4 фазе – идентификација, документација, испитивање и овјеравање;
    - Појединци сами одлучују на којој фази желе изићи из процеса;
    - Сви елементи процеса вредновања усмјерени су на мотивирање појединаца на цјеложивотно учење у циљу изградње и очувања конкурентности и унапређења квалитете живота;
- Информације о процесу вредновања неформалног образовања и информалног учења налазе се доступне људима гдје живе, студирају и гдје раде
    - Информације о могућностима процеса вредновања дају се на систематски начин, укључујући улоге свих релевантних институција у том процесу;
- Вођење и савјетовање појединаца је расположиво
    - Појединци имају приступ професионалном савјетовању о начинима на који процес вредновања могу помоћи у рјешавању њихових потреба и интереса;
    - Појединци имају потпору у препознавању могућности даљњег учења, укључујући формално образовање;
    - Вођење и савјетовање укључује дефинисање користи као и трошкова за вредновање те савјетовања у исправним изборима о вредновању;
- Вредновање неформалног образовања и информалног учење је интегриран у квалификацијски оквир;

  - Појединцима је омогућено стицање квалификације или њеног дијела на основи процеса вредновања исхода учења која су стекли неформалним образовањем и информалним учењем;
- Стандарди квалификација, који су описани исходима учења, су подлога за процес вредновања
  - Исходи учења су дефинисани кроз знања, вјештине и компетенције, а не неке друге облике;
  - У случајевима када појединци искористе све четири фазе вредновања неформалног образовања и информалнг учења, квалификације које се стичу у процесу вредновања имају једнаку вриједност као и оне које се стичу формалним образовањем;
- Осигурање квалитете је саставни дио процеса вредновања
  - Осигурање квалитете укључује све фазе вредновања, од идентификације до овјеравања;
  - Интереси свих учесника се поштују;
  - Поступак жалби је доступан појединцима;
- Савјетници, испитивачи и административно особље у процесу вредновања су експерти који имају одговарајућа знања, вјештине и компетенције о вредновању
  - Савјетници, испитивачи и административно особље који су укључени у процес вредновања редовито се обучавају;
  - Испитивачи су експерти у сектору на који се односе исходи учења која је потребно испитивати;
- Подршка друштвено рањивим групама
  - Појединци који припадају неким од друштвено рањивих скупина су посебно подржани кроз услуге идентификације њихових знања, вјештина и компетенција;
- Подршка предузетницима у кориштењу процеса вредновања
  - Предузетници су подржани и охрабрени у кориштењу и документирању исхода учења појединаца који се стичу процесом вредновања;
- Документовање резултата у процесу вредновања
  - Квалификације или њени дијелови описују се исходима учења укључујући кориштење креднитних бодова, нивоа и других карактеристика квалификацијског оквира;
  - Подржава се кориштење ЕУ алата, као што су Europass и Youthpass.

4.2. Процеси и институцијски оквир

У складу с ЕУ препорукама и смјерницама о вредновању неформалног образовања и информалног учења, предлажу се кључни процеси за вредновање неформалног образовања и информалног учења:

- Дисеминација и информирања о могућностима вредновања неформалног образовања и информалног учења
  - Израда одговарајућих докумената, web-страница и друго о могућностима процеса вредновања;

  - Израда различитих алата за информирање, само-испитивање, усмјеравање и савјетовање појединаца;
  - Израда листе експерата с контактима;
  - Трајно обучавање професионалаца савјетника, испитивача и административног особља о процесу вредновања, образовноим системима, тржишту рада, методама и алалтима испитивања и слично;
- Савјетовање појединаца прије уласка у процес вредновања
  - Појединце или групе се савјетује како препознати своја знања, вјештине и компетенције стечене различитим облицима неформалног образовања и информалног учења, како их приказати, те како прикупити поуздану документацију којом се показују стечена знања, вјештине и компетенције;
  - У случају интереса појединаца и оправданости, разматрање могућности за даљње цјеложивотно учење, запошљавање или процесе вредновања;
- Идентификација и профилирање кандидата за вредновање
  - Стечена знања, вјештине и компетенције кроз различите облике неформалног образовања и информалног учења се идентифицирају користећи правила дефинисања исхода учења;
  - Профилирање појединаца користећи дефинисање исхода учења у одговарајућим документима, нпр. животопис, језични пасош, Еуропасс мобилност;
  - У случају интереса појединаца и оправданости, разматрање могућности за даљње цјеложивотно учење, запошљавање или процесе вредновања;
- Документирање показатеља о стеченим исходима учења кроз неформална образовања и информална учења
  - Придруживање показатеља у облику различитих докумената (потврда, филмова и слично) с дефинисаним исходима учења које су појединци стекли;
  - У случају интереса појединаца и оправданости, разматрање могућности за даљње цјеложивотно учење, запошљавање или процес вредновања;
- Испитивање стечених исхода учења
  - Разматрање могућности испитивања знања, вјештина и компетенција која су појединци стекли неформалним образовањем и информалним учењем;
  - Одлука о могућностима испитивања;
  - Провођење испитивања;
  - У случају интереса појединаца и оправданости, разматрање могућности за даљње цјеложивотно учење, запошљавање или процесе вредновања;
- Овјеравање успјешно испитаних исхода учења
  - Израда јавне исправе о стеченим исходима учења, укључујући придруживање кредитних бодова, нивоа и других карактеристика у квалификацијском оквиру;
  - Архивирање додјељене јавне исправе као и за формално образовање;
  - У случају интереса појединаца и оправданости, разматрање могућности за даљње цјеложивотно учење и запошљавање.
- Осигурање квалитете процеса вредновања и очување интегритета појединаца
  - Извјештавања о проведеним активностима. Извјештаји требају укључивати:
    - број појединаца који су пролазили различите фазе вредновања и њихову успјешност,
    - евалуацију искустава појединаца који су пролазили фазе вредновања,

- евалуацију искустава професионалаца укључених у процес вредновања,
- праћење наставка учења и запошљавања појединаца, и
- евалуацију о учинковитости сурадњи између установа образовања у процесима вредновања.

- Заштита података појединаца;
- Унутрашње и вањско провјеравање квалитете.

У сљедећој таблици су наведени процеси и институције, односно тијела која их проводе и под којим условима их проводе:

ПРОЦЕСИ	ИНСТИТУЦИЈЕ/ТИЈЕЛА	УСЛОВИ
Дисеминација и информисање о могућностима ВНФИЛ	• Овлаштена тијела од стране надлежних образовних власти	• Одобрење надлежних образовних власти за рад тијела • Постојање обучених професионалаца • Интегрираност у систем осигурања квалитете
Савјетовање појединаца прије уласка у процес ВНФИЛ	• Овлаштена тијела од стране надлежних образовних власти	• Уредна пријава појединаца
Идентификација и профилисање кандидата за ВНФИЛ	• Овлаштена тијела од стране надлежних образовних власти	• Успјешно савјетовање појединаца о могућностима ВНФИЛ-а
Документовање показатеља о стеченим исходима учења кроз НФ и ИФ учења	• Овлаштена тијела од стране надлежних образовних власти	• Успјешна идентификација и профилирање кандидата за ВНФИЛ
Испитивање стечених исхода учења	• Овлаштене образовне установе	• Одобрење надлежних образовних власти за провођење испитивања и овјеравања • Постојање обучених професионалаца на установи
Овјеравање успјешно испитаних исхода учења	• Овлаштене образовне установе од стране надлежне образовне власти	• Успјех појединца у процесу испитивања
Осигурање квалитете процеса вредновања и очување интегритета појединаца	• Овлаштена тијела за осигурање квалитете надлежних образовних власти • Надлежне образовне власти	• Одобрење надлежне образовне власти за проширење дјелатности на процесе вредновања

		• Постојање обучених професионалаца

Процеси и институцијски оквир за вредновање неформалног образовања и информалног учења приказани су и сљедећом схемом.

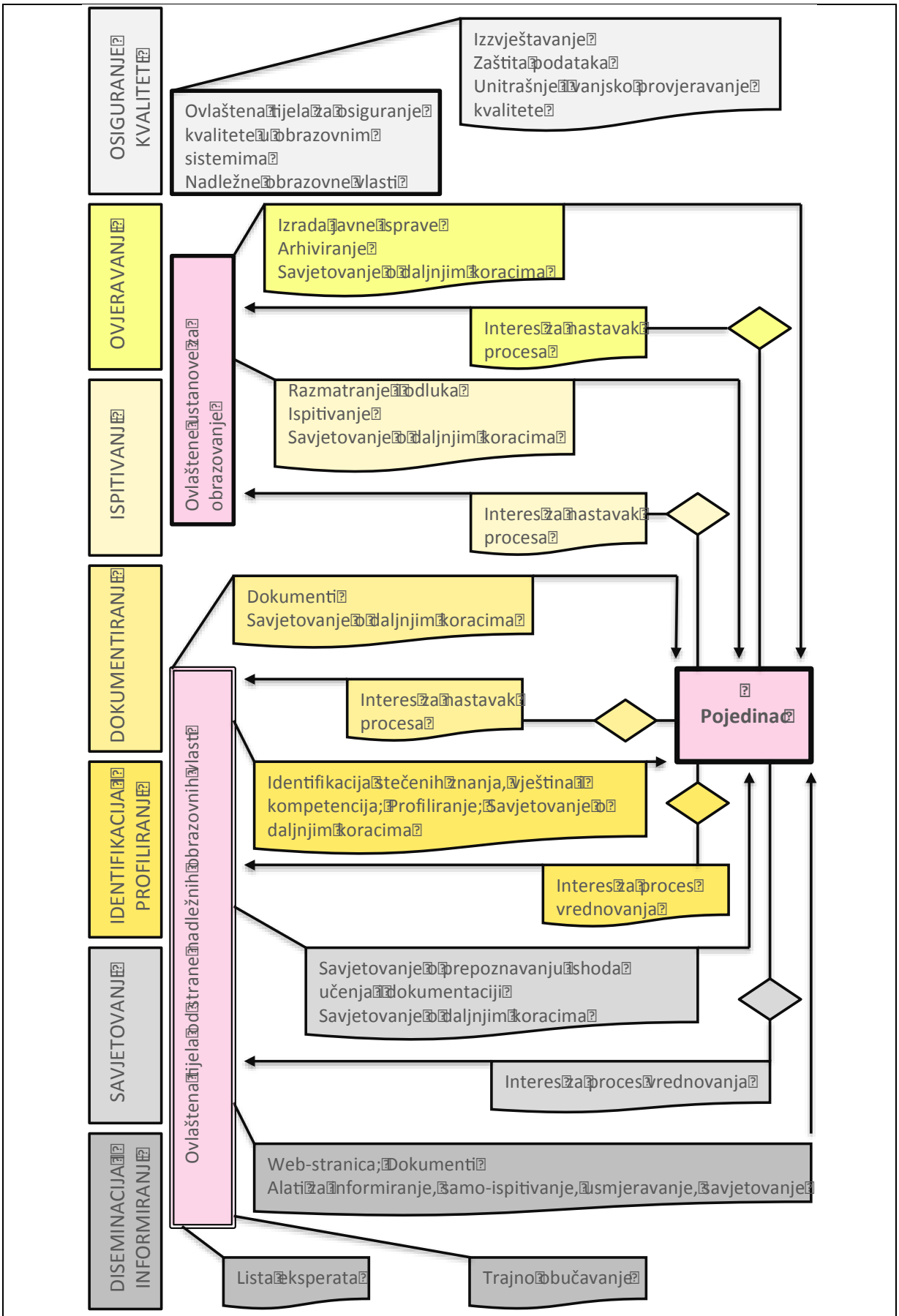

Процеси и институцијски оквир вредновања неформалног образовања и информалног

учења.

ДИО IV. ВОДИЧ ЗА КОРИШТЕЊЕ МОДУЛА У СТРУЧНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ОБУЦИ

1. Увод у појам модула

Модул представља логички заокружену цјелину функционално и тематски повезаних програмских садржаја и облика рада која садржи исходе учења и критерије за њихово испитивање и оцјењивање, обухваћајући један или више предмета, а дио је програма за стицање квалификације.

Модул представља један дио програма за стицање цјеловите квалификације стручног образовања и обуке. Оправданост увођења модула у наставним плановима и програмима налази се првенствено у појачавању мобилности ученика и оптималнијем организирању стручног образовања и обуке.

Једна од важних карактеристика модула је усклађеност његовог обима или величине с другим модулима. То значи да је број кредитних бодова једног модула (ECVET) усклађен с кредитним бодовима осталих модула у одређеном наставном плану и програму као и другим наставним плановима и програмима који су у одређеној међусобној вези. Нпр., има смисла договорити да сви модули унутар неког наставног плана и програма или чак система стручног образовања и обуке имају број кредитних бодова једнак вишекратнику броја 5: 5, 10, 15, 20, 30 или 60 кредитних бодова (ECVET).

Модули су градиви елементи наставних планова и програма, чиме омогућавају учесницима у процесу на једноставан и брз начин приказати основни садржај наставних планова и програма.

Образац модула обухваћа исходе учења и критерије њиховог испитивања и оцјењивања. Образац модула има сличну главну структуру као и обрасци стандарда занимања и стандарда квалификација, а састоји се од:
Основне карактеристике (назив, шифра, ECVET бодови, разина/ниво, услови/начини приступања);
Исходи учења (знања, вјештине, компетенције, критерији испитивања и оцјењивања исхода учења);
Осигурање квалитете (чланови експертне групе).

Образац модула је приказан даље у тексту овог приручника.

2. Образац модула

МОДУЛ (*MODULE*)	
1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (*BASIC CHARACTERISTICS*)	
1.1 Назив модула (*name of the module*)	
1.2 Шифра модула (*code of the module*)	

1.2 ECVET бодови (*ECVET*)	
1.3 Разина/ниво (*Level*)	
1.4 Услови/начини приступања (*Entry routes*)	
2. ИСХОДИ УЧЕЊА И КРИТЕРИЈИ ОЦЈЕЊИВАЊА (*LEARNING OUTCOMES AND ASSESSMENT CRITERIA*)	
2.1 Исходи учења (знања, вјештине и компетенције) (*Learning outcomes (knowledge, skills, competences*)	**2.2 Критерији испитивања и оцјењивања исхода учења** (*Learning outcomes assessment criteria*)
3. ОСИГУРАЊЕ КВАЛИТЕТЕ (*QUALITY ASSURANCE*)	
3.1 Чланови експертне групе (*Expert group members*)	

3. Предности и начини кориштења модула

Надлежне образовне власти могу имати различите интересе за увођење модула у образовне системе. Неки од тих интереса могу бити:

- Изградња веће флексибилности у системима стручног образовања и обуке;
- Стварање система стручног образовања и обуке привлачнијим;
- Смањење раног напуштања школовања;
- Појачавање повезаности с потребама на тржишту рада те брже прилагођавање учесталим промјенама на тржишту рада;
- Олакшавање борбе с незапосленошћу младих.

Флексибилна модуларна структура наставних планова и програма у системима стручног образовања и обуке омогућава једноставније прилагођавање образовања потребама на тржишту рада. Када се створи одређена модернизација на тржишту рада везано за неко занимање, тада је за прилагодбу образовања често сасвим довољно извршити измјену на једном или више модула у наставном плану и програму или их замјенити новим модулима. У многим земљама овај интерес је био један од кључних за изградњу модуларног система стручног образовања и обуке (Њемачка, Енглеска, итд.).

Надаље, флексибилни модуларни образовни систем омогућава и ученицима веће могућности и прилагођавање својим интересима и потенцијалима. Модули омогућавају једноставнији прелазак из једног сектора у други, ако се ученицима покажу занимљивијима.

Ученици који нису у могућности завршити цјеловите наставне планове и програме за стицање квалификација стручног образовања и обуке, модуларни приступ омогућава да успјешно заврше неке од предвиђених модула те додатно изаберу нове модуле стварајући кохерентну цјелину за одређене потребе на тржишту рада. Ако се и образовање одраслих даље организира на модуларан начин, овакав приступ ствара већу мотивацију код младих за учењем и трајним стицањем потребних знања, вјештина и компетенција кроз цјеложивотно учење. Овакав приступ омогућава већу мобилност између општег образовања и стручног образовања и обуке, стравајући стручно образовање и обуку додатно привлачним чак и за ученике општег образовања или студенте у високом образовању.

Додатни разлози за увођење модуларног образовног система налазе су у интересима стварања транспарентности, смањења трошкова образовања, укупно гледано смањења трајања образовања за појединце за стицање квалификација, те лакше увођење договорених стандарда осигурања квалитете у систему стручног образовања и обуке.

Модули, који су саставни елементи наставних планова и програма, омогућавају стварање лакше слике о значењу дјеломичних квалификација те потицању цјеложивотног учења код свих грађана. Увођење ECVET кредитних бодова у образовне системе једва да има већег смисла ако се не уведу модули. Модули су елементи који имају највеће оправдање за увођење ECVET кредитних бодова.

Укратко, растућа флексибилност и промјењивост тржишта рада, брза промјена технологија на тржишту рада захтјева од система стручног образовања и обуке да се прилагоде те постану атрактивнији и флексибилнији за ученике. Управо су модули и јасно кориштење исхода учења, критерија за испитивање и оцјењивање те придруживање ECVET кредитних бодова један од кључних фактора за одрживо запошљавање и друге потребе појединаца и друштва, те укључујући цјеложивотно учење.

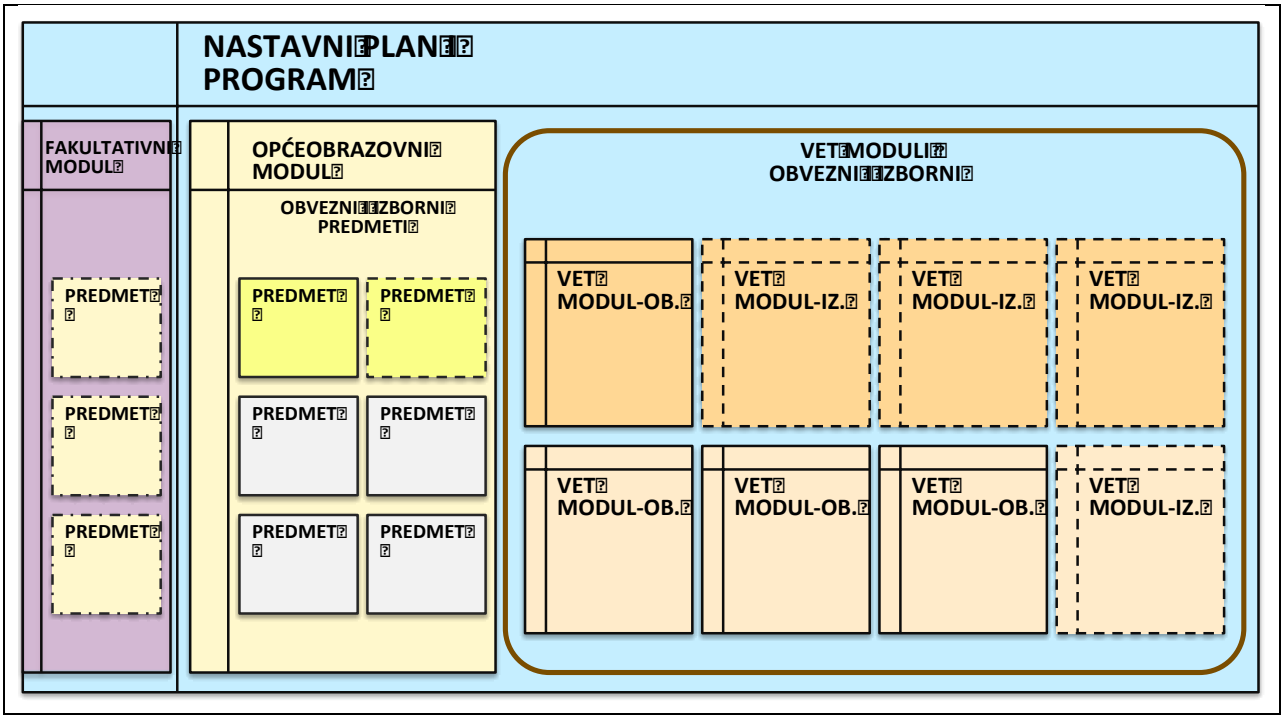

Групе модула у наставном плану и програму.

У наставном плану и програму, модули стручног образовања и обуке се дијеле на обвезне и изборне модуле. Обвезни модули односе се на основне кључне садржаје на које се односи модул стручног образовања и обуке. Скуп изборних модула садржавају модуле који су основни за стицање неке друге квалификације стручног образовања и обуке, као и оне модуле који су специјализација, односно надградња обвезним или другим изборним модулима стручног образовања и обуке.

Општеобразовни модул састоји се од обвезних и изборних предмета, а представља један цјеловити засебни модул.

4. Корелација између модула и других елемената НПП-а и упутства за кориштење модула

Као што је већ наведено, кључни елементи наставних планова и програма за стицање квалификација стручног образовања и обуке су:

- Општи дио наставног плана и програма;
- Наставни план, који се састоји од предмета организираних у модуле
    - Општеобразовни модул;
    - модули стручног образовања и обуке:
        - Обвезни модули стручног образовања и обуке;
        - Изборни модули стручног образовања и обуке;
    - Факултативни модули;
- Наставни програм, који детаљније приказује све модуле и предмете;
- Наставна средства и окружење за учење;
- Наставници.

Модули су елементи који имају све кључне карактеристике као што имају и наставани планови и програми. За разлику од наставних планова и програма, модули су мањи и представљају дио једног или више наставних планова и програма. Провођење модула може бити и самостално, тј. изван неког наставног плана и програма који укључује друге модуле. То значи да одређени модул може бити организиран као засебни наставни план и програм који се односи само на један једини модул. Цјеловити наставни план и програм, који укључује више добро уређених и повезаних модула омогућава стицање цјеловитих квалификација стручног образовања и обуке. Самостални модули требају бити тако организирани да има смисла стечене исходе учења унутар тог модула назвати – дјелимичном квалификацијом.

Наставни план и програм за стицање неке квалификације стручног образовања и обуке у правилу има различите модуле стручног образовања и обуке, од којих неки могу бити обвезни, а други изборни. Обвезни модули су неизбјежно везани уз тај наставни план и програм. Изборни модули имају другачију везу с наставним плановима и програмима. Изборни модули унутар наставних планова и програма међусобно конкурирају један другима. Ученик ће изабрати један или више изборних модула овисно о својим интересима и потенцијалима. То значи да ако ученици изаберу

једну групу изборних модула, онда не могу изабрати неку другу групу изборних модула. Овисно о структури наставних планова и програма, један или више изборних модула мора бити изабрано, али не сви од понуђених у наставном плану и програму.

Изборни модули не конкурирају обвезним модулима, али се изборни модули могу међусобно разликовати с обзиром на однос који имају према обвезним модулима. Неки од изборних модула може бити изабран без обзира на друге изборне модуле, док неки други само ако је прије тога изабран точно одговарајући изборни модул. У листи изборних модула требају постајати модули који су сложенија специјализација неких обвезних и/или изборних модула, тј. њихова надградња. Други скуп изборних модула могу бити проширење обвезних према другим секторима и дисциплинама.

Однос модула с предметима наставних планова и програма је једноставан. Модул представља једну цјелину као дио наставних планова и програма, а проводи се кроз више предмета. У циљу повећане флексибилности пожељно је да један те исти модул, који је договорен унутар система стручног образовања и обуке, може се реализирати у једној образовној установи крој једну групу предмета, док у другој образовној установи кроз неку другачије организирану групу предмета. Избор предмета који су релевантни за одговарајући модул овиси о многим параметрима, између осталога и о расположивим наставницима и њиховим квалификацијама.

Модули се користе за изградњу и провођење флексибилних наставних планова, у којој једну од кључниих улога имају и сами ученици, бирајући изборне модуле у складу са својим интересима и потенцијалима. Модули се користити као алат потицања цјеложивотног учења, транспарентну изградњу дјеломичних квалификација и друго.

Облици кориштења модула су:

- **Развој наставних планова и програма**. Цјеловита квалификација стручног образовања и обуке је дефинисана стандардом квалификације који садржава исходе учења, укључујући јединице исхода учења и кредитне бодове. Модули су елементи наставних планова и програма који се односе на једну или више јединица исхода учења из стандарда квалификације. Унутар неког наставног плана и програма за стицање квалификације стручног образовања и обуке број модула не би смио бити већи од десетак модула.
- **Појачавање флексибилности стручног образовања и обуке и мобилности ученика**. Флексибилност сручног образовања и обуке и мобилност ученика је могућа ако се модули добро дефинисани и повезани. Флексибилност стручног образовања и обуке је омогућена ако се наставни планови и програми састоје од релевантних изборних стручних модула а не само од обвезних, од којих се многи требају проводити засебно и кроз образовање одраслих те, ако је могуће, у понуди као изборни или факултативни модули и за ученике општег образовања.
- **Потицање цјеложивотног учења и осигурање квалитете.** Кориштење појединих релевантних модула из постојећих наставних планова и програма у организирању образовања одраслих доводи до већег судјеловања одраслих у цјеложивотном учењу. С друге стране, модули који се користе за образовање одраслих а проводе се и кроз редовно стручно образовање и обуку у оквиру наставних планова и програма додатно осигуравају квалитету и релевантност модула.

ЛИТЕРАТУРА

[1] The European Qualifications Framework for Lifelong Learning, European Commission, 2008, 2017.
[2] ISCED, International Standard Classification of Education, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED)
[3] ISCO, International Standard Classification of Occupations, http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/
[4] S. Bergen, Qualifications – Introduction to a Concept, Council of Europe, 2007.
[5] M. Dželalija (ed), Uvod u kvalifikacije, Vlada RH, 2011.
[6] EQAVET, EU Recommendations, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708(01)&from=EN
[7] EU Council Recommendations on the validation of non-formal and informal learning, Official Journal of the European Union, 2012, C 398/1
[8] European Guidelines for validating non-formal and informal learning, Cedefop, 2015
[9] UNESCO Guidelines for the Recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning, UNESCO, Institute for Lifelong Learning, 2012.
[10] Škotska. Streamlining Recognition of Prior Learning Guidelines, QAA Scotland, 2012.; My Skills, My Future, RPL Toolkit, Skills Development Scotland, 2013; Country report, UK-Scotland. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_UKS.pdf
[11] http://cthrc.ca/en/resource_centre/credential_recognition/qualifications_frameworks
[12] Recognition of Prior Learning: Quality and Assurance in Education and Training, NZQA, 1993; D. Hornblower, RPL in New Zealand: What has been, What is and What might be, Open Polytechnic of New Zealand, Working Paper, 8-02, 2002.
[13] Country report, Austria. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_AT.pdf
[14] Country report, Croatia. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_FR.pdf
[15] Country report, Belgium-France. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_BE_FR.pdf
[16] Country report, Belgium-Flanders. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_BE_NL.pdf
[17] Country report, France. 2016 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning, Cedefop, https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_validate_FR.pdf

ПРИЛОГ 1. ПРИМЈЕРИ ИСХОДА УЧЕЊА

Примјер знања:

- Описује основна правила организације рада у предузећу, те објашњава начела организације погона
- Познаје основни рјечник, функционалну граматику и стил, те функције матерњег језика
- Дефинира основне карактеристике писаног језика
- Познаје вокабулар и функционалну граматику, интонацију и изговор страног језика
- Описује правила пословне комуникације
- Дефинира врсте и структуру трошкова
- Описује нормативе утрошка материјала и времена израде
- Познаје нормативе и прописе у дрвној индустрији
- Познаје основе квалитета производа од различитих материјала
- Познаје основна правила организације рада у предузећу
- Разликује мјере заштите на раду
- Дефинира мјере заштите на раду и пружања прве помоћи
- Процјењује сигурност радног мјеста
- Дефинише начине заштите околиша

Примјер вјештина:

- Користи мјерну опрему и уређаје
- Примјењује упутства за рад и техничко-технолошку документацију
- Чита техничке цртеже
- Израђује грубе обрадке кројењем резане грађе
- Врши израду чистих обрадака кроз операције равнања, дебљања и форматизовања
- Израђује конструктивне и естетске профиле на елементима (глодањем, токарењем, копирањем)
- Врши операције савијања елемената из масива
- Прецизно профилише, буши и бруси дрво
- Припрема материјал за површинску обраду китовањем, брушењем, наношење материјала за промјену тона и друго
- Наноси течне материјале (боје, лакове и друго) различитим техникама и припрема их за сушење у сушарама
- Завршно обрађује лакиране површине (полирање и друге операције)

ПРИЛОГ 2. ПРИМЈЕР СТАНДАРДА ЗАНИМАЊА

СТАНДАРД ЗАНИМАЊА (*OCCUPATINAL STANDARD*)	
1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (*BASIC CHARACTERISTICS*)	
1.2 Назив занимања (*Name of the occupation*)	Столар (*Carpenter*)
1.2 Шифра занимања (*Code of the occupation*)	7522
1.3 Струка (*Occupation family*)	Шумарство и обрада дрвета
1.4 Међународна класификација (*International classification*)	7522
1.5 Ниво потребних квалификација (*Level of required qualifications*)	3
2. КЉУЧНИ ПОСЛОВИ ТЕ ПОТРЕБНА ЗНАЊА, ВЈЕШТИНЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ (*KEY TASKS AND REQUIRED KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCE*)	
2.1 Опис занимања (*Description of the occupation*)	Столар обрађује пиљену грађу осушену на стандардну влажност и израђује намјештај, грађевинску столарију и друге производе за опремање интеријера. Такође израђује производе од различитих врста плочастог материјала (иверица, МДФ, фурнирске плоче, панел-плоче и слично). Користи технике резања, блањања, глодања, токарења, бушења и брушења. Додатно, проводи завршно третирање површина са течним материјалима.
2.2 Група послова / кључни послови / активности (*Group of tasks / key tasks / activities*)	**2.3 Потребна знања, вјештине и компетенције** (*Required knowledge, skills and competence*)
Припрема и организација рада: • Припремање радног мјеста - Обезбјеђује личну хигијену и хигијену радног простора, облачи заштитно одијело - Припрема радно мјесто и средства за рад (радни материјал, машине, прибор и алат) - Провјерава припрему карактеристика материјала у складу с радним налогом - Врши квантитативну и квалитативну контролу материјала • Прегледање радне документације, одређивање поступка рада - Организује свој рад и рад мање групе - Прегледа упутства за рад и технолошку документацију (радни налог, техничко- технолошка упутства	**Знања:** • Препознаје материјале и њихова технолошка својства те их класифицира по врстама, карактеристикама и међусобним компатибилностима • Препознаје и класифицира основне врсте иверица, МДФ-а, фурнирских плоча, панел-плоче и сличних материјала те разликује њихову примјену **Вјештине:** • Бира и провјерава исправност алата, машина и уређаја у обради материјала • Подузима мјере за сигуран рад у складу с прописима **Компетенције:** • Исказује свијест о значају хигијенско-техничког одржавања алата, машина и уређаја

која одређују врсте производа, вријеме почетка по фазама, врсту технолошког поступка)	
Оперативни послови • Руковање машинама у обради масива - Израђује грубе обрадке кројењем резане грађе - Врши израду чистих обрадака кроз операције равнања, дебљања и форматизовања - Израђује елементе везе по ширини, по дужини, рамским и корпусним везама - Израђује конструктивне и естетске профиле на елементима (глодањем, токарењем, копирањем) - Врши операције савијања елемената из масива • Формирање и обрада склопова - Формира склопове - Обрађује склопове (профилисање, бушење, брушење и друго) • Извођење површинске обраде - Припрема површину за површинску обраду китовањем, брушењем, наношењем материјала за промјену тона и друго - Наноси течне материјале (боје и лакове) различитим техникама и припрема их за сушење у сушарама - Завршно обрађује лакиране површине (полирање и друге операције) • Израђивање плочастог намјештаја - Планира кројне листе - Користи софtware за схеме кројења и оптимизирања кројних листа - Кроји плоче са и без предрезача - Контролира рубове - Израђује лежишта за конструктивне спојеве и окове • Монтирање производа - Поставља окове - Комплетира производе - Провјерава функционалност и подешава елементе производа - Уграђује производе на објектима • Управљање ЦНЦ машинама - Управља ЦНЦ машинама и контролише њихов рад - Покреће програм, подешава машину	**Знања:** • Препознаје материјале и њихова технолошка својства те их класифицира по врстама, карактеристикама и међусобним компатибилностима • Препознаје и класифицира основне врсте иверица, МДФ-а, фурнирских плоча, панел-плоче и сличних материјала те разликује њихову примјену • Разумије техничке цтреже и примјењује податке из техничке документације • Правилно именује и анализира алате оптималних ЦАД софтвера за техничко приказиване предмета из столарске производње и сл. • Именује преносне алате са електричним погоном , те правилно њима рукује • Наброји главне скупине дијелова преносних и стабилних машина у финалној обради дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни врсте машина за обраду дрвета и материјала на бази дрвета и њхову улогу у обради • Разликује радне алате и правилно их користи • Препозна основне домаће врсте дрвета и материјале на бази дрвета (плоче од дрвета) • Опише техничака својства и грешке грађе дрвета • Именује и распознаје основне материјале и сортименте пиљене грађе • Разликује сортименте квалитетне класе пиљене/резане/грађе • Описује услове складиштења материјала • Објасни теорију, врсте и значај сушења дрвета • Наведе врсте и услове утезаања дрвета • Препознаје и именује главне везивне материјале за спојеве дрвета и материјала на бази дрвета • Именује основне грешке сушења дрвета и објасни узрок њиховог настанка • Наброји, препозна и објасни врсте и примјену фурнира и плоча од дрвета • Објасни својства и примјену течних материјала за завршно третирање

и алате и предлаже промјене - Прати параметре рада машина	површина дрвета и материјала на бази дрвета • Класифицира основне начине спојева у дрвету • Наведе оптималне спојеве и разумије чврстоћу спојева • Формулише ергономске услове за производе који се користе за опремање ентеријера стамбених и пословних објеката • Именује, препознаје и објасни примјену окова за типске производе од дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни теорију обраде дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни основа и помоћна кретања код машинске обраде са одвајањем честица материјала • Објасни правила управљања НЦ и ЦНЦ машинама • Објашњава координатни систем у 2Д и 3Д и правилно примјењује вриједности у ЦАМ програму • Анализира основне алате ручног програмирања на НЦ и ЦНЦ машинама • Објашњава видове обраде ЦНЦ машине и користи стручне називе • Формулише основне појмове и функције ЦАМ програма (Г-,Т,М,Ф... ознаке и функције) • Објасни структуру ЦАМ програма • Упореди начин обраде ЦНЦ машинама и класичним машинама • Именује типске технолошке процесе у изради производа од дрвета и материјала на бази дрвета • Класифицира основне производе из групе грађевинске столарије • Анализира типске производе за опремање објеката • Израђује једноставне подпрограме и програме програмским језиком за ЦНЦ машине • Одређује оптималне функције, број обртаја, брзину помака, Г-функцију (код) и М-функцију • Бира оптимални алат за ЦНЦ стројеве • Именује и објашњава основне економске појмове који су битни у производњи и услугама у подручју столарства • Анализира подручје менаџмента и

	подузетништва за столарске послове и производњу • Објашњава структуру тендерске понуде и завршног извјештаја • Опише радно мјесто занимања столар • Именује ручне радне алате столарског занимања • Препозна основне машинске радне алате • Познаје нормативе и прописе у дрвној индустрији • Познаје основе квалитета производа од дрвета и других материјала • Описује мјере заштите на раду и пружања прве помоћи • Процјењује сигурност радног мјеста • Описује начине заштите околиша **Вјештине:** • Припреми радно мјесто • Бира и провјерава исправност алата, машина и уређаја у обради материјала • Израђује техничке цртеже предмета из струке, користећи ЦАД софтвере • Користи алате за приказивање линија, геометријских облика и тијела у 2Д или 3Д цртежима • Правилно уређује и котира (димензионише) предмете на цртежима • Принта и чува техничке цртеже, те их користи за извођење • поступака у технолошким процесима • Рачуна количине материјала, и израђује спецификације утрошка материјала • Техничким приказује предмете на скицама, цртежима и софтверима за цртање и моделирање • Примјењује стандарде за техничко приказивање предмета из струке • Принта цртеже, снима и дистрибуира електронским путем • Планира радне материјале и правилно их сортира • Ручним алатима и преносним машинама обрађује дрво и материјале на бази дрвета • Процјењује кваклитет обраде ручним алатима и преносним машинама • Монтира радне алате, помоћне и заштитне уређаје код стабилних машина • Израђује кројне листе и план кројења код масивног дрвета и оплемењених или неоплемењених плоша

	• Правило изводи операције машинског пиљења (резања), димензионисања и обликовања елемената, кориштењем машина са механишким подешавањем • Изводи пиљење (резање) са предрезачем • Израђује елементе спојева са задовољавајућом тачношћу на елементима од дрвета и материјала на бази дрвета • Процјењује или утврђује квалитет поступака у технолошким процесима • Монтира једноставне и сложене склопове • Обрађује склопове након монтаже, на коначне мјере и облике по редосљеду поступака у техничкој документацији • Извиди оплемењавање површина фурниром или фолијама • Правилно „кантира“ рубове плочастих елемената • Манипулише готовим склоповима и детаљима по радном налогу • Изводи брушење дрвета, склопова или готових производа • Изводи уградњу окова за грађевинску столарију и намјештај • Базира обратке на основне ЦНЦ машине и уређаје или ЦНЦ обрадне центре • Акривира програм обраде елемента или склопова од дрвета и правилно га примјени на ЦНЦ машинама • Прави извештај програмеру о извршеном програму, предлаже побољшања **Компетенције:** • Користи лиценциране софтвере • Даје предност природним материјалима • Самостално и колективно доноси одлуке • Одговорно се односи према призводној документацији и средствима за рад • Свјестан је могућих повреда од резних алата на радном мјесту • Придржава се стандарда за прецизност и квалитет обраде • Прецизно води евиденције • Исказује интерес за усавршавањем и обукама • Учествује у тимском раду • Рационално се односи према материјалима • Придржава се личних и техничких мјера

	заштите на радном мјесту • Поштује радно вријеме
Комуникација, комерцијални и административни послови • Комуникација – Комуницира са сарадницима – Комуницира са корисницима услуга • Комерцијални послови – Набавља основни и потрошни материјал – Израђује калкулацију цијена производа – Продаје готове производе • Административни послови – Попуњава извјештаје о раду – Израђује понуде	**Вјештине:** • Примјењује нормативе утрошка материјала • Користи нормативе времена израде • Комуницира у писаном и усменом облику • Користи ИТ у комуникацији • Влада основама комуникације на страном језику • Калкулише трошкове и израђује калкулације и понуде **Компетенције:** • Склоност иницијативи • Позитиван став према промјенама и иновацијама
Осигуравање квалитете, мјере заштите на раду, очување здравља и околине • Контрола квалитета у складу са стандардима и нормативима • Провјерава квалитет сировина и репроматеријла • Контролише квалитет рада у свим фазама производње • Контролише квалитет готових производа • Изводи радове тако да се не угрожава лична сигурност, сигурност сарадника и околине	**Знања:** • Познаје нормативе и прописе у дрвној индустрији • Познаје основе квалитета производа од дрвета и других материјала • Описује мјере заштите на раду и пружања прве помоћи • Процјењује сигурност радног мјеста • Описује начине заштите околиша **Вјештине:** • Подузима мјере за сигуран рад у складу са прописима заштите на раду и заштите околине • Примјењује правила рада са штетним и запаљивим материјалима • Демонстрира пружање прве помоћи **Компетенције:** • Придржава се личних и техничких мјера заштите на радном мјесту • Развија свијест о екологији и позитивно се односи према заштити радне и животен средине • Води рачуна о заштити здравља људи и околине у складу са хигијенско-техничким, противпожарним и другим мјерама заштите
2.4 Пожељни ставови који се односе на занимање (*Desirable attitudes related to the occupation*)	Прецизност, пожељна је и склоност кориштењу рачунара (посебно програма за цртање), осјећај за простор, те склоност дизајну.
3. РЕЛЕВАНТНОСТ ЗАНИМАЊА (*RELEVANCE OF THE OCCUPATION*)	
3.1 Потребе на тржишту рада (*Needs at the labour market*)	Столари се могу запослити у индустрији, градитељству и обртништву. Запошљавање столара могуће је у

	предузећима која се баве израдом намјештаја и бродоградњом. Столари могу радити и на одржавању стамбених блокова, те у салонима намјештаја као сервисери. Велика је потражња на тржишту рада.
4. ОСИГУРАЊЕ КВАЛИТЕТЕ (*QUALITY ASSURANCE*)	
4.1 Чланови експертне групе (*Expert group members*)	
4.2 Предлагатељи (*Proponents*)	Надлежне образовне власти
4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању стандарда занимања објављена (*Web-page of the decision on adoption of the occupational standard*)	www.qflll.ba
4.4 Рок до којег стандард занимања треба евалуирати (*The deadline by which the OS should be reviewed*)	5 година од дана усвајања
5. ДОДАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ (*ADDITIONAL INFORMATION*)	
5.1 Специфична законска регулатива за занимање (*Specific regulations for the occupation*)	Прописи и стандарди у градитељству; прописи о заштити на раду и заштити од пожара; заштита околиша
5.2 Ризици и радни услови (*Risks and working conditions*)	Посао се обавља углавном у затвореним просторима (творничке хале, обртничке радионице). Столари су изложени буци, прашини и опасностима од озљеда. Ради се углавном у стојећем положају с учесталим сагињањем. Столари који раде у индустрији могу, овисно о опсегу и организацији посла, радити у више смјена.
5.3 Специфични захтјеви (*Specific requirements*)	За обављање занимања столара, пожељан је здрав мишићно - коштани систем будући да се углавном ради у стојећем положају. Такође је пожељна изразита спретност и снага руку, способност предочавања и разумијевања просторних односа и добра координација вида и покрета. Због велике изложености прашини, важан је и здрав дишни систем.

ПРИЛОГ 3. ПРИМЈЕР СТАНДАРДА КВАЛИФИКАЦИЈА

СТАНДАРД КВАЛИФИКАЦИЈЕ (*QUALIFICATIONS STANDARD*)	
1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (*BASIC CHARACTERISTICS*)	
1.1 Назив квалификације (генерички и специфични дио) (*title of the qualification; generic and subject specific*)	Столар (*Carpenter*)
1.2 Поље по ISCED FoET2013 (*Field in ISCED FoET2013*)	0722 Materials (glass, paper, plastic, wood)
1.3 ECVET бодови (*ECVET*)	180
1.4 Разина/ниво (*Level*)	3
1.5 Услови/начини приступања (*Entry requirements*)	Завршена основна школа
2. ИСХОДИ УЧЕЊА (*LEARNING OUTCOMES*)	
2.1 Исходи учења (знања, вјештине, компетенције) (*Learning outcomes (knowledge, skills, competences*))	• Знања, вјештине и компетенције преузете из ЦЦЦ **Знања** • Препознаје материјале и њихова технолошка својства те их класифицира по врстама, карактеристикама и међусобним компатибилностима • Препознаје и класифицира основне врсте иверица, МДФ-а, фурнирских плоча, панел-плоче и сличних материјала те разликује њихову примјену • Разумије техничке цтреже и примјењује податке из техничке документације • Правилно именује и анализира алате оптималних ЦАД софтвера за техничко приказиване предмета из столарске производње и сл. • Именује преносне алате са електричним погоном , те правилно њима рукује • Набројi главне скупине дијелова преносних и стабилних машина у финалној обради дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни врсте машина за обраду дрвета и материјала на бази дрвета и њхову улогу у обради • Разликује радне алате и правилно их користи • Препозна основне домаће врсте дрвета и материјале на бази дрвета (плоче од дрвета) • Опише техничака својства и грешке грађе дрвета • Именује и распознаје основне материјале и сортименте пиљене грађе • Разликује сортименте квалитетне класе

	пиљене/резане/грађе • Описује услове складиштења материјала • Објасни теорију, врсте и значај сушења дрвета • Наведе врсте и услове утезаања дрвета • Препознаје и именује главне везивне материјале за спојеве дрвета и материјала на бази дрвета • Именује основне грешке сушења дрвета и објасни узрок њиховог настанка • Набројa, препозна и објасни врсте и примјену фурнира и плоча од дрвета • Објасни својства и примјену течних материјала за завршно третирање површина дрвета и материјала на бази дрвета • Класифицира основне начине спојева у дрвету • Наведе оптималне спојеве и разумије чврстоћу спојева • Формулише ергономске услове за производе који се користе за опремање ентеријера стамбених и пословних објеката • Именује, препознаје и објасни примјену окова за типске производе од дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни теорију обраде дрвета и материјала на бази дрвета • Објасни основа и помоћна кретања код машинске обраде са одвајањем честица материјала • Објасни правила управљања НЦ и ЦНЦ машинама • Објашњава координатни систем у 2Д и 3Д и правилно примјењује вриједности у ЦАМ програму • Анализира основне алате ручног програмирања на НЦ и ЦНЦ машинама • Објашњава видове обраде ЦНЦ машине и користи стручне називе • Формулише основне појмове и функције ЦАМ програма (Г-,Т,М,Ф... ознаке и функције) • Објасни структуру ЦАМ програма • Упореди начин обраде ЦНЦ машинама и класичним машинама • Именује типске технолошке процесе у изради производа од дрвета и материјала на бази дрвета • Класифицира основне производе из групе грађевинске столарије • Анализира типске производе за опремање објеката • Израђује једноставне подпрограме и програме програмским језиком за ЦНЦ машине • Одређује оптималне функције, број обртаја, брзину помака, Г-функцију (код) и М-функцију • Бира оптимални алат за ЦНЦ стројеве • Именује и објашњава основне економске појмове који су битни у производњи и услугама у подручју столарства • Анализира подручје менаџмента и подузетништва за

	столарске послове и производњу • Објашњава структуру тендерске понуде и завршног извјештаја • Опише радно мјесто занимања столар • Именује ручне радне алате столарског занимања • Препозна основне машинске радне алате • Познаје нормативе и прописе у дрвној индустрији • Познаје основе квалитета производа од дрвета и других материјала • Описује мјере заштите на раду и пружања прве помоћи • Процјењује сигурност радног мјеста • Описује начине заштите околиша **Вјештине** • Припреми радно мјесто • Бира и провјерава исправност алата, машина и уређаја у обради материјала • Израђује техничке цртеже предмета из струке, користећи ЦАД софтвере • Користи алате за приказивање линија, геометријских облика и тијела у 2Д или 3Д цртежима • Правилно уређује и котира (димензионише) предмете на цртежима • Принта и чува техничке цртеже, те их користи за извођење • поступака у технолошким процесима • Рачуна количине материјала, и израђује спецификације утрошка материјала • Техничким приказује предмете на скицама, цртежима и софтверима за цртање и моделирање • Примјењује стандарде за техничко приказивање предмета из струке • Принта цртеже, снима и дистрибуира електронским путем • Планира радне материјале и правилно их сортира • Ручним алатима и преносним машинама обрађује дрво и материјале на бази дрвета • Процјењује кваклитет обраде ручним алатима и преносним машинама • Монтира радне алате, помоћне и заштитне уређаје код стабилних машина • Израђује кројне листе и план кројења код масивног дрвета и оплемењених или неоплемењених плоча • Правилно изводи операције машинског пиљења (резања), димензионисања и обликовања елемената, кориштењем машина са механишким подешавањем • Изводи пиљење (резање) са предрезачем • Израђује елементе спојева са задовољавајућом тачношћу на елементима од дрвета и материјала на бази дрвета • Процјењује или утврђује квалитет поступака у

	технолошким процесима • Монтира једноставне и сложене склопове • Обрађује склопове након монтаже, на коначне мјере и облике по редосљеду поступака у техничкој документацији • Извиди оплемењавање површина фурниром или фолијама • Правилно „кантира“ рубове плочастих елемената • Манипулише готовим склоповима и детаљима по радном налогу • Изводи брушење дрвета, склопова или готових производа • Изводи уградњу окова за грађевинску столарију и намјештај • Базира обратке на основне ЦНЦ машине и уређаје или ЦНЦ обрадне центре • Акривира програм обраде елемента или склопова од дрвета и правилно га примјени на ЦНЦ машинама • Прави извештај програмеру о извршеном програму, предлаже побољшања • Примјењује нормативе утрошка материјала • Користи нормативе времена израде • Калкулише трошкове и израђује калкулације и понуде • Подузима мјере за сигуран рад у складу са прописима заштите на раду и заштите околине • Примјењује правила рада са штетним и запаљивим материјалима • Демонстрира пружање прве помоћи **Компетенције** • Исказује интерес за усавршавањем • Користи лиценциране софтвере • Даје предност природним материјалима • Самостално и колективно доноси одлуке • Одговорно се односи према призводној документацији и средствима за рад • Свјестан је могућих повреда од резних алата на радном мјесту • Придржава се стандарда за прецизност и квалитет обраде • Прецизно води евиденције • Исказује интерес за усавршавањем и обукама • Учествује у тимском раду • Рационално се односи према материјалима • Придржава се личних и техничких мјера заштите на радном мјесту • Поштује радно вријеме • Развија свијест о екологији и позитивно се односи према заштити радне и животне средине • Води рачуна о заштити здравља људи и околине у складу са хигијенско-техничким, противпожарним и

	другим мјерама заштите
2.2 Критерији испитивања и оцјењивања исходи учења (L*earning outcomes assessment criteria*)	• Испитивање и оцјењивање свих стечених исхода учења врши се формативно и/или сумативно, укључујући завршни практични рад • Испитивање и оцјењивање проводи искључиво ВЕТ установа (школа, центар за образовање одраслих, испитни центар) овлаштена од стране надлежне образовне власти, која има развијен систем осигурања квалитета • Испитивање и оцјењивање се обавља у одговарајуем простору и на опреми која се користи у пракси у оквиру занимања столар • Испитивачи и оцјењивачи имају одговарајуће квалификације наставника, а за испитивања и оцјењивања практичног рада квалификације стручњака из праксе
2.3 Јединице исхода учења и ECVET бодови (*Unit of learning outcomes and ECVET*)	• Општеобразовни модул за 3-годишње програме, 60 ECVET • Компјутерско цртање и моделирање, 6 ECVET • Машине и уређаји, 10 ECVET • Материјали, 6 ECVET • Дизајн и конструкције, 10 ECVET • Технолошки процеси у обради материјала, 10 ECVET • Економика и подузетништво, 4 ECVET • Практична настава на радном мјесту, 74 ECVET
3. РЕЛЕВАНТНОСТ КВАЛИФИКАЦИЈЕ (*RELEVANCE OF THE QUALIFICATION*)	
3.1 Потребе тржиште рада (*Labour market needs*)	Ова квалификација је релевантна за занимање столар
3.2 Наставак образовања/ проходност (*Further education/progression*)	Ниво 5 – мајстор столар, уз услов: 2 године радног искуства у занимању столара
3.3 Друге потребе (*Other needs*)	Стичу и кључне компетенције за цјеложивотно учење
4. ОСИГУРАЊЕ КВАЛИТЕТЕ (*QUALITY ASSURANCE*)	
4.1 Чланови експертне групе (*Expert group members*)	
4.2 Предлагатељи (*Proponents*)	Надлежне образовне власти
4.3 Web-страница на којој је одлука о усвајању стандарда квалификације објављена (*Web-page of the decision on adoption of the qualifications standard*)	www
4.4 Рок до којег стандард квалификације треба евалуирати	5 година

(*The deadline by which the QS should be reviewed*)	
4.5 Надлежне власти за додјелу квалификације (*Competent authority for awarding the qualification*)	Надлежне образовне власти
4.6 Вањско осигурање квалитете (*External quality assurance*)	Надлежне образовне власти и педагошки заводи

ПРИЛОГ 4. АНАЛИЗА ПРАКСИ О ВРЕДНОВАЊУ НЕФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМАЛНОГ УЧЕЊА У ДРУГИМ ЗЕМЉАМА

Шкотска

Унутар Квалификацијског оквира у Шкотској, систем вредновање неформалног образовања и информалног учења има специфичан назив – ”Признавање претходног учења / Recognition of Prior Learning” [10], али има сличне карактеристике као у неким другим земљама у којим се назива ”Вредновање неформалног образовања и информалног учења / Validation of non-formal and informal learning”. У Шкотској је овај систем развијен 2004. године у сурадњи са свим кључним учесницима у процесу. За бољу имплементацију и разумијевање, 2009. године развијене су смјернице и помоћни алати. У смјерницама се истичу двије кључне улоге овог процеса – развој појединца те испитивање која може резултирати додјелом јавне исправе. У првој улози се потиче препознавње стечених знања, вјештина и компетенција те организирање даљњег учења појединца. Друга улога је фокусирана на формално стандардизирано испитивање и додјелу јавне исправе о цјеловитој или дјеломичној квалификацији или још мањим дијеловима квалификације.

Шкотски систем вредновање неформалног образовања и информалног учења (односно ”Признавања претходног учења” како се назива у Шкотској) је заснован на пет кључних принципа:

- усмјереност појединцу (укључује добровољност избора од стране појединца те савјетовање појединца);
- доступност (укључује информирање појединаца, изградњу свијести о важности неформалног образовања и информалног учења и вредновања, једноставност и разумљивост процеса);
- флексибилност потребама појединаца;
- поузданост и досљедност, односно очување повјерења у резултат који се постиже вредновањем неформалног образовања и информалног учења;
- осигурање квалитете (повезаност са системом осигурања квалитете у образовању).

Критерији који се примјењују код провјере стечених знања, вјештина и компетенција тијеком неформалног образовања и информалног учења у Шкотској су – прихватљивост повезаности показатеља с исходима учења који се наводе да су стечени; потпуност показатеља о исходима учења који су наведени да су стечени; вјеродостојност показатеља у односу на појединца; те садашња вриједност наведених исхода учења.

Систем осигурања квалитете процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења у Шкотској је интегриран с постојећим системом осигурања квалитете у образовању, а укључује број појединаца који су укључени у процес вредновања, евалуацију стечених искустава појединаца, евалуацију искустава експерата који су укључени у наведене процесе, праћење наставка образовања појединаца, те евалуацију учинковитости сурадње с другим проводитељима образовања.

Специфичне слабости система вредновања неформалног образовања и информалног учења односе се на трошкове и захтјевност у раду свих укључених. Систем вредновања у Шкотској нема

посебну институцију која брине о вредновању већ је све препуштено установа за образовање. Шкотска нема националну стратегију нити друге законске документе којима обвезује установе на системно провођење тих поступака.

Канада

Канада је земља с искуством дужим од 30 година у проведби вредновања неформалног образовања и информалног учења (*Prior Learning Assessment and Recognition*) [11]. Принципи који се користе у Канади су:

- доступност процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења свим појединцима;
- испитивање се односи на знања и вјештине која су се стекла различитим облицима учења;
- вредновање је правично, учинковито и транспарентно;
- поузданост испитивања, односно критерији испитивања су договорени са учесницима у процесу на тржишту рада;
- ваљаност метода за испитивање;
- особе које су укључене у процес испитивања су посебно припремљени за ту задаћу;
- институције које проводе испитивање имају у понуди различите могућности за појединце;
- једнака вриједност стечених исхода учења као и код квалификација које се стичу формалним путем;
- преносивост исхода учења који се потврђују процесом вредновања између институција и унутар земље;
- вредновање није обвезно већ само могућност за појединце;
- доступност поступка жалбе за све појединце.

Осигуравање квалитете вредновања неформалног образовања и информалног учења у Канади састоји се од договорених процедура те метода и алата испитивања стечених знања и вјештина, а засновано је на наведеним принципима.

Вредновање неформалног образовања и информалног учења у Канади има дугу праксу, која су се узела у убзир при изградњи ЕУ препорука и смјерница о вредновању неформалног образовања и информалног учења у земљама Европске уније. Искуства у Канади су имала утјецаја на развој система вредновања у Шкотској.

Нови Зеланд

Интерес за процес вредновања неформалног образовања и информалног учења у Новом Зеланду постоји још од 1990. године, када је донесена законска основа за његово провођење кроз развој Квалификацијског оквира [12]. Квалификацијским оквиром у Новом Зеланду свим појединцима омогућава се да им се испитају знања, вјештине, ставове и вриједности које су стекли кроз неформално образовање и информално учење.

Вредновање неформалног образовања и информалног учења у Новом Зеланду је интегрисано у Квалификацијски оквир, а развијен је на неколико принципа:

- Процес вредновања је доступан свима који су стекли знања, вјештине, ставове и вриједности које је могуће вредновати;
- Приступ процесу вредновања остварује се кроз институције које су акредитиране за тај процес;
- Смјернице и подршка појединцима тијеком процеса вредновања;
- Поступци вредновања су такви да осигуравају поштену, ваљану и консизентну провјеру појединаца;
- Потврде о стјецању могу се додјелити само за важећа знања, вјештине, ставове и вриједности без обзира на облике, трајање и мјесто учења.

Потешкоће на које су се суочавали за вријеме првих година проведбе процеса вредновања неформалног образовања и информалног учења у Новом Зеланду односио се на обуку испитивача и других професионалаца, институцијско управљање и позитиван став учитеља према процесу вредновања.

Аустрија

Задњих неколико година, Аустрија је у процесу развоја система за вредновање неформалног образовања и информалног учења [13]. У складу са страгеијом за вредновање неформалног образовања и информалног учења, процес развоја је започео 2013. године. Процес је снажно повезан на Стратегију цјеложивотног учења као и на Аустријски квалификацијски оквир. У процесу развоја система за вредновање у Аустрији једнако важну улогу имају и ЕУ препоруке о вредновању као и ECVET систем. Иако је у снажном процесу, Аустрија још увијек није развила систем за вредновање неформалног образовања и информалног учења. У образовним системима (стручном образовању и обуци, општем и високом образовању), установе за образовање могу провести процесе у којима се може догодити признавање одређених исхода учења која су појединци стекли неформалним образовањем и информалним учењем.

Различите инцијативе постоје у систему образовања одраслих и укључују релевантне учеснике у процесу. Национална стратегија настоји понудити подлогу и оквир за развој и координацију постојећих искустава и иницијатива како би понудила заједничка рјешења. Један од општих циљева Стратегије је да стечене квалификацију кроз процес вредновања неформалног образовања и информалног учења имају једнаку вриједност као и оне које се стичу формалним образовањем.

Хрватска

Хрватска је започела развој система вредновања неформалног образовања и информалног учења кроз развој и имплементацију Хрватскога квалификацијског оквира [14]. У оквиру Закона о Хрватском квалификацијском оквиру, предвиђено је доношење правилника којим се уређују сви

елементи процеса вредновања. Након дужих расправа, Правилник се предвиђа донијети 2018. године.

Поступак вредновања неформалног образовања и информалног учења у Хрватској заснива се на стандардима квалификација у којима се јасно приказују исходи учења и услови под којима се они могу стицати.

Идеја је да поступак вредновања у Хрватској постане додатна мотивација за цјеложивотно учења, укључујући све облике учења, а не само за додјелу јавних исправа за исходе учења који се стичу другим облицима. Изградња система вредновања и његова проведба су изузетно спори. Поједине обра<овне установе, од школа до свеучилишта, већ сада се припремају и граде механизме за имплементацију процеса вредновања.

Све институције које имају намјеру судјеловати у процесу вредновања за све четири фазе морају имати компетентне стручњака у подручју вредновања, било као запосленике или вањске савјетнике.

Белгија

У Белгији, у француски говорном подручју, систем вредновања неформалног образовања и информалног учења започиње развој од 2000-тих година [15]. Систем вредновања неформалног образовања и информалног учења развио се најприје у оквиру образовања одраслих. У Белгији постоје двије врсте вредновања неформалног образовања и информалног учења – у редовном систему стручног образовања и обуке, те други који се односи на образовање одраслих и високо образовање. Први може водити до цјеловите квалификације, а други до дијелова квалификација. Ипак, постоји низ изазова у проведби процеса вредновања – посебно код признавања додјељених квалификација на тржишту рада.

У Белгији, у фламанском говорном подручју, систем вредновања је омогућен у подручју рада, спорта, младих и друштвено-културном раду [16]. Овај се процес у различитим секторима развијао сваки за себе па је дошло до различитог разумијевања и нетранспарентности. Стога су потребне темељне реформе у систему вредновања неформалног образовања и информалног учења. Таква се реформа разматра провести на бази Квалификацијског оквира.

Француска

Процес вредновања неформалног образовања и информалног учења (у Француској означен као ВАЕ, што значи – вредновање информалног учења које води до додјеле квалификације) може водити до додјеле цијелих или дјеломичних квалификација у систему стручног образовања и обуке и са сврхом професионалне оријентације [17]. Такав процес је могућ за све нивое квалификација без потребе судјеловања у формалном образовању. Квалификације које се добију процесом вредновања имају исти статус као и оне које се добију кроз иницијално формално образовање. Процес вредновања укључује све фазе као што се уводе ЕУ препорукама –

идентификација, документација, испитивање и овјеравање. Развој процеса вредновања у Француској јзапочео је истовремено с реструктурирањем система квалификација те увођења националног регистра квалификација стручног образовања и обуке. Све квалификације које се додјељују кроз процес вредновања морају бити регистриране у националном регистру. Процес вредновања у Француској је снажно повезан с политикама цјеложивотног учења, обучавања и запошљавања.

У успоредби с системима вредновања у другим ЕУ земљама, у Француској је овај процес већ дуго у употреби. Свеједно, потребно је још низ реформи како би систем вредновања неформалног образовања и информалног учења био доступнији широком спектру корисника. Потребно је побољшање у односу на потпору појединцима, поједностављење процедура, побољшање сурадње између учесника у процесу те боље осигурање квалитете.

ПРИЛОГ 5. ОБУКА ТРЕНЕРА О УНАПРЕЂЕЊУ КВАЛИФИКАЦИЈА СТРУЧНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБУКЕ

1. РЕЗУЛТАТИ ОБУКЕ ТРЕНЕРА

Предложени резултати обуке су:

- Материјали за даљњу обуку (презентације, приручник, примјери и задаци) о квалификацијским оквирима, исходима учења и критеријима провјере, процесима вредновања;
- Попис одабраних појединаца за обуку (максимално око 30 особа за једну обуку);
- Садржај обуке:
    - Основни појмови у системима квалификација;
    - Исходи учења и квалификације стручног образовања и обуке;
    - Методологија и процеси развоја квалификација стручног образовања и обуке (израда приједлога и вредновање);
    - Развој стандарда занимања;
    - Развој стандарда квалификација;
    - Употреба стандарда квалификације и стандарда занимања за развој наставних планова и програма;
    - Употреба стандарда занимања, стандарда квалификација и наставних планова и програма за остале компоненте унутарњег и вањског система осигурања квалитете;
    - Потребе за цјеложивотним учењем; примјери;
    - Формално образовање, неформално образовање и информално учење;
    - Појам модула; предности и начини кориштења модула; корелација с другим елементима наставних планова и програма;
    - Облици кориштења модула;
    - Вредновање неформалног образовања и информалног учења (кључни појмови, ЕУ препоруке, методологија, процеси и институцијски оквир за вредновање);
    - Дидактички приступи и методе за експерте/тренере (презентације, примјери, питања и друго);
    - Изградња трансверзалних компетенција експерата/тренера;
- Припремљени програми за квалифициране тренере за даљњи рад.

2. ПРОГРАМ ОБУКЕ ЗА ТРЕНЕРЕ

Вријеме	Активности
	ОБУКА 1: Исходи учења и квалификације стручног образовања и обуке: • 90 мин: Основни појмови у системима квалификација • 60 мин: Исходи учења и квалификације стручног образовања и обуке • 60 мин: Методологија и процеси развоја квалификација стручног образовања и обуке (израда приједлога и вредновање) Методологија: • Презентација експерата • Рад у групама и паровима (питања, кратки пројекти)

05-07.03.2018. **(3 дана)**	• Самостални рад (питања, кратки пројекти)
	ОБУКА 2: Осигурање квалитете и релевантности квалификација стручног образовања и обуке • 90 мин: Развој стандарда занимања • 90 мин: Развој стандарда квалификација • 60 мин: Употреба стандарда квалификација и стандарда занимања за развој наставних планова и програма, те за остале компоненте унутарњег и вањског система осигурања квалитете Методологија: • Презентација експерата • Рад у групама и паровима (питања, кратки пројекти) • Самостални рад (питања, кратки пројекти)
	ОБУКА 3: Цјеложивотно учење и флексибилност образовања • 30 мин: Потребе за цјеложивотним учењем; примјери • 60 мин: Формално образовање; неформално образовање; информално учење • 60 мин: Појам модула; предности и начини кориштења модула; корелација с другим елементима наставних планова и програма • 30 мин: Облици кориштења модула • 90 мин: Вредновање неформалног образовања и информалног учења (кључни појмови, ЕУ препоруке, методологија, процеси и институцијски оквир за вредновање) Методологија: • Презентација експерата • Рад у групама и паровима (питања, кратки пројекти) • Самостални рад (питања, кратки пројекти)
	ОБУКА 4: Мисија тренера • 300 мин: Дидактички приступи и методе за тренере (презентације, примјери, питања и друго); изградња трансверзалних компетенција тренера; презентације, питање и одговори Методологија: • Индивидуалне презентације судионика (одабир тема из заданог пописа; све теме укључују све 3 компоненте тренинга) • Питања и одговори
05.2018.	**Свечана додјела потврда за вријеме Конференције** • 30 мин: Свечано примање потврде те кратке изјаве Методологија: • За вријеме завршне Конференције пројекта, свечана додјела потврда свим тренерима те појединачна кратка изјава сваког тренера (максимално 2 минуте)

3. КРИТЕРИЈИ ЗА СЕЛЕКЦИЈУ

Избор кандидата за обуку заснива се на сљедећим критеријима:

- Активно учествовање у QF LLL пројекту, посебно у оквиру радне групе за развој и имплементацију квалификацијског оквира;

- Подршка матичне институције за обуку.

4. ПРОВЈЕРА УСПЈЕШНОСТИ

Учесници обуке ће имати сљедеће обвезе:

- Формативна провјера:
    - За вријеме обуке активно учествовање у рјешавању питања и кратких пројеката те интеракције за вријеме пленарног рада, групног рада и рада у паровима;
    - Активни допринос у рјешавању постављених питања и кратких пројеката те позитивне интеракције у раду;
- Сумативна провјера:
    - Самостални рад за вријеме обуке кроз питања и кратке пројекте;
    - Припрема и презентација одабране теме;
    - Одговор на питања за вријеме презентације (сумативна природа провјере);
    - Одговор на питања и задатке о свим темама.

Провјера успјешости је дизајнирана тако да свим учесницима омогући додатно стицање знања и вјештина која су нужна за даљњу имплементацију развоја система стручног образовања и обуке.